

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

**«КОЖЕН МАЄ ПРАВО
ЗНАТИ СВОЇ ПРАВА»**

ББК:...

УДК:...

Основою пропонованого видання є матеріали мандрівної експозиції «Кожен має право знати свої права».

Кожен параграф має вступні тексти та фрагменти експозиції: візуальні джерела, висловлювання, тези, довідкову інформацію. До фрагментів експозиції пропонуються запитання, що дозволяє використовувати посібник у навчальних цілях, ініціювати дискусію з суспільно значимих проблем, які стосуються прав людини.

Видання адресоване педагогам, тренерам, які навчають правам людини, учням загальноосвітніх навчальних закладів, студентам вищих навчальних закладів, активістам громадських організацій. Посібник може бути корисним широкому колу читачів, які зацікавлені у самоосвіті у сфері прав людини.

Посібник видано Всеукраїнською асоціацією громадських організацій «Українська Гельсінська спілка з прав людини» у співпраці з Норвезьким Гельсінським Комітетом за фінансової підтримки Міністерства закордонних справ Королівства Норвегія.

Мандрівна експозиція розроблена та видана громадською організацією М'АРТ за підтримки Міжнародного фонду «Відродження».

Висловлюємо щирю подяку усім особам, організаціям, закладам та установам освіти і культури, які зробили свій внесок у розробку матеріалів цього посібника та мандрівної експозиції «Кожен має право знати свої права» – пропонували джерела інформації, брали участь в апробації матеріалів.

Редакційна колегія та авторський колектив: Сергій Буров, Костянтин Реуцький, Олександр Войтенко, Руслана Бурова.

Редагування: Сергій Потапенко.

Комп'ютерні дизайн та верстка: Оксана Шевченко.

Використані матеріали: Олени Грабовської, Максима Єлігулашвілі.

КОЖЕН МАЄ ПРАВО ЗНАТИ СВОЇ ПРАВА

Навчальний посібник – Видавництво .....

ISBN:...

Наклад: 500 прим.

© Всеукраїнська освітня програма «Розуміємо права людини», 2012

© ММГО «М'АРТ», 2012

© ВАГО «Українська Гельсінська спілка з прав людини», 2012

© ПЦ «Поступ», 2012

Зміст

Вступ.....	4
Як користуватися посібником	5
Кожен має право знати свої права	6
§ 1 – 2. Походження прав людини.....	8
§ 3. Гідність	19
§ 4. Універсальність прав людини.....	23
§ 5. Невід’ємність та індивідуальність	28
§ 6. Солідарність.....	33
§ 7. Недискримінація	38
§ 8. Обмеження.....	44
§ 9. Верховенство права	48
§ 10. Право на життя	53
§ 11. Свобода від тортур	57
§ 12. Свобода совісті і віросповідання.....	62
§ 13. Приватність	67
§ 14. Свобода та особиста недоторканість.....	72
§ 15. Свобода вираження поглядів.....	76
§ 16. Свобода мирних зібрань та асоціацій.....	81
§ 17. Права людини та обов’язки.....	86
§ 18. Права дитини	90
§ 19. Еволюція прав дитини.....	94
§ 20. Конвенція ООН про права дитини.....	99
Про Всеукраїнську освітню програму “Розуміємо права людини”.....	104

Вступ

Права людини можуть бути реалізовані тоді, коли люди поінформовані про свої права і знають, як ними користуватися. Тому освіта у сфері прав людини має надзвичайно важливе значення для ефективного виконання встановлених стандартів. І хоча це було заявлено 60 років тому, коли було прийнято загальну декларацію прав людини, ми поки що не досягли того, щоб люди знали про свої права і розуміли, як вимагати, щоб ці права дотримувалися.
Томас Хаммарберг¹

Ситуація з дотримання прав людини в Україні залежить не тільки від наявності та дії ефективних засобів правового захисту на національному і міжнародному рівні. Велику роль відіграє громадська активність, рівень домагання від владних органів дотримання прав людини. Особливо важливим є те, щоб така активність мала місце і була дієвою на рівні місцевих громад.

Ефективність цієї активності, зокрема залежить від наявності активістів, які спроможні вчасно ідентифікувати проблему, мають підготовку щодо організації дій, громадських кампаній.

У рамках Всеукраїнської освітньої програми «Розуміємо права людини», що центром своєї стратегії має безпосередній зв'язок навчання з дією, спеціальну підготовку отримують активісти, які представляють різні місцеві громади в Україні. Окрім активістів громадянського суспільства і журналістів програмою охоплено і державний сектор – педагогічні працівники і школи, в яких вони працюють, викладачі вищих навчальних закладів системи внутрішніх справ України, працівники пенітенціарної служби. Є приклади успішних дій активістів і перші кроки щодо успішного впливу на роботу державних інституцій, систему офіційної освіти.

Розпочавши свої дії з 2008 року в рамках програми «Розуміємо права людини», одразу були визначені основні проблемні позиції, на які ці дії мають впливати:

- У суспільстві немає достатнього розуміння прав людини. Низький рівень поінформованості громадськості про права людини та основні свободи, механізми їх захисту, створює ситуацію, в якій навіть активність громадян, спрямована на представлення та захист громадських інтересів, часто залишається марною.

- Існує практика підміни змісту розуміння прав людини, що дозволяє використовувати права людини як політичний інструмент і таким чином маніпулювати громадською думкою під час політичних дискусій.

- Відсутність офіційної моделі системи безперервної освіти у галузі прав людини є наступною складовою проблеми. Україна досі не має національного плану навчання правам людини, не зважаючи на те, що зобов'язалася такий план розробити, долучившись до Всесвітньої програми навчання правам людини.

- Спостерігається брак спеціалістів, здатних ефективно використовувати освітні дії з метою захисту та підтримки прав людини.

- Існує потреба у практичних спеціалізованих навчальних програмах з прав людини для активістів недержавних організацій.

Крок за кроком, використовуючи різноманітні освітні дії, технології, методи та інструменти ми намагаємося досягти позитивних змін.

Посібник «Кожен має право знати свої права» є одним із кроків реагування на необхідність системного підходу до навчання правам людини, розвитку культури прав людини. Це видання дає можливість використовувати його в якості допоміжних матеріалів для навчання, стимулювати дискусію навколо проблем прав людини. Змістовна структура матеріалів посібника дозволяє побачити можливості інтеграції теми прав людини до різних навчальних дисциплін. Разом з тим, це видання не є класичним підручником, методичним посібником чи хрестоматією. Тут майже відсутні «правильні» відповіді, методичні рекомендації, поради чи готові «рецепти» щодо проведення занять. Кожне джерело інформації, кожне запитання створює простір для роздумів, стимулює до пошуку додаткової інформації, може мотивувати до громадської активності.

Особливістю посібника є й те, що він базується на різноманітних освітніх інструментах та методах, які були розроблені в рамках програми «Розуміємо права людини». Його основою є матеріали однойменного посібника мандрівної експозиції про права людини. Вступні тексти до кожної теми є стислим вираженням у письмовій формі думок, які є інформаційним наповненням навчання та тренінгів, які ми проводимо разом зі своїми партнерами.

Завершуючи працювати над посібником ми розуміли, що далеко не всі важливі для використання у навчанні і дискусії теми прав людини нам вдалося охопити, що залишається бажання поділитися великою кількістю цікавих матеріалів, методичних розробок, результатів освітніх дій. Але це лише стимулює працювати далі, доповнювати це видання і готувати нові, систематизувати власні матеріали і ділитися ними, шукати і консолідувати досвід однодумців.

¹ Томас Хаммарберг «Освіта в галузі прав людини є пріоритетом – потрібно більше конкретних дій», 06/10/2008

Як користуватися посібником

Наприкінці ХХ століття перегляд концепції гуманітарної освіти призвів до розуміння того, що вивчення суспільствознавчих дисциплін не повинно зводитися до накопичення фактографії та «остаточних» інтерпретацій, а має допомагати особисто осмислювати суспільну дійсність через залучення до пошуку інформації, до відкриття для себе історії людства та еволюції суспільства. Навчання демократії та правам людини має надавати різнобічну інформацію, спонукати до роздумів й обговорення, приділяючи особливу увагу складним і суперечливим моментам.

В умовах демократії, на відміну від тоталітарних режимів, свобода висловлювань у широкому спектрі поглядів на певну проблему дає можливість кожному учаснику дискусії краще зорієнтуватися в усьому тематичному полі, аби дійти власних висновків з урахуванням інших перспектив.

Враховуючи реалії сучасної освіти, доводиться констатувати факт неефективності старих, класичних методик, особливо у таких сферах освіти як історія, право, суспільствознавство. Молодь часто не готова сприймати великий обсяг інформації у лекційній формі, важко орієнтується і не завжди критично аналізує інформаційний простір Інтернету, більше готова сприймати візуальну інформацію, ніж тексти. Простий послідовний виклад матеріалу є не цікавим, таким, що не спонукає до міркувань, критичного мислення, дискусії.

Складні, суперечливі теми і питання можуть бути і болючими, дразливими для вивчення, а значить – складними для розуміння. Вони можуть викликати спротив сприйняття, загострювати упередження, що вже склалися, викликати особисті переживання.

Працюючи з матеріалами з прав людини, особливо зі складних тем, що викликають суперечки навіть серед фахівців, можна розвивати навички критичного мислення, аналізу, формування власної позиції.

У такому процесі навчання слід звернути увагу на кілька складових:

- осмислення складності проблеми;
- з'ясування аргументації різних груп і окремих осіб;
- уміння відрізнити суттєву інформацію від несуттєвої;
- здатність використовувати різні джерела інформації;
- визначення прогалів в отриманій інформації;
- оцінка інформації з огляду на її достовірність і повноту;
- уміння з'ясувати міру упередженості людей, які надають інформацію;
- уміння приймати рішення у суперечливій і неоднозначній ситуації.

Основою посібника є матеріали мандрівної експозиції «Кожен має право знати свої права». Матеріал, умовно, складається з трьох розділів. Перший – історія, еволюція та основні поняття і цінності, на яких базується концепція прав людини. Другий розділ присвячений окремим матеріальним правам та свободам. Третій – розповідає про права дитини. Знання матеріалів кожного з цих розділів можуть бути розширені шляхом пошуку додаткової інформації.

Вступні статті до кожної теми допомагають отримати не лише загальні уявлення про неї, але й окреслюють реальні аспекти прояву прав людини.

Працюючи з матеріалами посібника, кожен може орієнтуватися на запитання, що адресовані його окремим складовим – фотографіям, текстам, прикладам. Ці запитання спрямовані на актуалізацію окремих аспектів прав людини та допомагають через «уявну» дискусію заглибитися в їх розуміння. Зрозуміло, що стислість самого матеріалу підштовхує на пошук додаткової інформації. Так, згадування окремих справ Європейського суду дає можливість самостійно знайти їх на відповідних сайтах у мережі Інтернет та ознайомитися з рішеннями у повному обсязі, переглянути інші справи, що стосуються того ж права. Опрацьовуючи візуальні матеріали, варто не лише поміркувати над запитаннями до них, але й спробувати змодельовати своє, власне «бачення» життєвих прикладів. Майже кожне фото спонукає до певних особистих рефлексій, і тому слід прислухатися до відчуттів та поміркувати про їхні «корені», адже права людини – це цінності, які стосуються кожного з нас. Окремі тези чи цитування норм права, що наведені в матеріалах експозиції, звучать «сухо», і, можливо, кожен зможе «оживити» їх, увівши у площину повсякденного життя, подумавши, як та чи інша норма стосується саме його, близьких, оточуючих людей. Зацікавившись окремими питаннями, кожен має можливість самостійно знайти відповідну інформацію на сайтах правозахисних організацій, громадських об'єднань чи у публікаціях ЗМІ. Така робота може змінити перспективу сприйняття повсякденної інформації і навіть новини з телебачення чи радіо можуть бути проаналізовані під кутом зору стандартів прав людини.

Самостійна робота з матеріалом може стати гарною основою для розширення поля міркувань. Враховуючи актуальність питань прав людини в сучасному світі, кожен може залучити до обговорення інших, спонукати друзів чи колег «включитися» у дискусію.

Інформаційний матеріал дає можливість здійснювати навчання інших у зручний спосіб – як проводити окремі заняття з обраних тем, так і розпочати систематичне вивчення. Педагог чи той, хто береться за викладання прав людини, безумовно повинен мати відповідну підготовку та знати специфіку роботи з візуальними джерелами інформації. Опис різних методик, педагогічних прийомів та технік, що допоможе побудувати ефективний освітній процес під час роботи з матеріалами посібника, можна знайти у фахових виданнях, рекомендаціях, сайтах ООН, ОБСЄ, Ради Європи.

КОЖЕН МАЄ ПРАВО ЗНАТИ СВОЇ ПРАВА

Кожному гарантується право знати свої права і обов'язки. Закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, мають бути доведені до відома населення у порядку, встановленому законом. Закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, не доведені до відома населення у порядку, встановленому законом, є не чинними.

Стаття 57, Конституція України

«(...) Вони [Держави-учасниці] підтверджують право осіб знати свої права (...) і поступати у відповідності до них (...)»

Із розділу «VII. Повага до прав людини і основоположних свобод, включаючи свободу думки, совісті, релігії та переконань» Заключного акту Наради з безпеки та співробітництва в Європі в Гельсінкі (1 серпня 1975 р.).

Експозиція «Кожен має право знати свої права» підготовлена громадською організацією М'АРТ відповідно до плану дій Всеукраїнської освітньої програми «Розуміємо права людини» в рамках проекту «Кожен має право знати свої права» у партнерстві з Норвезьким Гельсінським Комітетом та Українською Гельсінською спілкою з прав людини.

Проект здійснюється за підтримки Міжнародного фонду «Відродження» та Міністерства іноземних справ Королівства Норвегія.

Автори-упорядники текстів:

Олександр Войтенко, Сергій Буров, Костянтин Реуцький, Олена Грабовська, Руслана Бурова, Максим Єлігулашвілі

Ідея дизайну експозиції: Богдана Войтенко

Дизайн стендів експозиції: Оксана Шевченко

Літературне редагування: Тетяна Реуцька

Координатор проекту: Руслана Бурова

У розробці стендів експозиції використані фотографії та ілюстрації з конкурсів, що проводилися Всеукраїнською освітньою програмою «Розуміємо права людини», Українською Гельсінською спілкою з прав людини, громадською організацією М'АРТ.

Серед використаних фотографій є отримані у вільному доступі в мережі Інтернет.

Організатори виставки висловлюють щирю подяку за сприяння або безпосередній внесок у розробку цієї експозиції таким організаціям:

Правозахисний центр «Поступ» (м. Луганськ)

Конгрес національних громад України (м. Київ)

Регіональний благодійний фонд «Резонанс» (м. Львів)

Харківська обласна фундація «Громадська альтернатива»

Велика подяка й усім особам та організаціям, які докладають своїх зусиль у роботі виставки, здійснюють волонтерську підтримку, виступають в якості регіональних координаторів.

Регіональні координатори експозиції: Ніна Хома (м. Львів), Юлія Бочарова-Туз (м. Кіровоград), Наталія Піпкун (м. Чернігів), Юлія Красільнікова (м. Луганськ), Максим Єлігулашвілі (м. Херсон), Олександра Дворецька (м. Сімферополь), Андрій Кінаш (м. Полтава).

§ 1–2. ПОХОДЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

У наші дні про права людини говорять багато. Ми згадуємо про них, коли відчуваємо, що з нами обійшлися несправедливо. Це словосполучення часто використовують і політики, які намагаються маніпулювати суспільною думкою. Але чи однаково ми розуміємо зміст цього поняття? Що таке права людини? Філософська концепція, чи чіткі правові стандарти? Красиві слова у текстах декларацій, чи дієві механізми захисту? Навіщо вони нам потрібні? Яку роль вони відіграють у нашому житті? Чи будь-яку несправедливість можна пояснити мовою прав людини? Яка їхня природа? Чи є в них межі? Як вони пов'язані з іншими важливими для нас цінностями? Спробуємо це з'ясувати.

Виникнення та генезис

Історія прав людини нараховує не одне тисячоліття. Можна стверджувати, що вони – ровесники людства і зародилися, як ідея вже тоді, коли стали виникати перші людські спільноти. В цих спільнотах були сильні і слабкі. Сила сильних давала їм владу. І цю владу не могло обмежити ніщо, крім іншої, ще більшої сили. У слабких не було нічого, крім свого уявлення про справедливість і щирого прагнення не страждати від сваволі тих, хто взяв владу. З цього і почалася довга історія становлення концепції прав людини як принципів, що мали обмежити свавілля сильних і дати кожній особистості можливість жити і в повній мірі реалізувати себе.

У сучасному суспільстві таким сильним суб'єктом, від сваволі якого кожна людина потребує захисту, є держава. Ось чому сьогодні, говорячи про права людини, ми маємо на увазі не стільки відносини між людьми, як рівними суб'єктами, скільки так звані «вертикальні відносини» – взаємини між особистістю та державою.

Але повернемося до історії. Розвиток концепції прав людини – це історія перетворення норм моралі у норми права. Спочатку це були тільки моральні та філософські категорії. Пройшли тисячоліття й ці цінності та гарантії їх реалізації і

захисту стали закріплюватись, як юридичні норми.

Першими спробами закріпити обмеження свавілля сильних у писаному праві називають закони вавилонського царя Хамурапі (початок другого тисячоліття до н.е.) та Маніфест засновника Персидської імперії царя Кіра Великого (середина першого тисячоліття до н.е.). Ці документи говорили про справедливе правління, не дозволяли сильним утискати слабких, формулювали принцип «презупції невинуватості», а другий документ навіть дарував свободу та рівні з іншими громадянами привілеї вавилонським рабам. Подібні приклади є в історії й інших стародавніх цивілізацій – Єгипту, Персії.

У античній Греції зародилася філософська доктрина, згідно якої права є не привілеями, наданими владою чи суспільством, а чимось природним, властивим людській істоті. Тоді ж уперше з'являються поняття «ізогонії» та «ізономії» – принципи дуже схожі на сучасні свободу слова та рівність перед законом. Римські законники були послідовниками грецьких філософів. Цицерон перекладає філософські ідеї на юридичну латину. У перших сторіччях до нашої ери в Римі народжується доктрина «справедливого права», якою постулювався природній характер прав та свобод. Втім, ці права належали не кожній людині. Зокрема, головною засадою правової системи римлян була рівність всіх вільних, тобто – не рабів.

У середньовіччі, на межі XII-XIII віків у деяких європейських країнах було прийнято низку важливих документів, якими проголошувалися права та свободи: спочатку – дворянства, а згодом – всіх вільних людей. Найбільш відомим з них є Magna Charta – «Велика хартія вольностей», проголошена у 1215 році англійським королем Іоаном Першим. Її було прийнято під тиском знаті та духовенства, які більше не хотіли миритися зі свавіллям короля і, об'єднавшись, змусили його правити за законом.

Наприкінці XVII та у XVIII сторіччі відбулися події, які стали справжньою революцією у формуванні концепції прав людини. Філософські передумови цих подій заклали такі відомі філософи-просвітники як Джон Локк, Джон Мільтон, Вольтер, Шарль Луї Монтеск'є та інші. Вони розвили ідею природного походження прав і свобод та стверджували, що вони належать не тільки громадянам, а кожній людині від народження. Прошло зовсім небагато часу й ідеї просвітників були втілені у життя. У 1689 році в Англії з'являється «Білль про права» – документ, що заклав підвалини першої конституційної монархії. Як і «Велика хартія вольностей» він містив перелік частини прав, яким потім дадуть назву громадянські (особисті) і політичні права. А ще за сторіччя ці набутки примножились і закріпились в таких документах, як Декларація незалежності Сполучених Штатів Америки (1776 р.) та Декларація прав людини і громадянина Франції (1789 р.), а згодом – і у Конституціях США та Франції. Важко переоцінити ці події – вперше в історії людства держави визнали права громадянина фундаментальною цінністю та заклали цей принцип в основу державного устрою.

У XIX сторіччі важливими віхами становлення концепції прав людини стала «Весна народів» – низка європейських революцій, яка закінчилася прийняттям декількох конституцій, та спроби гуманізації ведення війн через прийняття перших конвенцій міжнародного гуманітарного права. Але права людини ще не були визнані універсальними цінностями і не вийшли за національні кордони. До середини 20-го століття права людини фактично залишалися «правами білого чоловіка». Існування рабства і расової сегрегації, гендерної дискримінації, переслідування за ідеологічними переконаннями були масовою практикою, часто закріпленою в законі.

Жахливі звірства Другої світової війни підштовхнули людство до переоцінки цінностей – визнається універсальність прав людини, держави світу зв'язують себе зобов'язаннями гарантувати права та свободи всім, хто знаходиться під їхньою юрисдикцією. Більшість країн погоджується обмежити свій суверенітет і дозволити світовому співтовариству контролювати стан дотримання прав людини на свої

територіях – починають створюватися міжнародні механізми захисту прав людини. У 1945 році створюється Організація Об'єднаних Націй. А 10 грудня 1948 року приймається Загальна Декларація Прав Людини. Цей документ має 30 статей і містить перелік прав, які належать без винятків кожній людині. Важливість Декларації полягає і в тому, що вона стала предметом «світового консенсусу» – переважна більшість країн світу, попри великі соціальні та культурні відмінності, визнали цінність проголошених у ній прав та свобод. Але цей документ був лише «проголошенням намірів» і не накладав жодних зобов'язань на уряди країн, які приєдналися до нього. Попереду був великий шлях. Необхідно було розробити й прийняти документи, що будуть обов'язковими для виконання тими державами, які візьмуть на себе цей обов'язок.

Протягом наступних десятиріч на регіональному та всесвітньому рівнях приймаються міжнародні угоди, якими створюються механізми контролю за дотриманням та захисту прав людини. У 1950 році на Європейському континенті виникає Конвенція ради Європи про захист прав людини і основоположних свобод. А у 1966 році Організацією Об'єднаних націй приймаються два Міжнародні пакти – «Про громадянські і політичні права» та «Про соціальні, економічні і культурні права». Якщо механізми захисту, передбачені Європейською Конвенцією запрацювали вже через три роки після її прийняття, то для того, щоб змусити діяти механізми ООН знадобилося ще майже 10 років. Згодом у системі ООН, Ради Європи приймаються й інші документи, які мають силу міжнародних угод. Більшість з цих документів не додають нових прав до каталогів прав людини, а створюють додаткові гарантії реалізації прав представників так званих «уразливих груп» або деталізують процедури дотримання окремих прав та свобод.

Таким чином, пройшли тисячоліття перш ніж права людини з моральних цінностей та філософських категорій перетворилися на жорсткі юридичні норми, які вже набагато важче ігнорувати тим, хто має владу. Цей процес триває, концепція прав людини динамічно розвивається, вдосконалюються механізми реалізації та захисту прав і свобод. Це збільшує можливості кожної людини. Але не треба забувати, що

історія прав людини – це історія боротьби, і якими б досконалими не були механізми захисту, реалізація наших прав у першу чергу залежить від обізнаності та активності кожного з нас.

Природа прав людини

Сьогодні, говорячи про права людини, ми маємо на увазі одночасно і філософію, й етику, і юриспруденцію. І всі ці аспекти концепції однаково важливі – їх не можна відокремити один від одного. Але давайте залишимося у площині філософії і спробуємо з'ясувати, що лежить у природі прав людини.

З одного боку, права людини – це перевдягнуті у строгі костюми юридичних норм базові людські потреби. Той мінімум, без якого людина не може існувати та розвиватися як особистість. У людини багато потреб і їх перелік постійно росте. А от каталоги прав людини збільшуються значно повільніше. Чому це так, і чому основні каталоги прав людини не гарантують нам таких важливих потреб, як то бути щасливими, кохати і бути коханими? Тому, що єдиним гарантом реалізації наших прав є держава. Саме на неї покладаються всі обов'язки з дотримання та захисту прав людини. Але у держави немає і не може бути механізмів, які забезпечать кожній людині такі потреби, як щастя, дружбу або любов ближніх. Таким чином, всі права людини є людськими потребами, але не всі потреби стають правами людини. З іншого погляду, права людини – це універсальні загальнолюдські цінності, втілені у праві, цінності, якими кожна людина «вимірює» світ, співвідносячи себе з явищами та подіями. Це принципи, які дозволяють нам співіснувати з іншими людьми у суспільстві. Вони одночасно і захищають від посягань гідність кожної людини, і забезпечують мир та сталий розвиток людських спільнот. І, якщо придивитись уважно, ми побачимо, що ці два погляди на природу прав людини не вступають у протиріччя один до одного.

Ми погоджуємося з тим, що жодна влада не повинна бути необмеженою. Але не можна не визнати, що у силу своєї природи, будь яка влада завжди прагнуче цього. Розуміючи це, людство тривалий час випрацьовувало принципи, які мали обмежувати владу. Сьогодні такими принципами є права людини – вони обмежують свавілля державної влади, забезпечуючи кожній особистості можливість реалізувати себе й

самій обирати та формувати своє соціальне оточення. У демократичному суспільстві влада формально знаходиться у руках більшості. Але і така влада має бути обмеженою, оскільки більшість, зазвичай, не схильна враховувати інтереси та потреби тих, хто до неї не належить – представників багатьох меншостей.

Щоб краще зрозуміти відмінності у природі прав людини, можна умовно розрізнити їх на «права» та «свободи». Говорячи про «свободи», ми маємо на увазі ті сфери життя людини, у які не повинна втручатися держава. Наприклад, якщо влада не заборонятиме нам висловлювати своє ставлення до тих чи інших подій – цього буде, в принципі, достатньо для того, щоб визнати, що наша свобода вираження поглядів дотримана. На відміну від «свобод», забезпечення «прав» потребує виконання державою певних «позитивних дій». Наприклад, для того, щоб ми реалізували право на освіту, державі недостатньо не забороняти нам вчитися – вона має щонайменш побудувати школи, підготувати вчителів та надрукувати підручники. Але треба пам'ятати, що така класифікація – умовна і реалізація всього комплексу прав людини накладає на державу обов'язки активно діяти для їх забезпечення.

До того ж, слід зауважити, що ці обов'язки держави носять аж ніяк не декларативний характер. Наприклад, у 1996 році, прийнявши Конституцію, Україна письмово присягнулася у повному обсязі забезпечити кожному зі своїх громадян і кожній людині, яка перебуває на території України, весь перелік прав, які містить Конституція. А ратифікувавши у 1997 році Європейську Конвенцію з прав людини, українська влада пообіцяла світовому співтовариству забезпечити всім, хто знаходиться під її юрисдикцією, реалізацію записаних у Конвенції прав та свобод. Це дає нам підстави вже не просити, а вимагати дотримання своїх прав, закріплених у національних та міжнародних документах. Ми не ведемо з владою торгових переговорів, а, так би мовити, змушуємо її повернути нам борг.

Парадокс, але права людини – це те, що захищає нас від свавілля влади, і, разом з тим, гарантується виключно державою. Це те, що народжується разом з нами, і, водночас, те, за що ми маємо постійно боротися.

ПОХОДЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

«Я народився вільним... Життя... Я вчуваю, що, коли мене роблять рабом... Я хочу вирвати собі очі... Віддати очі, щоб бути вільним...»

«Що цинізм? Чи означає він для вас те, що в народився вільним? Чи є цинізм в тому, щоб зі зціленням вільності?»

«Ми живемо в суспільстві. В суспільстві, де всі ми грішні – це означає, що в суспільстві, в якому у нас, що ми всі владу над іншими.»

Гордон Льюїс – це американський економічний дослідник, який вивчав вплив корупції на економіку і цивільні свободи людини в 19 країнах світу з допомогою своїх студентів.

4

«Корупція приваблює функціонує на чотирьох рівнях: індивідуальному, державному, фізичному і економічному»

Держави – будівля виста в обманливості

Держави – це велика любов, яка єдиною метою є: в першу чергу, зробити людей вільними.

Гордон – це велика любов, яка єдиною метою є: в першу чергу, зробити людей вільними.

Віктор Ожиданич, історик, професор, Професор Центрально-європейського університету в Будапешті, Генеральний Фонд і Права Людям (Варшава, Польща)

3

«За часів англійської Брай, філософи-стари стверджували, що права не в народженні, а в народженні громадян у народних уставах, але в нових історичних документах з'явилася нова ідея: що вони є в народних уставах»

Римські законники були покладені на історію. Цезарем перетворили філософські ідеї на юридичні закони. Відтоді, це стало звичайним на законі історії. Зокрема, головним засадою правової системи римлян була рівність всіх громадян (не рабів).

У 1215 році утворилася Magna Carta («Велика хартия вольностей»). Англійська знать і духовенство вимагали права зупинити владу короля Іоанна і Гамбрета його правити як в законі.

5

6

Вінчез. XVI – XVII століття були справжні революційні зміни в історії прав людини

У 1689 році з'явилася в Англії Універсальна «Велика хартия вольностей» – документ, що встановлює права конституційної монархії. Як і «Велика хартия вольностей» цей документ містить перелік прав, які повинні давати нову громадянську (свободу) і постійні права.

Ці нові закони вимагали і закріпили в інших документах, як Декларація незалежності США (1776 р.) та Декларація прав людини і громадянина у Франції (1789 р.) і згодом в Конституції цих держав.

«Будь-яка влада – це Божья, а це означає, що її Божья і велика заслуга, чи навіть це, що заборонити законодавчий орган?»

Жан-Жак Руссо (1712 - 1778); Французький письменник, філософ

7

РОЗУМІЄМО ПРАВА ЛЮДИНИ

www.edu.helsinki.org.ua

Всього лише запитання та роздуми про ...

ПОХОДЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ (частина перша)

1

1. Як, на вашу думку, фото співвідноситься з висловлюванням?
2. Що може означати фраза «Це цінності, які належать мені вже тому, що я народився людиною»?
3. Чому може з'явитися потреба в захисті таких цінностей?

«Я народився людиною... Живу... Я відчуваю біль, коли мені роблять боляче... Я можу виражати свої погляди... Виразити словом, поведінкою, емоціями ...

Це цінності, які належать мені вже тому, що я народився людиною. Чи є потреба в тому, щоб ці цінності захищати? Виявляється є...»

2

Ми живемо в суспільстві. В суспільстві, де кожна людина – це окремий світ. В суспільстві, в якому є ті, хто має владу над іншими...

1. Як ви розумієте вислів Вольтера?
2. Чому серед цієї групи зображень саме фото з висловлюванням Вольтера має найбільший розмір?
3. Вкажіть серед цих фото ту, яка може бути ілюстрацією до підпису, розташованому в правому нижньому куточку фрагмента.
4. Поясніть, чому ви обрали саме це фото?
5. Що спільного ви помітили в представлених у фрагменті фото?
6. Деякі фото символізують конфлікт. Хто є сторонами цього конфлікту?

3

Права людини – це універсальні, невід’ємні загальнолюдські цінності, які за фактом народження належать і гарантуються кожній людині у її взаємостосунках з державною владою.

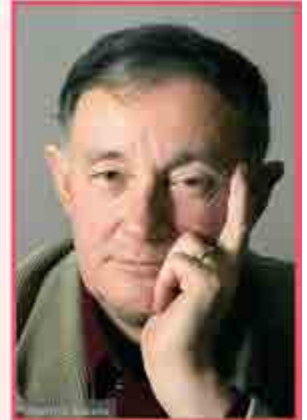

Як наведений вислів можна пов’язати з двома попередніми фрагментами?

4

«Концепція прав людини ґрунтується на трьох основних положеннях:
Перше – будь-яка влада є обмеженою.
Друге – кожна людина має свій автономний світ, в який не може втручатись жодна влада.
Третє – кожна людина захищаючи свої права, може висувати претензії державі, домагатись дотримання своїх прав».

Віктор Осятинський,
історик, політолог, Професор Центрально-європейського
університету в Будапешті, Гельсінський Фонд з Прав Людини
(Варшава, Польща).

1. Чому саме ці три положення обрав вчений, як основоположні для концепції прав людини?
2. Чому будь-яка влада має бути обмеженою?
3. Як на вашу думку, що саме встановлює межі влади в демократичному суспільстві?
4. Що саме ви розумієте під домаганням дотримання своїх прав?
5. Чому це положення є важливим для концепції прав людини?

5

За часів античної Греції, філософи-стоїки стверджували, що права не є конкретними привілеями громадян у конкретних містах, але є чимось наданим людській істоті вже на тій підставі, що вона є людиною.

Римські законники були послідовниками стоїків. Цицерон перекладає філософські ідеї на юридичну латину. Втім, ці права належали не кожній людині. Зокрема, головною засадою правової системи римлян була рівність всіх вільних (не рабів).

У 1215 році з’являється Magna Charta - «Велика хартія вольностей». Англійська знать і духовенство піднялись проти зловживань владою королем Іоанном I і змусили його правити за законом.

1. Як на вашу думку, які ознаки концепції прав людини можна побачити в наведеній інформації про античну Грецію, Стародавній Рим, середньовічну Англію?
2. Що, на вашу думку, може означати фраза «правити за законом» у наведеному фрагменті історичної довідки про «Велику хартію вольностей» 1215 року?

Кінець XVII – XVIII століття були справжнім революційним етапом в історії прав людини.

У 1689 році, знову ж таки в Англії, з'являється «Білль про права» - документ, що заклав підвалини першої конституційної монархії. Як і «Велика хартія вольностей» цей документ містив перелік прав, яким потім дадуть назву громадянські (особисті) і політичні права.

Ці надбання згодом примножились і закріпились в таких документах, як «Декларація незалежності США» (1776 р.) та «Декларація прав людини і громадянина» у Франції (1789 р.), а згодом і в Конституціях цих держав.

1. Чому наведений в історичній довідці період називають революційним в історії прав людини?
2. Що таке Конституціоналізм і чому це поняття є важливим для концепції прав людини?
3. Зверніть увагу на картину, де демонструється прийняття Конституції США. Як ви думаєте, чому вона має урочистий вигляд?

«Будь-яка влада - від Бога, я це визнаю, але й від Бога і всіляка хвороба. Чи означає це, що заборонено запрошувати лікаря?».

Жан Жак Руссо (1712 - 1778),
Французький письменник, філософ.

1. Що для вас означає наведене висловлювання Жана Жака Руссо?
2. Яким чином цей вислів можна пов'язати з концепцією прав людини?

ПОХОДЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

«Хочуть вони людини» – ці слова Карольда Парабоса адміраля Корольєра за тем, що людина має не фізичні надбавки, а тільки»

1

Соловоїв А.Д. 1921-1988, СРСР

Милосна Ганді 1869-1948, Індія

Нельсон Мандела 1918, Південно-Африканська Республіка

2

До середини ХХ століття права людини фактично захищалися «на рівні» білого «націоналізму», згуртовані етнічно та расово: ізраїльці, переслідувані за релігійними переконаннями, були масово екстерміновані, каста кастами в Індії. Лише у 1935-1936 рр. в Європі були ліквідовані останні каста в Європі – в Іспанії та Турції, що в кінці «воєнних» демонструвалися африканці та азіати, ким і те вийшло.

Після «воєнних» років, Другої світової війни, в середині ХХ століття, зникла «суцільна» каста права людини і почалися розробляти, вивчати її змісту.

Законники в Ізраїлі в Ейлатові Аудиторії у 1945 році.

3

У 1948 році була прийнята Декларація ООН про права людини, а 10 грудня 1948 року була прийнята Загальнозвітна Декларація Генеральної Асамблеї ООН. Ця декларація була прийнята в 1948 році, але для зрозуміння був розроблений «наступний» документ – міжнародний пакт про громадянські та політичні права, прийнятий у 1966 році.

4

Поговору був тривалий час. Необхідно було розробити і прийняти документи, що будуть обов'язковими для всіх країн, які вступили на себе шість обов'язків, приєднати до них. На Європейському конвенції вивчає Конвенція ради Європи про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.). Організація Об'єднаних Націй у 1966 році були прийняті два міжнародні пакти – про громадянські і політичні права та про соціальні, економічні та культурні права.

5

Важко через 10 років – у 70-х роках ХХ століття, ці документи ООН почали працювати. Зокрема, політиком до цього часу був закон «Гельсінкський угоддя», а результатом яких був прийнятий Заключений акт наради з безпеки та співробітництва в Європі, що містить міжнародні договори.

Ці пакти розділи цього часу, між іншими зобов'язалися, і п'ять прав людини і основоположних свобод.

Ці пакти мали створити і активні діяльності міжнародних організацій, які звернули увагу на питання державних зобов'язань, передбачених Гельсінкським угоддом. Ці організації поширювали інформацію про Загальну декларацію прав людини. Турція та інші організації вивчали на території Радянського Союзу – Мовітська Гельсінкська Група.

В інших країнах також вивчали такі організації. На території України (під УРСР) вивчала Українська Гельсінкська Група. Згодом в системі ООН та Раді Європи працювали й інші документи, які мали буть міжнародні угоди.

Члени Української Гельсінкської організації

6

7

В середині ХХ століття права людини були «робити» до рівня «робити» нові, що означає, що і вони вивчаються.

РОЗУМІЄМО ПРАВА ЛЮДИНИ

Всього лише запитання та роздуми про ...

ПОХОДЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ (частина друга)

1

1. Що ви думаєте про цей вислів?
2. Чому історія прав людини пов'язана з боротьбою?
3. Про яку саме боротьбу йде мова?

«Історія прав людини – це історія боротьби. Парадокс, адже це боротьба за те, що людина має за фактом народження людиною».

2

Сахаров А.Д. 1921-1989, СРСР

Махатма Ганді 1869-1949, Індія

Нельсон Мандела 1918,
Південно-Африканська Республіка

До середини XX століття права людини фактично залишались «правами білого чоловіка». Існування колоній та расової сегрегації, переслідування за ідеологічними переконаннями, були масовою практикою, часто закріпленою в законі. Лише у 1935-1936 рр. в Європі були ліквідовані останні місця в зоопарках - в Базелі та Туріні, де в якості екзотики демонструвались африканці та азіати, індіанці та ескімоси.

Що поєднує ці фото? Що вам відомо про людей, яким присвячені фото?

В 1975 році А.Сахаров був нагороджений Нобелівською премією миру із зазначенням «За безстрашну підтримку фундаментальних принципів миру між людьми і мужню боротьбу зі зловживанням владою і будь-якими формами придушення людської гідності». Фото з портретом Андрія Сахарова зроблено в Берліні. Підпис: «Дякуємо, Андрію Сахаров».

Що може означати підпис під портретом А.Сахарова? За що німці можуть відчувати вдячність йому?

Фото Махатми Ганді зроблене під час боротьби Індії за незалежність у 30 ті роки XX ст. Нельсон Мандела очолив боротьбу жителів Південної Африки проти політики апартеїду, за що був ув'язнений і провів у в'язниці майже 30 років.

1. Що вам відомо про ці події?
2. Як їх можна пов'язати з боротьбою за права людини?

Що могли відчувати люди, яких «демонстрували» у зоопарках? Що могли відчувати відвідувачі? Чому подібні місця були закриті? Як співвідноситься наявність таких місць з ідеєю прав людини?

3

Після жакликих звірств Другої світової війни, в середині ХХ століття, виникає сучасна концепція прав людини і починають розроблятися механізми їх захисту.

Звільнення в'язнів з табору 'Аушвіц' у 1945 році.

Принцип невтручання у внутрішні справи, що діяв після I світової війни був переосмислений у результаті усвідомлення того, як далеко може зайти влада у порушенні прав людини – через аналіз того, що сталося у Третньому рейху періоду нацизму.

Геноцид євреїв, що отримав назву Голокост, винищення ромів, людей з психічними розладами, переслідування гомосексуалів, ув'язнення свідків Єгови, расова політика на окупованих територіях – усе це дало поштовх розвитку ідеї про «обмежений суверенітет» або принципового положення, що питання дотримання прав людини не може бути лише внутрішньою справою держави.

4

У 1945 році була створена Організація Об'єднаних Націй, а 10 грудня 1948 року була прийнята Загальна Декларація Прав Людини.

Цей документ має 30 статей і проголошує перелік прав, які належать **КОЖНІЙ ЛЮДИНІ**. Але цей документ був декларацією, намірами, про які проголошували держави світу, приєднуючись до нього.

1. Що ви знаєте про расову політику нацистів, про концентраційні табори? Чому подібна політика стала можливою?
2. Як, на вашу думку, така політика та її наслідки пов'язані зі створенням у 1945 році Організації Об'єднаних націй та розробкою міжнародних механізмів захисту прав людини?

Елеонора Рузвельт очолювала Комісію ООН з прав людини і відіграла значну роль у підготовці Загальної Декларації прав людини. Пропонуючи її на розгляд Генеральній Асамблеї ООН, вона сказала: «Зараз ми стоїмо на порозі найбільшої події як у житті ООН, так і в житті всього людства. Ця декларація цілком може стати міжнародною Великою хартією вольностей для людей всього світу». Текст Декларації був перекладений 375-ма мовами і діалектами і став першим глобальним визначенням прав, якими володіють всі люди. Важливо знати, що в роки появи Загальної Декларації прав людини значна кількість країн ще залишалася в колоніальному стані, авторитарні режими панували у СРСР та країнах-сателітах, у світі існували воєнні диктатури, у США расова сегрегація залишалася закріпленою на законодавчому рівні.

Чому у середині ХХ ст. Елеонора Рузвельт порівняла Загальну Декларацію Прав Людини з Великою хартією вольностей ХІІІ ст.?

5

Попереду був тривалий шлях. Необхідно було розробити і прийняти документи, що будуть обов'язковими для виконання тими державами, які візьмуть на себе цей обов'язок, приєднавшись до них.

На Європейському континенті виникає Конвенція ради Європи про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.).

Організацією об'єднаних націй у 1966 році були прийняті два міжнародні пакти – про громадянські і політичні права та про соціальні, економічні та культурні права.

У чому юридична різниця між Загальною Декларацією прав людини (1948 р.) і Міжнародними пактами ООН (1966 р.) про громадянські і політичні права, економічні соціальні та культурні права та Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод Ради Європи (1950 р.)?

6

Лише через 10 років – у 70-х роках ХХ століття, ці документи ООН почали працювати. Зокрема, поштовхом до цього стали так звані «Гельсінські угоди», в результаті яких був прийнятий Заключний акт наради з безпеки та співробітництва в Європі, що містив міждержавні домовленості.

Один із розділів цього акту містив погодження зобов'язань з питань прав людини і основоположних свобод.

Це поклало початок створенню і активній діяльності недержавних організацій, які звертали увагу на виконання державами зобов'язань, передбачених Гельсінськими угодами. Ці організації поширювали інформацію про Загальну декларацію прав людини. Перша така організація виникла на теренах Радянського Союзу – Московська Гельсінська Група.

В інших країнах також виникали такі організації. На території України (тоді УРСР) виникла Українська Гельсінська Група.

Згодом в системі ООН та Ради Європи приймаються й інші документи, які мають силу міжнародних угод.

Члени Української Гельсінської групи, 1978 рік.

1. Що вам відомо про правозахисний рух у другій половині ХХ століття?
2. Що ви можете розповісти про особливості діяльності Української Гельсінської групи?

7

В середині ХХ століття права людини були «підняті» до рангу юридичних норм, що означає, що їх тепер важче ігнорувати.

1. Яким чином здійснюється контроль за виконанням державами міжнародних зобов'язань щодо дотримання прав людини?
  2. Що ви знаєте про систему захисту прав людини Організації Об'єднаних Націй?
  3. Що ви знаєте про систему захисту прав людини Ради Європи?
  4. Як працює національна система захисту прав людини в нашій країні?
- *Відповідаючи на ці запитання, зверніть увагу – які документи існують, що є основою побудови цих систем захисту прав людини, які організації цим займаються і які процедури створюють можливість функціонування цих систем.

§ 3. ГІДНІСТЬ

Нам не вдасться в повній мірі зрозуміти філософські засади концепції прав людини, якщо ми не з'ясуємо для себе що таке людська гідність. Це поняття є ключовим для розуміння концепції в цілому. Людська гідність є джерелом прав людини. Весь комплекс прав і свобод існує саме для захисту гідності людини від посягань.

Повага до людської гідності – це визнання самодостатньої цінності людини. Це прийняття того факту, що людина живе для реалізації свого власного потенціалу, а не для того, щоб служити засобом досягнення цілей інших людей.

Правозахисник та освітянин Сергій Буров вважає людську гідність своєрідним «лакмусовим папірцем», що може подавати знак про можливі порушення прав людини. Коли ми відчуваємо приниження чи біль – страждає людська гідність. Якщо причиною страждання, болю є дії держави – це ситуація порушення прав людини.

Але чи означає, що завжди, коли ми відчуваємо образ, ми можемо стверджувати, що наші права людини порушені? Ні, це не так. Не варто плутати людську гідність з тією гідністю, яку разом з честю та діловою репутацією захищає від посягань Цивільний кодекс. Провідний польський захисник прав людини Марек Новицький пропонував розрізняти людську та особисту гідність.

Особиста гідність, за його класифікацією – це синонім понять «честь» та «репутація», вона може змінюватися у залежності від того, які вчинки ми робимо та як їх оцінює суспільство. Така гідність «зростає», коли ми робимо добрі вчинки й «зменшується», коли ми вчиняємо підло. На відміну від неї, людська гідність – це щось дуже близьке до самої суті людяності. Це те, що робить людину людиною. Вона з'являється разом з нами і її «обсяг» не залежить від нашої поведінки. Вона є і залишається однаковою як у страшного злочинця, так і у дитини, яка щойно народилась і не здійснила ще ані добрих, ані поганих вчинків. Покарання злочинця, який сидить у в'язниці, полягає в обмеженні волі, в обмеженні багатьох інших прав і свобод. Але це не означає, що людину можна піддавати тортурам.

Саме людська, а не особиста гідність є джерелом прав людини і саме вона згадується у преамбулах головних міжнародних документів, якими проголошуються основоположні права та свободи людини.

Проте, не дивлячись на значимість цього поняття, загальноприйнятого визначення людської гідності не існує. Набагато простіше відчуті її, коли на неї чиниться наступ, ніж сформулювати що це таке мовою філософії або юриспруденції.

Але, за словами Марека Новицького, ані теорія, ані практичне втілення концепції прав людини не можливі без визнання людської гідності її фундаментом. Так само, як неможливо побудувати математику як науку без поняття «множина» або фізику без понять «швидкість» чи «відстань», щодо визначення яких також немає консенсусу у науковому середовищі.

Людська гідність – це ствердження подібності (схожості?) всіх людей та, водночас, унікальності кожної людини. На думку українського правозахисника Дмитра Гройсмана, людська гідність витікає з фундаментальних біологічних особливостей людини. З того, що об'єднує нас усіх: реагування на біль, потреба у спілкуванні та продовженні роду, певні біологічні константи, такі, як діапазон комфортних для людини температур та багато інших характеристик. Саме ця «біологічна схожість» формує приблизно однакові потреби людей та їхні вимоги щодо ставлення до себе.

Гідність людини базується на унікальності кожного та кожної з нас, на неповторності поєднання особистих якостей, почуттів, думок. На визнанні того, що ніколи раніше не існувало і вже ніколи після нас у світі не буде існувати такої людини, як кожна та кожен з нас.

Розуміючи цінність цього, правозахисники завжди проти навіть мінімального наступу на людську гідність. Сьогодні від неправомірних дій або бездіяльності влади страждає інша людина – завтра це може статися з кожним і кожною з нас. Бо всі ми – люди.

ГІДНІСТЬ

«Ці не завжди діють законники, але в
вони відучили. Батько мого сина».

Людська гідність є основою всієї системи для розуміння прав людини.

Людська гідність є джерелом прав людини.

Ці своєрідні «комуністичні паровози», які мова подорожі мене про можливі порушення
прав людини. Коли ми відчуємо обмеження чи біль – страждає людина гідність. Якщо
причому страждання (а біль і це страждання) – це ситуація порушення прав людини.

Важко подати нам гідність яка тому що вони і родинами – функціонує на рівні буття існування
наше життя. Гідність і свободи людини стають на захист відсутності гідності.

«Людську гідність слід відносити до особистої
здобутку, котре є людинами. Більшим до жодної
тільки людина, щоб здобути, вона здобує, коли
ми проводимо себе благородно і гордо, мова і
справді, коли ми – людина гідно. Для прав
людина важливим є наша людина – людська
гідність.
[...] прав людини не гарантує, що ми будемо
здорові, щасливі, що ми будемо успішними
у житті, не гарантує «чисто справедливість чи
справедливу справедливість» – вони захищають нас від
примусів, позбавляючи нас від гідності [...]»
Праві людини – захищають нас зберігаючи
здоров'я, щасливість, успішність, але не буде
до цього часу; наша людина не буде вільна тільки
коли ми не, а наша людина тільки – людина
здоров'я, щасливість, успішність.

Мареk Томашевський,
Голова Польського Фонду з прав людини
(Варшава, Польща) у 1990 - 2003 ро.

2

«Гора Віланда в Осло (Норвегія) має 227
картунів (тру), що відображають «всюди
тільки людських емоцій».
Більшість статуї парку творять пенні мей-
малі, людська емоція. Це є своєрідне
створення людини».

Людська гідність не залежить від нашої поведінки. Вона однакова є і залишається як у страшного
злочинця, так і у дитину, яка щиро народилась і не здійснила ще ні добрих, ні поганих вчинків.

Підаривши злочинця, який скрив у в'язниці
людську гідність, це обманливі, що є обманливі
людська гідність і свободи. Але це не
злочин, це людина, людина, людина
торгують.
Не можна допустити, щоб вони тільки
«тільки» депривувалися або «тільки»
порушували. Страждає людина гідність.
Страждає людина гідність.

Борді за права людини проти навіть мінімального наступу на людську гідність. Сьогодні
від неправомірних дій влади страждає одна людина, а завтра це може статися з кожним.

Хоча в 1988 році вийшов знаменитий
публіцистичний твір Івана Дзюби «Інтернаціоналізм
чи русифікація?», Микола Лукаш, на той час уні-
версальний перекладач і інтерпретувач, публікує його
підписом. Він перекладає «Принцип Вітчизняної Радянської
(РСР) відбуде людину Лукаш», термін у вітчизняній
мова Дзюби, бо той вважав це шуткою. За це Лукаш
включили в «Список засланців», заборонили
друкуватися, чим особливо завважили для когось.

Микола Лукаш (1919 - 1988) –
український перекладач,
журналіст і поетолог.

5

РОЗУМІЄМО
ПРАВА ЛЮДИНИ
www.edu.helsinki.org.ua

Всього лише запитання та роздуми про ...

ГІДНІСТЬ

1

«Її не можна дати визначення, але її можна відчувати. Її має кожна людина».

Людська гідність є одним із основних понять для розуміння прав людини.

Людська гідність є джерелом прав людини.

Це своєрідний «лакмусовий папірець», що може подавати знак про можливі порушення прав людини. Коли ми відчуваємо приниження чи біль – страждає людська гідність. Якщо причиною страждання та болю є дії держави – це ситуація порушення прав людини.

Зверніть увагу на фото, де діти розглядають Загальну декларацію прав людини. Фото було зроблене у США одразу після прийняття Загальної декларації прав людини. Тоді в цій країні ще на рівні законодавства залишалася расова сегрегація.

Що могло б виглядати на фото інакше, якби воно було зроблене в наші дні?

2

Кожна людина має гідність вже тому, що вона - людина. Це - фундамент, на якому будується концепція прав людини. Права і свободи людини стоять на захисті людської гідності.

«Людську гідність слід відрізняти від особистої гідності, котра є поняттям, близьким до честі – таку гідність слід «заробити»; вона зростає, коли ми поводимо себе благородно і порядно, можна її втратити, коли ми чинимо підло. Для прав людини важливим є перше поняття – людська гідність».

(...) права людини не гарантують, що ми будемо коханими, щасливими, що нас буде супроводжувати успіх, не гарантують навіть справедливості чи мінімуму благополуччя – вони захищають нас від приниження, посягання на нашу гідність (...).

Права людини дозволяють нам зберегти індивідуальність, неповторність, оскільки не було до цього часу і ніколи вже не буде когось такого, як кожен із нас, з нашим індивідуальним багажем спогадів, почуттів, думок».

Мареk Новицький,
Голова Гельсінського фонду з прав людини
(Варшава, Польща) у 1990 – 2003 рр.

Як ви розумієте різницю між людською та особистою гідністю?

Що має на увазі М.Новицький, коли говорить, що права людини дозволяють нам зберегти індивідуальність та неповторність?

3

«Парк Вігеланда в Осло (Норвегія) містить 227 скульптурних груп, що відображують багатющу гаму людських відносин.

Більшість статуй парку передають певний набір емоцій, людських стосунків, та є своєрідним «гімном людині».

Подивіться на фото та спробуйте співвіднести їх зміст із загальною темою «Гідність». Пригадайте періоди в історії, коли Людина розглядалась як головна цінність. (Наприклад, висловлювання античного філософа Протагора «Людина є мірою усіх речей» або ж антропоцентризм художників епохи Відродження).

4

Людська гідність не залежить від нашої поведінки. Вона однаково є і залишається як у страшного злочинця, так і у дитини, яка щойно народилась і не здійснила ще ані добрих, ані поганих вчинків.

Покарання злочинця, який сидить у в'язниці полягає в обмеженні волі, в обмеженні багатьох інших прав і свобод. Але це не означає, що людину можна піддавати тортурам.

Не можна допустити, щоб прав людини «трішки дотримувались» або «трішки порушували». Страждає людська гідність. Страждає феномен людської природи.

Борці за права людини проти навіть мінімального наступу на людську гідність. Сьогодні від неправомірних дій влади страждає одна людина, а завтра це може статись з кожним.

«Немає жодної людини, що була б сама по собі, як острів: кожна людина – це грудка землі, частка суходолу. Коли камінь змиває морем із узбережжя, малішає Європа, так само, як і тоді, коли вода поглинає цілу скелю, чи оселю твого друга, або твою власну: тому із смертю кожної людини малішаю і я, бо я єдиний з усім людством, і тому ніколи не питаю, по кому подзвін – він по тобі» (англійський поет Джон Донн).

Прочитайте рядки англійського поета Джона Донна та спробуйте порівняти висловлену ним думку з вираженою малюнком і текстом ідеєю про те, що людська гідність не залежить від наших особистих якостей.

5

Коли в 1968 році вийшов знаменитий публіцистичний твір Івана Дзюби «Інтернаціоналізм чи русифікація?», Микола Лукаш, на той час уже знаний перекладач і літературознавець, публічно його підтримав. Він запропонував Президії Верховної Ради УРСР відбутися йому, Лукашеві, термін ув'язнення замість Дзюби, бо той хворів на сухоти. За це Лукаша виключили зі Спілки письменників, заборонили друкуватися, чим позбавили засобів для існування.

Микола Лукаш (1919 - 1988) — український перекладач, мовознавець і поліглот.

Як ви ставитесь до «дивакуватого» вчинку М.Лукаша? Чому він міг так діяти? Дізнайтеся більше про цю людину та його життя і вчинки.

§ 4. УНІВЕРСАЛЬНІСТЬ ПРАВ ЛЮДИНИ

Ми можемо претендувати на реалізацію багатьох прав, але далеко не всі вони відносяться до категорії «прав людини». Не є правами людини, наприклад, права споживачів та інші так звані «договірні права», які регулюють взаємини між рівними суб'єктами і можуть бути реалізованими без участі держави. Що ж відрізняє права людини від прав інших категорій? Є декілька таких ознак. Одна з них – «універсальність» прав людини.

Це означає, що всі права, закріплені в основних міжнародних угодах, однаково важливі та мають бути забезпечені будь-якій людині на землі, незалежно від її віку, кольору шкіри, соціального статусу, релігії, яку вона сповідує, або культури, в якій вона виховувалася. Це той мінімум цінностей та базових потреб, які представниками майже всіх культур визнані однаково важливими для кожної без винятку людської істоти.

Проте, універсальність прав людини – це принцип, який викликає велику дискусію. Держави, де сильна влада прагне контролювати якомога більше сфер приватного життя кожної людини, завжди намагалися поставити під сумнів важливість громадянських і політичних прав та свобод, стверджуючи необхідність поступитися ними на користь реалізації соціально-економічних і культурних прав або «прав розвитку». Наприклад, Радянський Союз називав «буржуазними» та непотрібними для трудящих такі права як «свобода вираження поглядів», «свобода мирних зібрань та асоціацій», «право на свободу та особисту недоторканість» та інші права першого покоління. СРСР висував на перший план права другого покоління – «право на труд», «право на соціальне забезпечення», «право на достатній життєвий рівень» та інші. Результати подібної політики відомі – мільйони людей було страчено, або відправлено у табори чи на примусове психіатричне лікування за вираження власних поглядів, які не збігалися з партійними настановами.

Все це робилося «в ім'я трудового народу», але жодний окремий представник цього народу не визнавався гідним поваги як особистість, і не мав права на власну позицію. Радянський Союз

припинив існування. Та схожу риторику сьогодні продовжують інші країни, влада яких бачить загрозу у реалізації громадянами своїх свобод, розуміючи, що це неминуче зробить суспільство сильнішим та дасть людям можливість контролювати владу. Такі країни сформулювали та намагаються довести концепцію «культурного релятивізму», згідно якої, права людини є цінностями виключно європейської цивілізації і не можуть бути нав'язані іншим культурам. Дискусія триває.

Директор програми «Верховенство права» Міжнародного фонду «Відродження» Роман Романов важливим аргументом на користь принципу універсальності вважає те, що права людини, як концепція, затверджені на найвищих міжнародних форумах із найширшим на планеті представництвом. Декларація прав людини, яку було схвалено 10 грудня 1948 року, отримала всесвітнє визнання – жодна з країн, представлених на той момент в Організації Об'єднаних Націй не проголосувала проти. На його думку, права людини, як трансформовані в право моральні норми, створюють підвалини для запровадження цінностей, які створювалися людством в різні часи на території різних континентів.

Координатор Вінницької правозахисної групи Дмитро Гройсман пояснює універсальність прав людини тим, що всі людські істоти однаково побудовані біологічно і мають однакові вимоги щодо свого комфорту. Він вважає, що через це доволі легко визначити мінімальний перелік людських потреб, які обов'язково мають бути задовільнені – те, що людина може робити і те, що заборонено робити з людиною. Цей мінімальний перелік є універсальним саме в силу схожості людей як біологічних та соціальних істот.

Дійсно, до якої б культури ми не належали, навряд чи ми схвалюватимемо застосування до нас тортур, приниження або свавільного позбавлення волі лише через те, що так нібито диктує усталена традиція. І саме голоси жертв порушень прав людини є найвагомим аргументом проти концепції культурного релятивізму на користь принципу універсальності фундаментальних прав та свобод.

УНІВЕРСАЛЬНІСТЬ

Сергій Семєнов, крестник Кам'янець-Подільський

«Коли розповідаєш, що Права Людини універсальні, в розумі це не так, що ними можна користуватися в кожній країні»

У світі живуть чоловіки й жінки, дорослі й діти, люди з різним кольором шкіри, які говорять різними мовами, злочинці й праведники, багаті та бідні.

Ми можемо сповідувати різні релігії, чи належати до різних культур. Але права людини належать кожному із нас без винятку, незалежно від того, де ми живемо, кого любимо чи яку релігію сповідуюмо.

Права людини захищають нас від усього, що принижує людську гідність, а тому вони є універсальними для представників всіх націй, держав, релігій та культур.

Страви критиків сподобують, що права людини не можуть бути винятковими, бо в багатьох суспільствах є своя культура.

«Права людини, наприклад, це не історичні факти, це не культурні традиції, це не звичаї, це не звичайні речі, це не звичайні слова, це не звичайні поняття, це не звичайні дії»

«І ось тепер в раз злочинів людських у людській історії відбуваються події, які потребують від нас захищати права людини»

Kofi Annan, Генеральний секретар ООН (1997-2006)

2

Українець чи елонець, німець чи жителька Суринаму, японець чи аргентинка – усі відчувають біль, усі мають власну думку, всім британцям бажання зберегти приватність, та не допустити необдуманої втручання у справи сім'ї.

Права людини не суперечать багатоманітності культур та індивідуальними особливостями кожного з нас, а навпаки можуть їх захистити.

3

4

У 1948 році Генеральна Асамблея ООН прийняла Декларацію про права людини, яка вперше в історії людства проголосила загальноприйнятими права людини. Декларація про права людини є основою міжнародного права з прав людини. Вона є основою для всіх міжнародних угод з прав людини, які були прийняті після Другої світової війни.

Декларація про права людини, прийнята у липні 1948 року на Вісній асамблеї ООН з прав людини.

5

Кожна держава зобов'язана виконувати і захищати свої міжнародні договори з прав людини, а навіть, нести відповідальність за ці злочини перед своїм народом та міжнародною спільнотою.

Всього лише запитання та роздуми про ...

УНІВЕРСАЛЬНІСТЬ

1

Поміркуйте над тим, що говорить пан Сергій. Що може означати думка про те, що усі й усюди можуть користуватися правами людини?

Сергій Семенов, юрист,
Кам'янець-Подільський

«Коли говорять, що Права Людини універсальні, я розумію це як те, що ними можна користуватися всім і всюди.»

Права людини є не продуктом однієї культури, а відповідними стандартами, виробленими в результаті зусиль всього міжнародного співтовариства.

Ідея прав людини пройшла довгий шлях розвитку, збагачуючись новими правами і свободами. Але лише в ХХ столітті права людини визнали головною цінністю, що відображено у відповідних міжнародних документах. У сучасній концепції прав людини втілилися думки з релігійних доктрин, філософських, політичних, правових вчень різних епох. Права людини – це загальні права і свободи всіх людей незалежно від суспільного устрою, політичного режиму, форм державного устрою і правління, міжнародного статусу країни, громадянином якої є людина. Питання прав людини, основних свобод, демократії і верховенства закону мають міжнародний характер, оскільки їх дотримання – одна з основ світопорядку. У правах людини відображені найважливіші загальнолюдські цінності, якими повинен володіти кожен індивідуум, ким би він не був і де б не проживав. Вони універсальні, тобто є надбанням кожного (міжнародне співтовариство визнає права за всіма людьми), неподільні, взаємопов'язані і взаємозумовлені.

2

У світі живуть чоловіки й жінки, дорослі й діти, люди з різним кольором шкіри, які говорять різними мовами, злочинці й праведники, багаті та бідні.

Ми можемо сповідувати різні релігії, чи належати до різних культур. Але права людини належать кожному із нас без винятку, незалежно від того, де ми живемо, кого любимо чи яку релігію сповідуємо.

Права людини захищають нас від усього, що принижує людську гідність, а тому вони є універсальними для представників всіх націй, держав, релігій та культур.

Подивіться фотографії та назвіть прояви багатоманітності людських ідентичностей. Чим відрізняються окремі фото? Чим вони подібні? Прочитавши текст, сформулюйте свій власний висновок щодо нього.

3

Існувала думка, що Декларація прав людини відображає ідеї західного суспільства. Американський антрополог Мелвілл Ерсквітс підготував проект Заяви про права людини, в якому говориться: «...Декларація повинна мати міжнародну застосовність. Вона повинна охопити і визнати законність багатьох різних способів життя. Не буде воно діяти переконливо на індонезійця, африканця, китайця, якщо буде перебувати в тій же площині, як і інші подібні документи щодо більш раннього періоду. Права людини в двадцятому столітті не можуть бути обмежені стандартами однієї-єдиної культури або продиктовані прагненнями одного народу» Велику роль у виробленні міжнародних стандартів прав людини зіграла Організація Об'єднаних Націй. Завдяки тривалій і цілеспрямованій діяльності ООН універсальність прав людини чітко визначена і визнана міжнародним правом.

Окремі критики стверджують, що права людини не можуть бути визначальними, бо в багатьох суспільствах склалися свої культури.

«Пропле, хто може заперечувати, що усі ми ненавидимо насилля? Чи доводилось вам чути, щоб вітна людина вимагала відмінити свободу? Чи доводилось вам чути, щоб раб відстоював рабство? Чи доводилось вам чути, щоб жертва торгтур сквалювала торгтури? (...)

В усі часи та в усіх культурах терпимість і милосердя були ідвалами державного управління та поведінки людини. Сьогодні ми називаємо ці цінності правами людини»

Кофі Анан, Генеральний секретар ООН (1997-2006)

Що вам відомо про ООН?
Що робить ця організація для захисту прав людини?

4

Українець чи маласць, німкеня чи жителька Суринаму, японець чи аргентинка – усі відчувають біль, усі мають власну думку, всім притаманне бажання зберегти приватність та не допустити необґрунтованого втручання у справи сім'ї.

Права людини не суперечать багатоманітності культур та індивідуальним особливостям кожного з нас, а навпаки можуть їх захистити.

Чи залежать права людини від статі, віку, раси, етнічності, соціального стану, т.п.? Візьміть текст Загальної декларації прав людини або інший документ у якому є перелік прав та свобод людини і спробуйте дати відповідь на це запитання, обравши одне із прав людини, зазначене в переліку і умовно уявивши себе в іншій ролі (наприклад, «Ви – жителі бідного села Західної Африки», «Ви – жінки», «Ви – підлітки з Мексики», «Ви – літні французи», т.п.).

5

Діяльність Європейського суду з прав людини – яскравий приклад того як в питаннях забезпечення прав людини держави обмежують свій суверенітет на користь міжнародного органу правосуддя. Ефективна система захисту прав людини, яку можна вважати своєрідним еталоном, вироблена в Європі. Незважаючи на те, що і на території цього континенту сповідують різні релігії, кожен народ має свою історію і культуру, але існують цінності, шановані всіма, хто проживає тут. Створення системи міжнародного контролю за дотриманням прав людини – одне з найважливіших досягнень цієї авторитетної структури. Французький вчений Карел Васак зазначив: “Цінність Конвенції (Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод Ради Європи, – авт.) визначається фактично її механізмом, а не правами, які вона захищає. Вперше в історії людства існує міжнародний механізм, який функціонує поза державою і виражає загальні цінності всього людства”.

«Усі права людини є універсальними, невідчужуваними, взаємозалежними та взаємодіючими. Міжнародна спільнота повинна ставитись до прав людини глобально, на справедливій та рівній основі, з однаковими підходами та увагою. Хоча необхідно брати до уваги значення національної та релігійної специфіки в різноманітних історичних, культурних та релігійних особливостях, держави, незалежно від їх політичних, економічних та культурних систем, мають обов'язок забезпечувати та захищати всі права людини та основні свободи».

Віденська декларація, прийнята у червні 1993 року на Всесвітній конференції ООН з прав людини.

Кожна держава зобов'язалася виконувати щонайменше один міжнародний договір з прав людини, а значить, несе відповідальність за ці зобов'язання перед своїм народом та міжнародною спільнотою.

Чи є в умовах життя чи культурах різних країн значні відмінності, які можуть впливати на відмінності у потребах людей?

Такі відмінності дійсно є і враховані в інших міжнародних документах. Міжамериканська система захисту прав людини була створена в рамках Організації американських держав. Міжамериканська конвенція про права людини була прийнята 20 листопада 1969 р. Перелік прав в ній значно ширший, ніж в Європейській конвенції. Зокрема, вона містить такі права як право на ім'я, права дитини, право на громадянство чи національність, право на рівність перед законом, право на притулок та ін. Африканська регіональна система захисту прав людини була заснована в 1981 році, коли Асамблея глав держав і урядів Організації африканської єдності прийняла Африканську хартію прав людини і народів (вступила в силу в 1986 р.). У Хартії (поряд з правами людини) закріплені права народів: всі народи мають право на національну і міжнародну безпеку, існування, користування природними ресурсами, проголошуються обов'язки людини стосовно сім'ї, громади, держави. Однак, певні відмінності у цих документах не заперечують універсальності Загальної декларації прав людини. Це означає, що політичні, громадянські, культурні, економічні та соціальні права людини слід розглядати в їх сукупності. Ніхто не може вибирати, які права заохочувати і захищати, всі вони рівноцінні і поширюються на всіх. Універсальність прав людини гарантує рівність прав і свобод людини, незалежно від статі, раси, національності, мови, походження, майнового або посадового становища, місця проживання, релігійних та інших переконань, належності до громадських об'єднань, а також інших обставин.

§ 5. НЕВІД'ЄМНІСТЬ ТА ІНДИВІДУАЛЬНІСТЬ

Ще однією важливою ознакою прав людини є їх «невід'ємність».

Принцип невід'ємності прав людини витікає з визнання того, що права та свободи народжуються разом із кожним та кожною з нас. Права людини – це частина людської природи. Нас можна багато чого позбавити, але ніхто не може змусити людину перестати бути людиною. Так само і з нашими правами – їх ніхто нам не дарував і тому ніхто не владний їх у нас відібрати.

Існують ситуації, у яких можливості реалізації наших прав можуть і навіть мають бути обмежені. Наприклад, якщо людина скоїла злочин, держава у відповідності до закону може обмежити свободу її пересування, звужити сферу її приватності та ще низки свобод. Можливість реалізації багатьох прав та свобод може бути обмежена в умовах війни або надзвичайного стану. Але обмеження у реалізації того чи іншого права не означає, що ми його позбавлені. Обмеження завжди носять тимчасовий характер і не зачіпають самої суті права. Так само й у випадках порушень: це прозвучить парадоксально, але ті, хто заподіює людині страждання не позбавляє її права на свободу від жорстокого поводження, і навіть навмисне вбивство позбавляє людину лише життя, але у жодному разі не права на життя. Права людини невід'ємні від людини – їх носія.

Пояснюючи природу прав людини, ми також завжди говоримо про їх «індивідуальність».

Чи означає це, що кожна людина має свій особистий набір прав та свобод, які не обов'язково належать іншим? Звісно, ні – це означає лише те, що права людини належать особисто кожній людині, а не народам, расам, класам або трудовим колективам. Визнання цього значно спрощує визначення суб'єкта прав. Погодьтеся, набагато простіше дати визначення поняттю «людина», ніж з'ясувати, де починається і де закінчується той чи інший клас або етнос. І хоча ідея далеко не нова, визнання індивідуальності як однієї з головних характеристик прав людини стало революційним відкриттям ХХ століття. І це визнання робить сучасну концепцію прав людини набагато менш вразливою.

Оперування загальними категоріями – соціальними, етнічними, професійними, віковими та іншими групами – на думку Директора Центру Громадянських Свобод Олександри Матвійчук, є мовою та предметом політики. Мовою ж прав людини ми будемо говорити про права кожної окремої людини, що відносить себе до

тієї чи іншої групи. Координатор чернігівської громадської організації «М'АРТ» Сергій Буров пояснює це тим, що кожна людина знаходиться у своєму особливому становищі навіть тоді, коли проблема, від якої вона потерпає, стосується цілої групи людей. Кожен з нас, перебуваючи у тій самій ситуації, відчуває себе по-різному. Це залежить від особистих рис та відмінностей. Це одна з важливих причин чому людській гідності не можна дати визначення, або перетворити її на жорстку норму. Людини з інвалідністю, яка пересувається лише за допомогою візка, може відчувати приниження і дискримінацію, не маючи можливості потрапити до залу суду, в той час, коли інша людина нічого подібного не відчуває.

Концепція прав людини продовжує своє становлення. Наприкінці ХХ століття було сформульовано концепцію «колективних» або «солідарних прав». Суб'єктом цих прав є великі людські спільноти – суспільні групи, народи та навіть держави. Вони виникли як відповідь на часті війни, бідність, стихійні та екологічні лиха, які трапляються у низці регіонів світу і роблять там неможливим забезпечення всього комплексу прав людини. Ідея колективних прав полягає у справедливому перерозподілі ресурсів між країнами світу для створення в найбідніших країнах умов для реалізації прав першого та другого покоління. Не заперечуючи необхідності справедливого перерозподілу ресурсів, професор Центрально-Європейського університету Віктор Осятинський, зауважує, що ці права надто часто стають інструментом політичних маніпуляцій. Наприклад, у деяких країнах вони використовуються авторитарними режимами як підстава для відмови від зобов'язань з дотримання громадянських та політичних прав. Стверджуючи, що спочатку потрібен «сталий розвиток» та «добробут», і лише після їх здобуття можна говорити про реалізацію прав та свобод, влада цих держав вимагає ресурсів від розвинутих країн. Але, оскільки слабкі суспільства цих країн не здатні контролювати владу, отримані ресурси привласнюються правлячими колами й не доходять до «кінцевого споживача» – людей, що там мешкають.

Більшість теоретиків не вважають колективні права правами людини саме через те, що така класифікація фактично унеможлиблює визначення суб'єкта прав та суб'єктів, які мають гарантувати їх реалізацію.

ІНДИВІДУАЛЬНІСТЬ

Дуже складно визначити, який право людини – індивідуальне чи колективне.

1

Іванко, коли проблема стосується цілої групи людей, вона особа має свою особливу ситуацію. Коли ж нас, перебуваючи у тій самій ситуації, відчуємо себе по-різному. Це залежить від особистих рис та здібностей. Ці риси й властиві границі того, чому людській гідності не можна дати винятки, або терпимість її у вірному члені.

2

«Права людини індивідуальні, а не колективні (групові). Як суб'єктом є окрема людина. Таким чином, права людини не охоплюють груп національних меншин – це вже сфера політики і міжнародного права. Станом колективних прав було, наприклад, право на автономію: але споконвічно права осіб, що належать до національних меншин».

Марк Номандя, Голова Гельсінкського Фонду і прав людини у 1990-2007 рр.

3

Людина з індивідуальністю, яка проявляється лише в Демократії: вона може відчувати цим чином, не маючи мільйонів прихильників (як це буває в коді час, коли інші люди цінують людину не вичинає).

4

В Європейській Суді з прав людини розглядали справу Прас проти Сполученої Королівства. Заявник – жінка з інвалідністю, яка користувалася машині з електричним приводом і не могла самостійно себе обслуговувати, скаржилася на жорстоке та неадекватне ставлення до неї, що призвело до втрати роботи. Людинам цей час відбувалися відомості про те, що Міністерство цієї справи за рішенням Європейського Суду з прав людини не виступило відповідно до вимог, спрямованих на припинення відсутності доступу. Якщо ж яка вона утримувалася, були відповідні, й востаннє зробили уяву? Обов'язком правозахисників є гарантувати з індивідуальною властивістю. Права Суду вказує, що і... утримання жінки з інвалідністю привело до порушення її права на свободу пересування. Суд вказує, що жінка досі не має доступу до необхідного транспорту з інвалідності, а також не може отримати до пункту або об'єкта, як відзначено при цьому необхідності перебувати, а поодиноким, що призвело до втрати роботи. Для людини, яка в неї така жінка проблема з транспортом, який утримує не було б рішення, як припинити роботу.

5

Говорити про проблеми з правами людини, які стосуються не групи людей, але що для нас це не унікальні права окремої особи. Наприклад, коли мова йде про права національних меншин, маємо на увазі окрему людину, яка представляє цю групу.

Принцип індивідуальності прав людини в особливому вигляді в тому жорі жорі прав людини. Справно / проблеми / завжди стосуються не тільки однієї людини, а й багатьох інших.

6

Люди боротьба за свої права з боку лише однієї людини може змінити ситуацію на краще для всієї групи людей, яких ця проблема торкнулася.

РОЗУМІЄМО ПРАВА ЛЮДИНИ

www.helsinki.org.ua

Всього лише запитання та роздуми про ...

ІНДИВІДУАЛЬНІСТЬ

1

Права людини належать кожній окремій людині – індивідууму. Права людини є індивідуальними.

2

Подивіться на фото.

Які думки та емоції у вас виникають?

Що можуть означати ці ведмеді і чому вони розмальовані по-різному?

Навіть, коли проблема стосується цілої групи людей, кожна особа має свою особливу ситуацію. Кожен із нас, перебуваючи у тій самій ситуації, відчуває себе по-різному. Це залежить від особистих рис та відмінностей. Це одна із важливих причин того, чому людській гідності не можна дати визначення, або перетворити її у жорстку норму.

United Buddy Bears (співдружність ведмедів Бадді) – міжнародна художня виставка, яка проходила на п'яти континентах і була представлена перед мільйонною публікою.

Вона складалася з картин художників усього світу і проходила під девізом «мистецтво і толерантність». Художники представили її в близько 150-и країнах світу, що входять до складу ООН.

Вхід на виставку абсолютно вільний. У своєму світовому турне United Buddy Bears проповідують мир, любов, терпимість і взаєморозуміння між народами.

Зверніть увагу на хлопчика, який дивиться на таблички з підписами до кожного ведмедя. Уявіть собі усіх хлопчаків одного міста. Чи будуть вони схожими? Спробуйте дати власне пояснення поняттю індивідуальності прав.

Права людини, будучи спочатку задумані головним чином для захисту індивіда від свавілля з боку державної влади, ніколи не означали свободи більшості використовувати наявну у контрольованій ними державі силу примусу за власним розсудом, тобто на шкоду "меншинам". Іншими словами, міжнародні норми мають своєю метою в тій же мірі захист від довільного застосування "демократії" з боку більшості і від "демократичної" влади держави, як і захист кожного окремого індивіда від держави.

3

На фото Марек Новицький та Далай Лама.

«Права людини індивідуальні, а не колективні (групові). Їх суб'єктом є окрема людина. Таким чином, права людини не охоплюють прав національних меншин – це вже сфера політики і мова політики (таким колективним правом було, наприклад, право на автономію), але охоплюють права осіб, що належать до національних меншин».

Марек Новицьки, Голова Гельсінського фонду з прав людини у 1990-2003 рр.

Прикладом обстоювання індивідуальних прав, які належать кожній людині у певній спільноті може служити політична діяльність Далай Лама XIV.

• 14-й Далай-Лама та духовний лідер Тибету, голова Тибетського уряду в екзилі, що розташований в Дгарамшалі (Індія). Лауреат Нобелівської премії миру в 1989 році. У 1949 році різко загострилися тибетсько-китайські відносини. Китайський уряд наполягав на тому, що Тибет є частиною Китаю. Далай-Лама писав: «З 1912 до фатального 1950 Тибет de facto був державою, незалежною від будь-якої іншої держави, і наш статус донині залишається тим же, що і в 1912 році». 17 листопада 1950 року Народно-визвольна армія Китаю увійшла в Східний Тибет, що ще більше ускладнило ситуацію. 17 листопада 1950 року відбулося зведення Далай Лама на престол духовного і світського правителя Тибету. З того часу і до сьогодні Далай Лама виступає за звільнення Тибету і за можливість тибетців реалізувати свої права у власній державі.

4

Людина з інвалідністю, яка пересувається лише за допомогою візка, може відчувати приниження, не маючи можливості потрапити до зали Суду в той час, коли інша людина нічого подібного не відчуває.

Як ви розумієте наведений текст?

5

В Європейському Суді з прав людини розглядалась справа Прайс проти Сполученого Королівства. Заявиця – жінка з інвалідністю, яка користувалась візком з електричним приводом і не могла самостійно себе обслуговувати, скаржилась на жорстоке та таке, що принижує гідність людини, поводження під час відбування покарання за неповагу до Суду. Матеріали цієї справи за оцінкою Європейського Суду з прав людини не містили відомостей про наміри, спрямовані на приниження гідності заявиці. Умови, в яких вона утримувалась, були звичайними, їй постійно приділяли увагу і допомагали працівники персоналу.

Проте Суд вирішив, що «... утримання жінки з важкою формою інвалідності у приміщенні з небезпечно низькою температурою, де із-за жорсткого та недоступного ліжка в неї могли з'явитися пролежні, де вона не могла піти до туалету або обмитись, не відчуваючи при цьому надзвичайних труднощів, є поводженням, що принижує гідність людини...». Для людини, яка б не мала таких проблем зі здоров'ям, умови утримання не були б такими, що принижують гідність.

Ознайомтеся зі скороченим текстом справи Прайс проти Сполученого Королівства. Поясніть, як ви розумієте рішення Суду у контексті індивідуальності прав?

Говорячи про проблеми з правами людини, які впливають на групу людей, ми все одно маємо на увазі права кожної особи.

Наприклад, коли мова йде про права національних меншин, маємо на увазі кожну людину, яка представляє цю групу.

Принцип індивідуальності прав людини є особливо важливим з точки зору захисту прав людини. Системні проблеми зазвичай стосуються не лише однієї людини, а й багатьох інших.

Іноді боротьба за свої права з боку лише однієї людини може змінити ситуацію на краще для всієї групи людей, яких ця проблема торкнулась.

Порівняйте дві фотографії та знайдіть спільне між ними.
Як ці фото пов'язані з темою індивідуальності прав людини?

§ 6. СОЛІДАРНІСТЬ

Сучасна концепція прав людини має три основних складових – філософську, юридичну та етичну. Якщо представити цю концепцію у вигляді будівлі, то філософія буде її фундаментом, цеглини чітких юридичних норм та механізмів захисту складають її стіни, а етика – або ж «культура прав людини» – слугує розчином, який міцно скріплює між собою всі елементи конструкції.

Етика також складається з декількох інгредієнтів – обізнаності, свідомості, взаємоповаги – але головним з них є солідарність. Саме її часткова маса, чи не в першу чергу, визначає наскільки надійним буде цей розчин.

Колись французький філософ Шарль Луї де Монтеск'є сказав мудрі слова: «Несправедливість, що допущена по відношенню до однієї людини є загрозою всім нам». І навіть зараз, через 250 років, важко простіше та влучніше пояснити, що таке солідарність і чому вона важлива. Солідарність починається тоді, коли ми усвідомлюємо, що кожна людина на землі має такий само обсяг прав, що й ми. Що гідність кожної людини так само вразлива і потребує захисту. Солідарність – це розуміння того, що кожне посягання на гідність іншої людини – це виклик самій людській природі, а значить, виклик і нам також. Непричетних не існує.

І це усвідомлення не тільки диктує нам необхідність утримуватися від дій, що провокують наступ на гідність інших людей, але й спонукає вставати на допомогу тим, хто захищає свої права та свободи. Навіть, коли це напряду не зачіпає наших інтересів. Навіть тоді, коли ми не поділяємо поглядів тих, хто потребує підтримки.

Без солідарності неможлива жодна справжня перемога. Влада набагато сильніша кожного з нас, її не переконують голоси одиниць. А от коли одиниці об'єднуються щоби разом заявляти свої вимоги, влада просто змушена дослухатися.

Об'єднуючись, ми робимо сильнішими один одного і, зрештою, можемо стати сильнішими за владу.

Саме завдяки такому об'єднанню базові людські потреби одна за одною були визнані невід'ємними правами та закріплені на рівні правових норм. Цей складний та драматичний процес тривав багато століть. Люди, висуваючи владі свої вимоги, одержували перемоги та терпіли поразки. Але перемог було більше і зараз всі ми можемо користуватися цими здобутками.

Прикладам такої солідарної боротьби можна відвести окремих посібників. Наведемо тут лише декілька найбільш значимих. Так на початку XIII століття незадоволені посиленням королівської влади, посяганням короля на їх свободу та власність англійські барони змогли об'єднатися з духовенством, лицарями та частиною вільних громадян і висунути свої вимоги королю Іоанну Безземельному. Навряд чи він за власною волею відмовився б від своєї фактично необмеженої влади, але сила протесту була більшою за силу його війська, і він був змушений визнати та гарантувати протестувальникам той обсяг прав та привілеїв, який вони вимагали. Так у 1215 році народилася Велика Хартія Вольностей, документ, який суттєво вплинув на становлення британського конституціоналізму та розвитку концепції прав людини в цілому.

Через 500 років після цього також англійці, але вже на іншому континенті, які були обурені несправедливими, постійно зростаючими податками та нерівним ставленням до них з боку метрополії, постали проти влади і зі зброєю в руках здобули незалежність від Британської Корони. Люди, що належали до різних політичних класів та соціальних груп, змогли об'єднатися заради захисту фундаментальних цінностей – людської гідності, рівності та свободи. Так народилися Сполучені Штати Америки – перша у світі країна, яка поклала принципи прав людини в основу своєї державності.

Але за реалізацію проголошених в американській конституції прав багатьом американцям довелося боротися ще понад 200 років. До середини ХХ століття дискримінація темношкірого населення була законодавчо закріплена у багатьох штатах. Поодинокі протести, що спалахували то тут то там протягом двох століть, суттєво не впливали на ситуацію. Протест Розі Лі Паркс, темношкірої швачки, яку було засуджено за відмову залишити місце, призначене «тільки для білих» у громадському транспорті, також розчинився б у десятках попередніх протестів, якщо б на її підтримку не виступили тисячі обурених американців. Після бойкоту темношкірим населення громадського транспорту у Монтгомері, який тривав майже рік і наніс колосальних збитків перевізникам, влада штату була змушена скасувати несправедливий місцевий закон. Знадобилося ще понад 10 років мітингів, піших походів на Вашингтон, сутичок із поліцією, судових тяжб, крові та сліз, але завдяки

об'єднанню зусиль сотень тисяч американців законодавчу дискримінацію темношкірих було скасовано остаточно. Не менш тривалою і драматичною була, наприклад, боротьба жінок за рівні з чоловіками виборчі права, яка у багатьох розвинутих країнах завершилася перемогою лише наприкінці ХХ століття. І яка також не була б успішною без активної солідарної підтримки.

Ми різні. Наші уподобання та прагнення часто суттєво відрізняються. Тому об'єднуватися не завжди легко. Але, зрештою, наші відмінності не такі й великі у порівнянні з тим, що нас об'єднує – кожен з нас є людиною, кожен з нас однаково відчуває біль та бажає бути вільним від приниження людської гідності. Ми маємо пам'ятати, що в силу своєї природи держава завжди прагнучиме звужувати наші свободи і буде порушувати наші права. І для того, щоб протистояти її організованій силі, людям завжди будуть потрібні мужність та солідарність.

СОЛІДАРНІСТЬ

1

Андрій Киваньк,
тренер молодіжних проектів,
Київ

«Часто, коли мені дано розуміти, що мене стосується реальність інших людей, тоді я намагаюся розуміти. А ми маємо намагаючись об'єднувати, а не тільки, але з акцентом на об'єднувати на рівні, і коли це відбувається, тоді розуміти починає нас всіх це об'єднує»

2

Протягом історії людства і навіть сьогодні в нас. Але для того, щоб їх успішно обслуговувати, людям необхідно об'єднуватися.

Щоб переконати владу у важливості своїх потреб, людям завжди доводилося об'єднуватися. Без цього англійській джорданії XVIII сторіччя не позначило від самовільної корони, не змогли б досягти просвіщенні Великої Королівської імперії, не вдалося виступити проти рабства та кріпаччини. Без цього не змогли б досягти незалежності Індія Британської імперії у Північній Америці, що у XVIII сторіччя не змогли зупинити несправедливі подати метрополії. Без цього не змогли б досягти незалежності Італії від Австрії. Без цього не змогли б досягти незалежності Іспанії від США, що діяло під впливом Б'єн-і-Маре.

У всіх цих та багатьох інших випадках люди перемогли і досягли своїх цілей завдяки об'єднанню, підтримавши інших люди одні одних.

Хері Міллі (1820-1870) – американський економіст і автор відомої теорії «обрання на вільному ринку» в місті Каліфорнія, в якості члена комісії надійшов на роботу Сан-Франциско.

Михайло Кірилович «Михайло» Гайко (1866 – 1948) – один з керівників першої української націоналістичної організації «Українська Народна Фронт» (Українська Народна Фронт) в місті Київ, який став одним з керівників української революції.

Лев Толстой (вер. 1942 р.) – російський письменник, філософ, педагог (включно з його педагогічними ідеями) української націоналістичної організації «Солідарність».

3

Що ж це таке – солідарність?
Це визнання рівності та повага до прав інших людей. Це свідомість та відповідальність. Це розуміння того, що не існує висхідної на людську гідність, які не стосуються нас і не впливають на забезпечення наших власних прав. Це готовність прийти на допомогу кожному, хто захищає свої права та свободу.

4

Важко сказати, коли саме зародилася розуміння людської гідності. 19 грудня 2010 року в Мінську, на знак протесту проти арешту сестри Лариси Гонимович, в Києві відбувся мітинг, в якому взяли участь сотні людей.

Ми живемо в часи, коли люди мають різні погляди на світ. Тому об'єднуватися не завжди легко. Але, незважаючи на різні погляди, ми маємо бути людьми, які готові прийти на допомогу іншим. Ми маємо пам'ятати, що в світі завжди будуть люди, які будуть захищати нашу свободу і будуть порушувати нашу свободу. І це означає, що нам потрібно буде організуватися і бути готовими до боротьби за свободу та солідарність.

5

Віримо, що солідарність – це шлях до свободи. Нельсон Мандела так сказав про солідарність: «Бути вільним означає не просто звільнитися з себе-наблюдати, це означає жити вільно з іншими людьми».

Всього лише запитання та роздуми про ...

СОЛІДАРНІСТЬ

1

Андрій Книжний,
тренер молодіжних проєктів,
Київ

«Часто, коли маєш ідею, розумієш, що вона стане реальністю лише тоді, коли тебе підтримають. А ми часто потребуємо однодумців, а це тих, хто з готовністю відгукнеться на наш заклик, і коли це відбувається, тоді розумієш різницю між «Я» та «МИ».

Про яку різницю між Я та МИ говорить пан Андрій?

Які ознаки солідарності він вважає важливими?
Чи погоджуєтесь ви з ним?
Які ще ознаки ви можете назвати?

2

Права людини індивідуальні і належать кожному з нас. Але для того, щоб їх успішно обстоювати, людям необхідно об'єднуватися.

Щоб переконати владу у важливості своїх потреб, людям завжди доводилося об'єднуватися. Без цього англійські дворяни XIII сторіччя, які потерпали від свавілля короля, не змогли б домогтись проголошення Великої Хартії Вольностей, яка гарантувала захист їхніх прав та привілеїв. Без цього не змогли б домогтись незалежності мешканці британських колоній у Північній Америці, що у XVIII сторіччі не захотіли терпіти несправедливі податки метрополії. Без цього індуси на початку минулого сторіччя, не змогли б домогтись відміни жорстоких колоніальних законів, а зрештою отримання незалежності від Англії. Без цього жінки, або темношкірі американці у США, ще довго потерпали б від дискримінації.

У всіх цих та багатьох інших випадках люди перемогли і домоглися змін, тому що змогли об'єднатися, підтримавши вимоги один одного.

Харві Мілк (1930-1978) – американський політик і перший відкритий гей, обраний на державну посаду в штаті Каліфорнія, в якості члена міської наглядової ради Сан-Франциско.

Мохандас Карамчанд «Махатма» Ганді (1869 - 1948) – один з керівників та ідеологів руху за незалежність Індії від Великобританії. Його філософія ненасилля (сатьяграха) вплинула на рухи прихильників мирних змін.

Лех Валенса (нар. 1943 р.) – польський політичний діяч, активіст і захисник прав людини, колишній керівник незалежної профспілки «Солідарність»

Яку роль відігравала солідарність у боротьбі за права людини у наведених прикладах? Чому інші підтримували ідеї, які їм не належали?

Усі наведені приклади боротьби за права мали мирний, ненасильницький характер. Яку це відігравало роль?

Хто, на вашу думку, «виграв» від подібної підтримки? Поясніть власні міркування.

Які приклади солідарності у боротьбі за права людини ви можете навести з української історії?

3

Що ж це таке - солідарність?

Це визнання рівності та повага до прав інших людей. Це свідомість та відповідальність. Це розуміння того, що не існує посягань на людську гідність, які не стосуються нас і не впливають на забезпечення наших власних прав. Це готовність прийти на допомогу кожному, хто захищає свої права та свободи.

Джон Донн, англійський поет 17 ст. написав: «Немає жодної людини, що була б сама по собі, як острів; кожна людина – це грудка землі, частка суходолу. Коли камінь змиває морем із узбережжя, малішає Європа, так само, як і тоді, коли вода поглинає цілу скелю, чи оселю твого друга, або твою власну: тому із смертю кожної людини малішаю і я, бо я єдиний з усім людством, і тому ніколи не питає, по кому подзвін – він по тобі».

Як співвідноситься це висловлювання з поняттям солідарності у боротьбі за права людини? Наведіть приклади солідарності з повсякденного життя.

4

Вже на другий день після жорстокого розгону мирної демонстрації 19 грудня 2010 року в Мінську, українські активісти виражали свій протест біля Посольства Білорусі в Києві та направили петиції з вимогою негайно звільнити затриманих.

Ми різні. Наші уподобання та прагнення часто суттєво відрізняються. Тому об'єднатися не завжди легко. Але, зрештою, наші відмінності не такі то й великі у порівнянні з тим, що нас об'єднує: кожен з нас є людиною, кожен з нас однаково відчуває біль та бажає бути вільним від приниження людської гідності.

Ми маємо пам'ятати, що в силу своєї природи держава завжди прагнитиме звужувати наші свободи і буде порушувати наші права. І для того, щоб протистояти її організованій силі - людям завжди будуть потрібні мужність та солідарність.

Чим можна пояснити дії та реакцію українських правозахисників та активістів щодо розгону демонстрації в Мінську?

Чому вони діяли у такий спосіб?

Якої реакції вони очікували? Яке значення мають подібні акції?

Яку інформацію владі несуть петиції з сотнями та тисячами підписів?

Наведіть приклади подібної реакції суспільства на виклики правам людини у світі в останні роки.

5

Відомий південноафриканський борець за права людини Нельсон Мандела так сказав про солідарність: «Бути вільним означає не просто скинути з себе кайдани, це означає жити поважачи та помножуючи свободу інших».

Що ви знаєте про Нельсона Манделу та боротьбу африканців проти Апартеїду?

Як ви розумієте слова Мандели про помноження свободи інших? Яким чином цього можна досягти?

Яка роль солідарності в обстоюванні прав людини?

§ 7. НЕДИСКРИМІНАЦІЯ

Зрозуміти що таке дискримінація неможливо без розуміння, що таке рівність і як це поняття пов'язане із правами людини.

Рівність ми розуміємо по-різному. Одні вважають, що рівність – це справедливий розподіл матеріальних благ: всі мають отримати рівну долю. Чим закінчуються спроби втілити цей підхід у життя ми можемо побачити на прикладі періоду більшовизму. Інші вважають, що рівність – це забезпечення рівних можливостей на початку життя (що, звісно, не гарантує рівності у подальшому). Але що б ми не вкладали в поняття рівність, всі ми погоджуємося, що це щось дуже важливе, щось дуже пов'язане з поняттям «справедливість». І незалежно від нашого про неї уявлення, рівність перед законом, рівність у можливостях реалізувати свої права – це один з наріжних каменів сучасної концепції прав людини. Саме на ньому й тримається будівля. Забери його – і концепція стане руїною, як це сталося зі всіма попередніми спробами проголосити права не для всіх, а лише для представників вибраних груп.

Принцип рівності закріплений у всіх основоположних міжнародних угодах у сфері прав людини та у більшості демократичних конституцій.

Дискримінація – це намагання заперечити принцип рівності. Дискримінація – це, перш за все, раціонально не обґрунтоване обмеження прав та повноважень людини через належність її до певної меншини. Для ілюстрації цього визначення польський правозахисник Марек Новицький наводить дуже влучний приклад – заборона незрячим керувати автомобілем не буде дискримінацією незрячих, тому що таким чином забезпечується безпека решти людей. А от заборона керувати автомобілем людям з білим волоссям, або темною шкірою була б очевидно дискримінацією, оскільки таке обмеження не має жодного раціонального обґрунтування. З іншого боку, дискримінацією

є також і необґрунтовано рівне ставлення до суб'єктів, які очевидно нерівні за своїми можливостями. Так, наприклад, людина на інвалідному візку не може реалізувати більшість своїх прав через архітектурну недоступність більшості адміністративних будівель. Для того, щоб вважати дотриманими її право на освіту або на справедливий суд недостатньо просто не забороняти їй відвідувати відповідні установи – держава має забезпечити цю людину всім необхідним обладнанням та створити таке середовище, яке вирівняє її можливості з іншими людьми.

Не менш важливими для розуміння цієї теми є поняття «більшості» та «меншостей». Ми можемо побачити, що самі по собі ці категорії дуже відносні. За певними ознаками кожен з нас може віднести себе як до більшості, так і до цілої низки меншостей – якщо не за етнічною приналежністю чи релігією, то вже точно за звичками, захопленнями, політичними або культурними уподобаннями, фізичними або психологічними особливостями та багатьма іншими. Розуміння цього змушує нас уважніше ставитися до потреб та інтересів оточуючих.

Але, у будь-якому разі, питання прав людини не вирішуються більшістю голосів. Наприклад, не можна виносити на референдум питання повернення смертної кари, або позбавлення всіх представників певної етнічної громади права голосувати на виборах – з високою долею вірогідності можна припустити, що більшість проголосує не врахувавши інтересів тих, хто понесе на собі тягар наслідків прийнятих рішень. Вважається, що у демократичному суспільстві більшість здійснює владу, а саме від свавілля влади гідність кожної особистості захищають права людини. І саме інтереси представників меншостей, сформульовані мовою прав людини, обмежують владу більшості у демократичному суспільстві.

Але, на жаль, історія демонструє що люди часто намагаються заперечити рівність та обмежити права інших людей. В минулому

у багатьох правах відмовляли рабам та представникам нижчих класів, іноземцям. Декларація незалежності Сполучених Штатів Америки проголошувала рівність усіх людей у гідності та правах, але коло «всіх людей» було доволі обмеженим – до нього не входили жінки, діти, темношкірі та навіть італійці з ірландцями. Знадобилося ще понад 100 років запеклої боротьби для того, щоб темношкірі американці були звільнені з рабства та майже 200 років – для того щоб позбутися принизливих законів, якими закріплювалася дискримінація афроамериканців.

В освіченій Європі жінки століттями боролися за рівні з чоловіками права. У 1907 році вперше в світі жінки були обрані до законодавчого органу – сейму Фінляндії. Німкені отримали право голосу лише у 1918 році, а англійки – у 1928 році. У Франції жінки отримали можливість голосувати на виборах лише у 1946 році. До 1971 року Швейцарія відмовляла громадянам жіночої статі в праві обирати і бути обраними, а у

деяких кантонах голосувати на місцевих виборах швейцарки змогли лише після 1991 року.

Гітлерівська Німеччина позбавила прав людей з фізичними вадами та психічними розладами, гомосексуалів, ромів та євреїв. Закони Радянського Союзу дозволяли знищувати тих, хто був незгоден з офіційною ідеологією. Такою ситуація залишається у Північній Кореї. У деяких теократичних країнах до сьогодні не визнаються права представників не домінуючих конфесій, а за відступ від офіційної релігії людині може загрожувати смерть.

Рівність рідко дається у подарунок. У всі часи люди докладали багато зусиль для її обстоювання. І не варто думати, що посягання на рівність – це щось віддалене у часі та просторі. Боротьба за неї і зараз триває навколо нас, в нашій країні, де представники низки меншин змушені доводити своє право не страждати від дискримінації.

НЕДИСКРИМІНАЦІЯ

1

Богдана Стельмах, журналістка, Луцьк

«Які ми будемо недискриміновані – це буде відомо на наступне покоління. Це в одній країні навчальні й професійні й інші – працювати»

Юлія Кристьянова, студентка, Луганськ

«На війні жодні недискриміновані – це зобов'язує від етнічного чи етнічного походження – це право бути українцем, це право бути українцем на будь-якому етапі й бути одним із незалежних українців»

2

Пішовка в антидискримінаційній кампанії (Голландія, 2009 рік)

3

«Всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах. Вони наділені розумом і совістю і повинні діяти у відношенні один до одного в дусі братерства. Кожен людина повинна мати всі права і всі свободи, проголошені цією Декларацією, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища...»

Ст. 1 та 2 Загальної декларації прав людини.

Є два важливі принципи, закріплені у Конституції України ст. 21 та 24 – це принципи рівності у здійсненні основних прав і свобод і принципу рівності перед законом. Проте, наявність заборони дискримінації в Україні й досі не має

внесок рівності буде висунути жінкам під час ВІСВІДАННЯ у США

у Франції жінки зобов'язані були працювати через першу світову війну

для боротьби з мушкетерами їх жінки не змогли вийти з акції в XX столітті

4

5

1791 року Уставною збори Франції зробили рішення про право виборчого права в США. Кожен громадянин США має право виборчого права незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища... У той же час окремі райони були визначені, що жодна жінка не могла здійснювати право на виборче право.

Мартина Лютера Кінга та Розу Паркс (жінку було заарештовано за відмову поступитися місцем в автобусі білому пасажирові) у грудні 1955 р. у Монтгомері, Алабама. Бойкот транспорту міжрасовою громадою, що тривав більше 382 дні. У листопаді 1956 р. Верховний суд США визнав закон про сегрегацію в Алабамі неконституційним. Законодавчий акт про права громадянства в 1964 році Акт про громадянські права, який зобов'язав рішення дискримінації.

7

Закріплено у статті 14 Конституції України: «Всі люди рівні перед законом. Кожен має право на справедливе та відкрите судове розслідування. Будь-яка дискримінація за ознаками раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища є забороненою»

6

Позитивні дії (affirmative action – аффірматив) – дії спрямовані на виправлення дискримінації або нерівності. Це означає, що держава може ухвалювати програму, спеціально призначену для сприяння інтересам груп, які перебувають у невигідному становищі.

8

Всього лише запитання та роздуми про ...

НЕДИСКРИМІНАЦІЮ

1

Богдана Стельмах, журналіст,
Луцьк

«На мою думку Недискримінація – це дуже відносне та непросте питання. Що в одній країні вважається дискримінацією, в іншій – традицією».

Юля Красільнікова, студентка,
Луганськ

«На мій погляд Недискримінація - це свобода від «покарання» за власну унікальність, це право бути «звичайним», не бути виокремленим за будь-якою ознакою й бути оціненим за загально визнаними критеріями».

Що може означати у словах пані Юлії «бути «звичайним» та не бути виокремленим за будь-якою ознакою»?

Які «ознаки» можуть вирізнити нас з проміж інших? Чому пані Богдана вважає недискримінацію непростим питанням?

2

Що хотіли сказати автори цими плакатами? Якої реакції від глядачів очікували?

Які риси ідентичності в даному випадку, на думку авторів плакатів, є вразливими в умовах Голландії? Чому?

Плакати з антидискримінаційної кампанії,
Голандія, 2009 рік

3

«Всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах. Вони наділені розумом і совістю і повинні діяти у відношенні один до одного в дусі братерства».

«Кожна людина повинна мати всі права і всі свободи, проголошені цією Декларацією, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища...».

Ст. 1 та 2 Загальної декларації прав людини.

Чому принципи, які лежать в основі недискримінації, сформульовані в перших статтях Загальної декларації?

Які з перерахованих у статті ідентичностей ви вважаєте найбільш вразливими в Україні?

Поясніть свою думку.

Чи є названий перелік вичерпним? Чим би ви його доповнили?

Є два важливі принципи, закріплені у Конституції України ст. 21 та 24 — це принцип рівності у здійсненні основних прав і свобод і принцип рівності перед законом. Проте, належного законодавства про заборону дискримінації в Україні й досі немає.

Які документи про заборону дискримінації жінок ви знаєте?
Які приклади дискримінації за ознакою статі ви можете привести?

1791 року Установчі збори Франції прийняли постанову про повну емансипацію євреїв, а Цивільний Кодекс Наполеона 1804 року надав свободу віросповідання усім громадянам Франції. На той час у Франції було близько 480 тис. кальвіністів, 200 тис. лютеран, близько 40 тис. євреїв, які сповідували юдаїзм. У той же час окремим указом було встановлено, що жінки не мають ніяких громадянських прав та знаходяться під опікою чоловіків.

До яких реальних змін у країні могли призвести законодавчі акти, прийняті у Франції у кінці XVIII – на початку XIX ст.? Як ви оцінюєте подібні зміни?

Мартін Лютер Кінг після інциденту з Розою Паркс (швачку було заарештовано за відмову поступитися місцем в автобусі білому пасажирові) у грудні 1955 р. у Монтгомері ініціює бойкот транспорту негрівською громадою, що продовжувався 382 дні. У листопаді 1956 р. Верховний суд США визнав закон про сегрегацію в Алабамі неконституційним. Започаткований ним рух домігся прийняття в 1964 році Акту про громадянські права, який забороняв расову дискримінацію

Що хотів сказати автор карикатури, зобразивши разом Мартіна Лютера Кінга, Розу Паркс та Барака Обаму?

Що ви знаєте про Розу Паркс та про Мартіна Лютера Кінга молодшого? Яку роль зіграли ці люди у боротьбі за рівність у правах афроамериканців США? (Історія боротьби афроамериканців за свої права може бути темою окремого заняття чи самостійної роботи).

Що для США означало рішення Суду про неправомірність сегрегації? Які зміни у реальному житті громадян США сталися після прийняття Акту про громадянські права?

Що ви знаєте про ідеї ненасильницького опору, які обстоював Махатма Ганді? Чому, на вашу думку, Мартін Лютер Кінг вважав саме ці ідеї єдиною виправданим методом боротьби за права людини?

7

Зарб Адамі у справі проти Мальти скаржився до Європейського суду, що він піддається дискримінаційному поводженню у зв'язку з викликами його до суду для виконання обов'язків присяжного. Він вважав, що тягар обов'язків присяжного несуть переважно чоловіки, у той час, як жінки фактично звільняються від таких громадських обов'язків. Європейський суд з прав людини, з'ясувавши обставини, постановив, що у справі мало місце порушення статті 14 (заборона дискримінації) Конвенції.

Що ви знаєте про гендер та про проблеми гендерної рівності?

Про що може свідчити рішення Європейського суду у справі Зарба Адамі?

Які приклади фактичної гендерної нерівності ви можете назвати? Чи можна усі прояви гендерної нерівності вирішити лише юридичними нормами?

8

Позитивні дії (affirmative action – англ.) - дії спрямовані на виправлення дискримінації або нерівності. Це означає, що держава може ухвалювати програму, спеціально призначену для сприяння інтересам груп, які перебувають у невідповідному становищі.

Наведіть приклади позитивних дій стосовно людей з інвалідністю, які ви вважаєте будуть направлені на виправлення дискримінації?

Стосовно яких категорій громадян, на вашу думку, потрібні подібні дії? Поясніть власну думку, підкріпивши її прикладами.

§ 8. ОБМЕЖЕННЯ

Не всездозволеність, а відповідальність

Те, що ми як людські істоти, маємо низку прав, не означає, того що ми завжди можемо поступати так як нам заманеться. Часто наші права вступають у конфлікт з правами інших людей. Наприклад, наше право збирати та поширювати інформацію може вступити у конфлікт із правом іншої особи захищатися від втручання в її особисте життя. У випадку, коли інформація, яку ми збираємо та поширюємо, не впливає на життя суспільства – наприклад, якщо це просто чутки про людей, з якими ми разом навчаємося або працюємо – наша свобода слова може, і навіть повинна, бути обмежена. А якщо ми доносимо до людей інформацію про нечесні вчинки політика, від рішень якого залежить доля багатьох, то, очевидно, має бути обмежене право на приватність цієї публічної особи.

Людство вже давно зрозуміло, що користування правами пов'язане з відповідальністю перед суспільством. І саме ця відповідальність диктує необхідність обмежень і так само давно філософи та правники намагалися сформулювати принципи, які регламентують втручання влади у права людини. Чи не вперше у законодавчому акті ми можемо побачити їх у Декларації прав людини та громадянина, яка була прийнята у 1789 році у Франції. Там, зокрема, було записано таке: «Свобода полягає у владі робити все, що не є шкідливим для інших.... здійснення природних прав кожної людини має лише такі межі, які забезпечують іншим членам суспільства користування такими самими правами; такі межі можуть бути визначені лише законом. ... Закон може забороняти лише ті дії, які є шкідливими для суспільства... Закон може встановлювати лише ті покарання, які безумовно і очевидно необхідні».

Три умови обмеження

Лише два права не можуть бути обмеженими за жодних обставин – це свобода від тортур та свобода від рабства. Решта прав людини можуть бути обмеженими у певних ситуаціях. Однак, обмежуючи права людини, влада має строго дотримуватися визначених умов, інакше таке втручання буде вважатися вже не обмеженням, а порушенням права.

Що це за умови? Влада не може втручатися у права безпідставно – обмеження має переслідувати певну ціль. До того ж, ціллю

такого втручання у права не може бути будь-що. Вичерпний перелік таких цілей записаний у міжнародних договорах з прав людини та національних законах. До нього входять захист прав інших осіб та таких цінностей, як безпека суспільства, територіальна цілісність та суверенітет держави, суспільна мораль, авторитет правосуддя – того, що у демократичних країнах визнано вкрай важливим для сталого розвитку суспільства. Крім цього, ніхто не може обмежити наші права, якщо можливість такого обмеження не передбачена законами нашої країни. І остання умова – форма обмеження права має бути прийнятною у демократичному суспільстві. Втручання в право має бути пропорційним загрози тим цінностям, які держава таким чином прагне захистити, і не може перевищувати мінімальний рівень, необхідний для їхнього захисту.

У Конституції України ми можемо знайти такий перелік цінностей, для захисту яких в окремих випадках державі дозволено втручання у права та свободи людини: забезпечення національної безпеки, захист суверенітету і територіальної цілісності держави, забезпечення громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, охорона здоров'я і моральності населення, врятування життя людей та майна, захист прав і свобод інших людей, підтримання авторитету і неупередженості правосуддя. Цінності, заради яких може бути обмежене право, зазначені в тих самих статтях Конституції, якими це право гарантоване. Будь-які інші цілі обмеження прав не можуть вважатися легітимними.

Ризикована необхідність

Отже, права людини не тільки можна, а іноді й просто необхідно обмежувати – часто не існує іншого способу захистити права або забезпечити безпеку інших людей. Пошук відповіді на питання «чиї права у даному конкретному випадку потребують більшого захисту?» часто буває дуже складним. Саме цим, серед іншого, й займаються національні та міжнародні суди.

Але треба пам'ятати, що державі притаманно зловживати обмеженнями. Історія доводить, що часто, під приводом захисту певних цінностей, держава чинить наступ на права людини. Саме тому ми завжди повинні пильно стежити за діями законодавців та державних чиновників і бути готовими захищати власні права.

ОБМЕЖЕННЯ

Микола Пилик, футболіст,
Черніїв

«Обмеження – необхідні. Але
потребно бути справедливим настільки
до тих, хто не вважає любові кимсь.
Але обмеження також мають бути,
наприклад, це не підсилює любові».

1

Далеко не завжди ми можемо реалізувати
свої права у тому обсязі, в якому нам би
хотілося. Наприклад, наше право збирати та
поширювати інформацію може вступити в
конфлікт з правом іншої особи на
нейтралітет у її особисте життя.

Але, якщо приватна інформація, яку хтось
збирає та поширює стосується, наприклад,
популярного співака, а він того не бачив –
наша свобода слова може бути обмежена.

А якщо ми доносимо до людей
інформацію про нечесні аспекти політики,
від рівень якого залежить доля багатьох,
то, вочевидь, право на приватність цієї
публічної особи може бути обмежено.

2

У Франції Декларація про права та
зобов'язання 1789 року було визначено:
«Свобода полягає у свободі роботи вас, що
не в шкідливо для інших, здійсненню
справедливих прав інших людей вас, який той
жмен, як зобов'язується також шкідливо
справедливості користувачів також справедливих
правими. Такі жмені можуть бути визначені
(вони законні)».

Лише два права не можуть бути обмеженими за жодних
обставин – це свобода від катувань та свобода від рабства.

3

Держави притаманно зловживати
обмеженнями. Це заборона мирних
зібрань чи спілок, цензура творчості,
незаконні прослуховування, безпідставні
затримання... Історія доводить, що
часто, під прикриттям захисту певних
цінностей, держава чинить наступ на
права людини.

Не ставити дилем у європейських країнах з приводу
обґрунтованості обмеження права користувачів на носіння
криваві чи нікяби, з торговельних міркувань, збором
публічної терористичної мережі.

Підприємці обмежені в праві любові. Бувають
дуже складно.
Чи права у даному законодавстві завжди
заохочують більшого заняти?
Демонстрація у любовних підприємств створює
пунктирні законодавчі інструменти, тому як
Європейський суд з прав людини, членів ООН,
з прав людини стітє.

Всього лише запитання та роздуми про ...

ОБМЕЖЕННЯ

1

Пригадайте ситуації з вашого життя, коли ви відчували, що ваші бажання чи можливості хтось обмежує.

Чому це було можливим?

Розберіть такі ситуації з огляду на те, що для обмежень були або вагомі причини, або ж той, хто обмежував мав достатньо авторитету чи сили це робити.

Що відчувають люди, коли їхні прагнення чи бажання обмежують?

Коли обмеження є необхідними? Наведіть такі життєві приклади.

Микола Ленько, футболіст,
Чернігів

«Обмеження необхідні для попередження негативних наслідків дій тих, хто не вважає людьми інших. Але обмеження також мають бути такими, що не принижують людину»

2

Що ви думаєте з приводу сцени на фото? Які відчуття можуть бути у молодій жінки, яку оглядають? Чому вона погоджується з ситуацією?

Заради безпеки авіаперельотів, у аеропортах більшості країн світу існують процедури персонального огляду пасажирів.

Лише два права не можуть бути обмеженими за жодних обставин – це свобода від тортур та свобода від рабства.

Два зазначені права часто називають абсолютними, саме тому, що вони не можуть обмежуватися

у будь-яких ситуаціях. Жодним чином не можна обґрунтувати обмеження свободи від тортур та свободи від рабства.

Проте усі інші права можуть обмежуватися державою. Але такі обмеження регламентовані і повинні відповідати певним вимогам.

Обмежуючи права людини, держава має суворо дотримуватися визначених умов, інакше така втручання буде вважатися вже не обмеженням, а порушенням прав.

Ніхто не може обмежити наших прав; ніщо можливе, такого обмеження не передбачена законами нашої держави.

Влада не може втручатися у права безпідставно – обмеження має переслідувати певну ціль, як, наприклад, захист прав інших осіб та таких цінностей, як безпека суспільства, територіальна цілісність та суверенітет держави, суспільна мораль. Вичерпний перелік таких цілей записаний у міжнародних договорах з прав людини та національних законах.

Втручання в право має бути пропорційним загрози тим цінностям, які держава таким чином прагне захистити, і не може перевищувати рівень, необхідний для захисту цих цінностей.

Державі притаманно зловживати обмеженнями. Це заборона мирних зібрань чи спілок, цензура творчості, незаконні прослуховування, безпідставні затримання... Історія доводить, що часто, під приводом захисту певних цінностей, держава чинить наступ на права людини.

Не стихають дискусії в європейських країнах з приводу обґрунтованості обмеження права мусульманок на носіння хіджабів чи нікабів у громадських місцях, заборони публікації окремих книг, тощо.

Питання обмеження прав людини бувають дуже складними.

Чиї права у кожному конкретному випадку потребують більшого захисту?

Орієнтиром у подібних питаннях слугують прецеденти міжнародних інституцій, таких як Європейський суд з прав людини, комітети ООН з прав людини та ін.

§ 9. ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА

Верховенство права. Правова держава. Демократія.

Існує декілька важливих концепцій, які не пов'язані з правами людини напряму, але є своєрідним «живильним середовищем», наявність якого дозволяє найбільш повно реалізувати права та свободи на практиці. Серед таких концепцій найважливішими для нас є «демократія», «правова держава» та «верховенство права».

Очевидно, що ми не зможемо реалізувати свої права та свободи у суспільстві, де представникам влади дозволено робити все, що їм заманеться. Правова держава та верховенство права і є тими принципами, що покликані мінімізувати свавілля державної влади.

Дуже просте та влучне визначення правової держави дав польський правознавець Марек Новицький. На його думку, правова держава – це держава, де існують чіткі, зрозумілі для всіх і виконувані всіма правилами гри. Така держава, де кожен та кожна можуть з великою долею вірогідності передбачити наслідки своїх вчинків. Так само передбачувані у правовій державі мають бути й дії всіх суб'єктів владних повноважень.

Для досягнення цих цілей влада у правовій державі розподілена на законодавчу, виконавчу та судову – це робиться задля недопущення узурпації влади однією особою, органом або соціальною групою. Ще однією важливою ознакою правової держави є наявність суспільного договору – конституції – а також уповноваженого та незалежного органу, який спостерігає за дотриманням положень конституції всіма гілками влади та відповідності діючих законів конституційним нормам. Таким органом у більшості демократичних країн є Конституційний Суд.

Дуже важливо, щоб люди в державі мали можливість впливати на процес розробки та прийняття цих правил гри, щоб існуючі правила були зрозумілі а влада докладала необхідних зусиль для того, щоб донести та роз'яснити їхній зміст до кожної людини.

Правова держава передбачає взаємну відповідальність людини і влади. Людина бере на себе зобов'язання дотримуватися законів, але й держава зобов'язується якісно надавати кожному з нас всі необхідні «управлінські послуги» та створювати умови для реалізації гарантованих кожній людині прав та свобод. А всі спори між людьми та між людиною і державною владою у правовій державі вирішує незалежний арбітр – суд.

Отже, правова держава означає, що всі ми граємо за правилами і граємо чесно. Якщо хтось з гравців постійно порушує правила і не хоче визнавати своїх порушень, гра втрачає сенс. А це означає, що для збереження гри потрібен взаємний контроль – держава має спостерігати за тим, щоб люди не порушували встановлені правила, але ще важливіше, щоб суспільство пильно спостерігало за діями влади і реагувало у кожному випадку, коли представники влади порушують закон та перевищують надані їм повноваження. Для здійснення цього контролю у правовій державі створюються відповідні інституції та процедури.

Говорячи про принцип «верховенства права», ми маємо на увазі те, що відносини між людьми та відносини людини і держави регламентуються виключно системою права – конституцією та законами. І жоден чиновник, жоден державний орган, окрім найвищого законодавчого (в нашій країні таку функцію виконує Верховна Рада України), не може скасовувати, або свавільно вносити зміни до цих офіційно встановлених правил.

Принцип «верховенства закону» встановлює ієрархію норм права і говорить про те, що жоден підзаконний акт (наказ, розпорядження, інструкція тощо) не може суперечити правовим актам вищого порядку – конституції та законам, прийнятим парламентом.

Втілення цих концепцій саме по собі ще не є гарантією дотримання прав людини. Адже

гітлерівську Німеччину з певним узагальненням можна назвати правовою державою, де діяли чіткі правові норми і свавілля чиновників було зведено до мінімуму. Але на підставі прийнятих у цій країні законів було закатовано та вбито декілька мільйонів людей. Тому після Другої світової війни концепція «правової держави» була доповнена ще однією важливою складовою – необхідністю поваги до прав людини з боку державної влади. Побачивши звірства нацистів, людство дійшло висновків, що недостатньо просто наявності законів, які регулюють взаємини людей та влади. Ці закони мають ще й бути гуманними і захищати той мінімальний перелік загально визнаних цінностей та потреб людей, які ми зараз називаємо правами людини.

І на останок, мабуть, варто сказати ще декілька слів про «демократію» – концепцію, яка також опосередковано, але доволі тісно пов'язана з концепцією прав людини. Говорячи про демократію, ми маємо на увазі суспільство, де владу в інтересах народу здійснюють його представники, обрані за встановленими процедурами. Вважається, що такий державний устрій дає кожному та кожній з нас більше можливостей брати участь в управлінні

спільними ресурсами, впливати на ухвалення рішень, від яких залежить наше сьогодення та майбутнє.

Історія показує нам, що влада більшості також може бути нелюдяно жорстокою. Рішенням більшості було відправлено на смерть грецького філософа Сократа, саме більшість привела до влади у Німеччині Адольфа Гітлера. Отже, демократія сама по собі також ще не є гарантією дотримання прав людини. Але, з іншого боку, важко навести приклади авторитарних, тоталітарних або теократичних країн, де б рівень дотримання прав людини був би вищим, ніж у демократичних країнах. З існуючих на сьогодні форм правління саме демократія дає нам найбільше можливостей для реалізації та захисту своїх прав та свобод.

Сучасне уявлення демократії також зазнало суттєвих змін. Сьогодні, говорячи про демократію, ми вже не кажемо лише про прийняття рішень більшістю голосів. Ми розуміємо, що, так само, як і будь-яка інша влада, влада більшості має бути обмеженою. І такими кордонами, які у демократичному суспільстві не дозволено перетинати владі, і є права людини.

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ПРАВОВА ДЕРЖАВА

1

«Державні права ніколи не були рівними для всіх, всі досі не реалізували повністю і виконували роль, даючи відчуття належності. Це відбувається нещодавно»

Те, що хтось має владу, не означає, що він може робити з нею все, що йому заманеться. Влада є правом, але говорити про не, що мова, в цій не можна робити когось в нас. Для тих, хто має владу, також існують такі правила. Напевно від того, якою ми про свої права, не всі, якщо мушкет'єр застривається. Висхіді так, вони вже додали максимум зусиль, для того, щоб ми знали про них донатися

2

В Україні, як і в інших країнах, існують закони, які регулюють життя громадян. Ці закони повинні бути справедливіми і захищати права людини. Якщо закон несправедливий, він не може бути названий законом. Це означає, що закон повинен бути справедливим і захищати права людини.

3

В історії є ж такі приклади, наприклад Німеччина була державою, в якій кували інші правила — закони — всі судоро дотримувалися. За законом, всі діла в той час, судити можна було «бити палич» так, що вона падала до, на другу сторону, «випадково» інші.

Те, що ми хотіли дізнатися, необхідно до законодавчої діяльності, були — такі основні аргументи на Нюрнберзькому процесі 1945-1946 рр. Але ці закони суперечили основним принципам людськості. Людина, це створення, юридично і морально, це створення, створення і для свого процесу, створення і для своїх інших законів.

4

Верховенство права не означає верховенство закону і закон може бути в законодавчій діяльності, справедливості в об'єктиві і основна роль права і в юридичній у сфері, яка не виключає суттєво відносин. Ніякої закон не може порушувати інші права і свободи.

Принципи не додержувати більше закон. Другий світової війни, 10 грудня 1948 року Генеральна Асамблея ООН було проголошено Загальною Декларацією прав людини, в якій були записані основні принципи для людини. Ці правила назвали Правом Людини.

5

Куди ж правителі будуть доглядати і об'єктивні для всіх, щоб усі могли жити, що відбувається частіше і всі проблеми Хитрої.

6

Всього лише запитання та роздуми про ...

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА

1

Звідки в описаному з'являється відчуття впевненості?

Яку роль у нашому житті відіграє для нас ступінь розуміння законів та правил?

Чому важливо, щоб правила були однаковими для всіх?

Назвіть загальнолюдські цінності, які, на вашу думку, мають лежати в основі таких правил?

«Зрозумілі правила, відомі усім, однакові для всіх, які засновані на загальнолюдських цінностях і виконуються усіма, дають відчуття впевненості. Це відчуття робить нас сильнішими.»

2

Те, що хтось має владу, не означає, що він може робити з нами все, що йому заманеться. Всюди є правила, які говорять про те, що можна, а що не можна робити кожному із нас. Для тих, хто має владу, також існують такі правила. Незалежно від того, знаємо ми про свої права, чи ні, влада мусить їх дотримуватись. Більше того, вона має докласти максимум зусиль для того, щоб ми змогли про них дізнатися.

Поясніть, як ви розумієте слова про те, що влада повинна дотримуватися наших прав, незалежно від того, чи знаємо ми про них?

Подумайте, що повинна робити влада, щоб ми знали свої права?

Назвіть джерела інформації, з яких ми можемо дізнатися про свої права.

3

У правовій державі рішення про те, чи були дотримані правила (закони), виходить незалежний суд. І якщо правила дійсно зрозумілі, а суд дійсно незалежний, ми зможемо із впевненістю сказати, яким буде його рішення.

Як ви можете пояснити зміст фотографій?

Як ви розумієте поняття «незалежний суд»? Яким чином це досягається?

Які історичні приклади рішень незалежного та підвладного судів ви можете навести?

Чим має керуватися суд при прийнятті рішень?

Як ви думаєте, у чому різниця між поняттями «верховенство закону» і «верховенство права»?

В історії є й інші приклади. Нацистська Німеччина була державою, в якій існували чіткі правила – закони – які суворо дотримувались. За законами, які діяли в той час, людину можна було вбити лише через те, що вона належала до, на думку нацистів, «неповноцінної» нації.

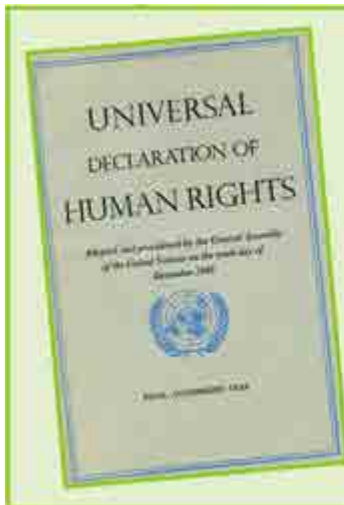
Те, що нацисти діяли відповідно до тогочасних законів, було їхнім основним аргументом на Нюрнберзькому процесі 1945-1946 рр. Але ці закони суперечили основним принципам та цінностям людства, що стало вирішальним як для самого процесу, так і для подальшої історії.

У чому, на вашу думку, полягає стратегічно важливе для людства рішення Нюрнберзького трибуналу? Яким чином це рішення вплинуло на подальшу історію? Як ви розумієте поняття «злочин проти людяності»?

Злочин проти людяності (злочин проти миру та безпеки людства) (англ. Crime against humanity) – вид злочину, що виділяється у сучасному міжнародному праві. Також вживається термін злочин проти людства. Зміст даного поняття у тому, що злочин настільки серйозний, що його жертвами є не лише безпосередні постраждалі, але й усе людство в цілому.

Верховенство права не тотожне верховенству закону – закон може бути й несправедливим. Водночас, справедливість є однією з основних засад права і є вирішальною у визначенні його як регулятора суспільних відносин. Ніякий закон не може порушувати наші права та свободи.

Прагнучи не допустити більше жаків Другої світової війни знову, 10 грудня 1948 році Генеральною Асамблеєю ООН було проголошено Загальну Декларацію прав людини, в якій були записані основні правила для держав. Ці правила назвали Правами Людини.

Прокоментуйте думку про те, що верховенство права не тотожне верховенству закону, а закон може бути несправедливим. Що, на вашу думку, робить закон справедливим? Що ви знаєте про роботу ООН у сфері прав людини? Які органи, інститути чи процедури ООН з захисту прав людини ви знаєте?

Коли ж правила будуть зрозумілими і однаковими для всіх, тоді усі знатимуть, що відбуватиметься наступної миті подальшої історії.

§ 10. ПРАВО НА ЖИТТЯ

Право на життя відкриває більшість каталогів фундаментальних прав та свобод людини. Це не випадково – життя є однією з головних людських цінностей, і там, де це право не забезпечено належним чином, годі й говорити про дотримання решти прав.

Що ми маємо на увазі, коли говоримо про право на життя? Право на життя зовсім не означає, що нам гарантоване безсмертя. Проте держава бере на себе обов'язок утримуватися від навмисного позбавлення життя і захищати життя кожного з нас від протиправних посягань. Для цього влада має створити закони, які забороняють дії, що несуть загрозу життю людей, а також відповідні інституції, які слідкуватимуть за дотриманням цих законів. А в разі загибелі людини держава мусить швидко та ефективно розслідувати всі обставини смерті і покарати винних.

Треба зауважити, що навіть такий злочин, як вбивство людини, сам по собі не буде порушенням права на життя. Констатувати таке порушення ми можемо лише в разі бездіяльності держави у відповідь на спробу або факт скоєння цього злочину – якщо держава не проведе швидкого та ефективного розслідування обставин загибелі людини, виявлення та покарання винних. Саме про це й йшлося у рішенні Європейського Суду по справі про викрадення та вбивство відомого українського журналіста Георгія Гонгадзе. Суд визнав, що держава порушила право на життя Гонгадзе саме тим, що швидко та неупереджено не розслідувала обставини його смерті.

Право на життя не є абсолютним і у певних обставинах може бути обмеженим. Наприклад, якщо людина вчиняє дії, які загрожують життю та здоров'ю інших людей, для запобігання такої загрози співробітники правоохоронних органів можуть застосувати зброю. Але такі дії представників держави мають бути суворо регламентовані, і загроза незворотних наслідків від дій нападника має бути дуже й дуже обґрунтованою. Інакше державу можна вважати порушницею права на життя. Як, наприклад, Великобританію – у рішенні по справі Маргарет Маккан, сина якої було помилково вбито бійцями спецпідрозділу під час затримання за підозрою у підготовці теракту.

Крім цього, право на життя зобов'язує державу зробити все, для того, щоб мінімізувати всі передбачувані ризики для життя людей. В одній зі справ Європейський Суд зробив висновок, що Росія порушила право на життя людей кабардино-балкарського міста Тарнауз, зруйнованого оповзем. Згідно рішення Суду, порушення полягало в тому, що, маючи інформацію про високу вірогідність майбутньої природної катастрофи, влада не вжила всіх необхідних заходів для того, щоб врятувати людей.

На рівні навчального закладу виконання владою своїх зобов'язань у сфері права на життя може бути, наприклад, обладнання приміщень всіма необхідними протипожежними засобами (запасними виходами, вогнегасниками, вказівниками тощо) та роз'яснення всім учням та вчителям правил дій під час надзвичайних ситуацій.

ПРАВО НА ЖИТТЯ

Життя – це найважливіша людська цінність. Там, де це право не забезпечено належним чином – досі ймовірно про досягнення результату прав.

1

Україна ратифікувала Європейську конвенцію про захист прав людини та її протоколи, а також Європейський пакт про захист прав людини та його протоколи. Крім того, Україна є членом Ради Європи, яка є гарантом виконання цих міжнародних документів. Крім того, Україна є членом Організації за демократію і торгівлю (ОДТ), яка також є гарантом виконання цих міжнародних документів.

2

Саме вбивство не завжди можна розглядати як порушення права на життя. Лише тоді, коли держава ніяк не відреагувала на факт вбивства: не провела ефективного розслідування, не покарала злочинця – можна говорити про порушення цього права.

3

2005 р. у справі про вбивство на війні вбивши українського журналіста Героя України Сергія Шеремета Суд в прав людини встановив, що держава порушила право на життя Шеремета саме тим, що швидко та неадекватно не розслідувала вбивство його вбивці.

4

Як це не дивно звучить, але право на життя у певних обставинах може бути обмежене. Наприклад, якщо людина вчиняє дії, які загрожують життю та здоров'ю інших людей, співробітники правоохоронних органів можуть застосувати зброю, якщо це передбачено законом. Такі дії представників держави мають бути суворо регламентовані, а загроза незворотних наслідків від дій нападника має бути дуже обґрунтованою. Інакше державу можна вважати порушницею права на життя.

5

У справі 1995 р. «Мастарот Мінан та ін. проти Великобританії» Європейський Суд був змушений порушити право на життя в ситуації, коли ФБР створювало базу даних з інформацією про народження у в'язницях та вбивстві тисячохвилювально вбитих людей.

В справі з справе Європейський Суд зробив висновок, що Росія порушила право на життя вбивши на Східно-Балтичному узбережжя Тараса Шевченка, який був дисидентом. Дійсно рішення Суду, порушення повноважень щодо цієї справи інформації про воєнну діяльність, використання протестів, контакти з журналістами, а також не здійснення всіх необхідних дій для того щоб врятувати життя.

6

У деяких країнах право на життя ступеньово набавляється, що має наслідок, наприклад, повну заборону зброї, як у Великій Британії чи Італії. У той же час, у Нідерландах чи Бельгії законодавчо дозволено вбивство.

7

На якій стадії забезпечення вашого права на життя, зроблено у тому випадку, де ви працюєте чи навчаєтесь?

8

Всього лише запитання та роздуми про ...

ПРАВО НА ЖИТТЯ

1

Життя - це найважливіша людська цінність. Там, де це право не забезпечено належним чином - годі й говорити про дотримання решти прав.

Хто має забезпечити право на життя?
Яким чином воно може бути забезпечене?
Подумайте, з якого моменту наше право на життя повинно забезпечуватися?

Зверніть увагу, що більшість міжнародних документів з прав людини говорять про те, що права людини належать кожному **від народження**.

2

Право на життя не означає, що нам гарантоване безсмертя. Проте держава бере на себе обов'язок утримуватися від навмисного позбавлення життя і захищати життя кожного з нас від протиправних посягань. Для цього влада має створити закони, які заборонять будь-які дії, які несуть загрозу життю людей. У разі загибелі людини, держава мусить швидко та ефективно в'явнити всі обставини смерті та покарати винних.

Які ви знаєте приклади ситуацій, коли влада повинна забезпечити право на життя (наприклад, надання невідкладної медичної допомоги)?

3

Саме вбивство не завжди можна розглядати як порушення права на життя. Лише тоді, коли держава ніяк не відреагувала на факт вбивства: не провела ефективного розслідування, не покарала злочинця – можна говорити про порушення цього права.

Що ви думаєте про обов'язки держави щодо гарантування права на життя?

4

16 вересня 2000 року близько 22:30 відомий своїми гострими щодо дій влади публікаціями журналіст Георгій Гонгадзе пішов з роботи, але вдома так і не з'явився. Зникнення Г.Гонгадзе викликало велике занепокоєння не лише у його родичів і друзів, а й серед політиків і журналістів. 2 листопада в лісі біля Таращі було знайдено обезголовлений труп. Дружина і друзі впізнали у ньому Георгія (зокрема, у знайденому тілі знайшли осколки – саме в тих місцях, що були і у Гонгадзе).

Справа про вбивство журналіста все ще триває. Зникнення та вбивство Георгія Гонгадзе викликало широкий резонанс в Україні та за кордоном. Так в Україні із акцій протесту проти зникнення та вбивства Гонгадзе почалися широкомасштабні протестні дії відомі під назвою Україна без Кучми. Протестувальники звинувачували тодішнього президента Леоніда Кучму та його найближче оточення у зникненні журналіста і вимагали відставки Кучми та його оточення.

2005 р. у справі про викрадення та вбивство відомого українського журналіста Георгія Гонгадзе Європейський Суд з прав людини визнав, що держава порушила право на життя Гонгадзе саме тим, що швидко та неупереджено не розслідувала обставини його загибелі.

5

Як це не дивно звучить, але право на життя у певних обставинах може бути обмежене. Наприклад, якщо людина вчиняє дії, які загрожують життю та здоров'ю інших людей, співробітники правоохоронних органів можуть застосувати зброю, якщо це передбачено законом. Такі дії представників держави мають бути суворо регламентовані, а загроза незворотних наслідків від дій нападника має бути дуже обґрунтованою. Інакше державу можна вважати порушницею права на життя.

Сьогодні близько 70 країн світу ще зберігають смертну кару як покарання за злочини. Втім, смертна кара заборонена окремими протоколами №6 та №13 Європейської конвенції про захист прав та основних свобод.

29 грудня 1999 року Конституційний Суд України визнав, що смертна кара суперечить Конституції України, чим остаточно заклав шлях до її відновлення. У зв'язку з цим, у 2000 році Верховна Рада України внесла зміни до Кримінального кодексу України, якими остаточно вилучила поняття «смертна кара» з офіційного списку кримінальних покарань України.

6

Як ви думаєте, чому визнаючи смертну кару як порушення права на життя, держава все ж дозволяє правоохоронним органам застосовувати зброю?

У справі 1995 р. «Маргарет Маккан та ін. проти Великобританії» Європейським судом було визнано порушення права на життя в ситуації, коли бійці спецділоздділу під час затримання за підозрою у підготовці теракту помилково вбили кілька невинних людей.

В одній зі справ Європейський Суд зробив висновок, що Росія порушила право на життя людей кабардино-балкарського міста Тарнауз, зруйнованого оповзінням. Згідно рішення Суду, порушення полягало в тому, що, маючи інформацію про високу вірогідність майбутньої природної катастрофи, влада не здійснила всіх необхідних дій для того, щоб врятувати людей.

Розгляньте наведені приклади справ у Європейському суді та порівняйте їх.

Що спільного у рішеннях Суду по цих справах?

Зверніть увагу, що і в одному і в другому випадках, не залежно від того чи смерть людини настала внаслідок дій, чи то в результаті бездіяльності представників держави саме на державу лягає відповідальність за те, що сталося.

7

Пропонована інформація може стати предметом для дебату чи дискусії. Під кутом зору права на життя дослідіть проблеми евтаназії, клонування, абортів.

У деяких країнах право на життя тлумачиться набагато ширше, що має наслідком, наприклад, повну заборону абортів, як у Ватикані, чи Мальті. У той же час, у Нідерландах чи Бельгії законодавчо дозволено евтаназію.

8

Чи все, що має забезпечити вам право на життя, зроблено у тому закладі, де ви працюєте чи навчаєтесь?

Спробуйте визначити ті життєві ситуації, коли держава повинна передбачити можливі загрози для життя та створити умови, які їх унеможливають.

§ 11. СВОБОДА ВІД ТОРТУР

Свобода від тортур та жорстокого поводження є одним з двох «абсолютних» прав людини – таких, які не можуть бути обмеженими за будь-яких обставин. Сьогодні ми визнаємо, що не існує таких прийнятних для демократичного суспільства цілей, заради яких з людини можна було б знущати або завдавати їй фізичний біль.

Але ще не так давно, менше ніж два століття тому торттури були цілком прийнятні і застосовувалися у країнах Європи як міра покарання за скоєні злочини. Навіть за дрібну крадіжку людині завдавалися сильні фізичні страждання. За більш серйозні проступки людину могли позбавити життя, завдаючи нестерпного болю. Нерідко це робилося публічно. Вважалося, що таким чином можна зменшити злочинність. Сторіччя безглуздої жорстокості спростували це твердження. З кінця XVII століття катування в європейських країнах почали замінюватися на більш гуманні способи покарання – виправні роботи та позбавлення волі. Протягом ста років – з другої половини XVIII до другої половини XIX століття низка європейських держав повністю заборонила застосування тортур. У Російській імперії торттури були формально відмінені у 1801 році, проте вироки до покарання шпіцрутенами, які налічували кілька тисяч ударів, виносилися і в сорокові роки XIX століття. А у деяких країнах Європи тілесні покарання щодо дітей були законодавчо скасовані лише на початку XXI століття.

Протягом двадцятого століття, особливо у другій його половині, усвідомлювання цінності людської особистості продовжило зростати. Навмисне завдання болю та знущання були визнані неприпустимими. Торттури та тілесні покарання були не тільки повністю заборонені, а й криміналізовані у більшості країн світу. Але чи можна сказати, що торттури, жорстоке та принижуюче гідність поводження залишено у минулому? На жаль, ні. У XX столітті торттури

знову стали практикою в країнах з тоталітарними, диктаторськими та іншими репресивними режимами (зокрема – у нацистській Німеччині, Радянському Союзі, Китаї, латиноамериканських та африканських диктатурах та навіть в США). Проте їх застосування ґрунтується, як правило, вже не на законі, а на таємних наказах та інструкціях. Дані досліджень, які проводять українські правозахисні організації, свідчать про те, що попри законодавчу заборону міліціонери нерідко застосовують до затриманих та підозрюваних знущання й торттури. За даними Харківської правозахисної групи, у 2010 році в Україні було зафіксовано понад 780000 випадків незаконного насильства з боку працівників міліції – тобто українські міліціонери порушують заборону жорстокого поводження кожні 40 секунд.

Треба розрізняти три ступені неприпустимого поводження з людиною. Торттури є найгіршим з них. Для тортур або нелюдяного поводження характерно навмисне заподіяння людині сильного фізичного болю або моральних страждань з метою отримання від неї певної інформації або задля того, щоб змусити її зробити певні дії або утриматися від певних дій. Саме таку ступінь неналежного поводження з людиною Європейський Суд з Прав Людини встановив у справі Олексія Афанасьєва, якого жорстоко били харківські міліціонери, вимагаючи його зізнання у скоєнні кримінального злочину.

Жорстоким поводженням може бути визнано також і завдання сильних моральних страждань. Так, наприклад, Європейським Судом з прав людини таким поводженням була визнана передача владою Британії владі Сполучених Штатів пана Сьорінга, якому у США загрожувала смертна кара. Суд у своєму рішенні зазначив, що очікування смертної кари спричиняє людині сильні моральні страждання і екстрадиція людини до країни, де їй загрожує подібне нелюдське покарання є неприпустимою. Також порушенням

заборони катувань та жорстокого поводження визнається екстрадиція людей до країн, де їм загрожує застосування тортур. Прикладом таких рішень є справа пана Сааді, якого влада Італії намагалася передати владі Тунісу, де його за звинуваченням у тероризмі очікувало тривале ув'язнення та жорстоке поводження.

Особливу увагу Європейський Суд приділяє випадкам, коли людина знаходиться у ситуації повної залежності від представників влади – затримана міліцією чи іншими уповноваженими на це службами або ув'язнена. На думку Суду, у подібних ситуаціях представники влади мають ще пильніше дбати про те, щоб людина не страждала від неналежного поводження. І, якщо людина скаржиться на жорстоке поводження з боку чиновників таких установ, то саме держава має навести переконливі докази своєї невинуватості. Так, наприклад, у справі Рібіч проти Австрії заявник скаржився на завдання йому тілесних ушкоджень під час допиту у поліції, проте поліцейські чиновники стверджували, що пан Рібіч сам завдав собі ушкоджень під час доставляння до відділку. Але у своєму рішенні Європейський суд наголосив на своєрідній «презумпції винуватості держави» і необхідності саме чиновників, у повній залежності від яких знаходилася людина, аргументовано доводити свою непричетність до нанесення ушкоджень.

Слід зауважити, що жорстоке або принижуюче гідність поводження або покарання заборонено не тільки представникам держави, а й всім іншим особам. До обов'язку держави входить попередження неналежного поводження шляхом законодавчої заборони подібних дій та встановлення відповідальності для порушників. У справі Костелло-Робертс проти Сполученого Королівства Європейський Суд хоча й не встановив, що тілесне покарання семирічної дитини не досягло того ступеню, щоб вважати його принижуючим поводженням, але зауважив, що держава не вправі ухилятися від відповідальності за дотримання прав людини, делегуючи свої повноваження з виховання приватним закладам або особам. Швидко

та ретельне розслідування повідомлень про застосування тортур також є важливою частиною обов'язків держави в цій сфері. У 2007 році Європейський Суд виніс рішення у справі Маммадов проти Азербайджану, у якому визнав порушення свободи від тортур саме через те, що владою країни не було проведено ефективного розслідування повідомлень пана Маммадова про катування, які застосовувалися до нього під час перебування у поліцейському арешті.

Меншим ступенем неналежного поводження є поводження «яке принижує гідність людини». Таке поводження також є забороненим. Згідно стандартів Європейського Суду, «принижуючим гідність» вважається таке поводження, внаслідок якого жертва відчуває страх, моральні страждання, неповноцінність та приниженість. Причому, це може бути викликано як діями, так і бездіяльністю посадових осіб. Наприклад, «принижуючим гідність», а іноді й навіть «нелюдямим» поводженням визнається ненадання медичної допомоги затриманим або ув'язненим у випадках, коли це загрожує життю людини, або може мати непоправні наслідки для її здоров'я. Принижуючим гідність поводженням можуть бути визнані й умови утримання людини. Саме це встановив Європейський Суд у справі Калашніков проти Росії, де заявник скаржився на переповненість камер для утримання засуджених, холод та погані санітарні умови.

Боротьба проти застосування тортур триває в Україні і сьогодні. Вже кілька років поспіль 26 червня у всесвітній день пам'яті жертв катувань у найбільших обласних центрах проходять акції, покликані привернути увагу суспільства та влади до проблеми застосування тортур у міліції. Активну участь в організації цих акцій беруть і випускники освітніх заходів програми «Розуміємо права людини». Найпотужніша у світі правозахисна організація Amnesty International у 2012 році зібрала та передала президенту України понад 25000 підписів під петицією із закликом вжити негайних заходів для припинення тортур та безкарності міліції.

СВОБОДА ВІД ТОРТУР

Шуааб прегатуу
в Сомалі в Вініні 2010 року

«Будь, коже, лиросте. Дривілення
драскоти/шайі лубітне в Україні»

© 2010 Міністерство з внутрішніх справ

Стаття 3 - некоротка стаття у Європейській конвенції в
права людини, усюдо її статі зме вона форми дже в
Фундаментальних права людини. її лубітність не
зупинити, лубітні жисту Жодан дривітне, кодан
міністер не можуть і корувати її лубітне

Міністерство внутрішніх справ України, Міністерство закордонних справ України, Міністерство юстиції України, Міністерство внутрішніх справ України, Міністерство праці, соціальної політики та пенсії України, Стаття 3 Європейської конвенції (падані)

Після змеца XVII століття в Європі спосередять об'явлення на
власноуванні - тортур. У другій половині XVII - століття - рік
Європейський держави лубітності заборонили власноуванні тортур.
У Російській імперії тортурі були формально скасовані в 1797 році,
проте верою до повного імпідування, всі члениували змеца
залежували дривітне і в 40-ті роки XIX століття.

У XIX столітті тортурі змеца ставати кривавою в
країнах і тоталітарним диктаторством та ішайні
репресивним режимом (в італійській Муссоліні
Радікальному Союзі, Китаї, імпіталістичній
іє афрїканській диктатурі та члени, в США).
Проте іє власноуванні тортурі лубітності, не криваві
іє не члени, і на членині лубітності та
іє криваві.

Міністерство внутрішніх справ України, Міністерство закордонних справ України, Міністерство юстиції України, Міністерство внутрішніх справ України, Міністерство праці, соціальної політики та пенсії України, Стаття 3 Європейської конвенції (падані)

У країні Саудівської Аравії (2008 р.), іменіку вкорювання диктаторства до Тунісу, де
був законі заборонити до 20 років ув'язнення, оскільки підкорився у міжнародному
персоналі. Проти Європейський суд кривавоу нубітності факту тортурі у цій країні. Суд
звернувся, що не має час уї державні ішайні перед ішайніми лубітностями і дриві
закону сиривітне від лубітності. Там сиривітне не можна необхідною небувату
тортурі, в тортурі небувату, яку ан ієвропейський диктаторства. Там не можна, не
не лубітності статтями МСД сиривітне ішайні тортурі Статті 3. Власноуванні, власноуванні
Саудів до Тунісу, змеца в сиривітне змеца ішайні на тортурі до ішайні.

Протгом 2010 року кількість випадків
затування у міліції зросла від 600 тисяч
до 780 тисяч на рік (тобто кожен 40
секунд в Україні відбувається акт
незаконного насильства). Кількість
смертей в МВС за рік зросла із 23
випадків до 51. (За матеріалами УГСПП)

Європейська Африка, змеца було закривано ієвропейський вилітати у вилітати в вилітати
необхідноуванні законі лубітності вилітати, всі вилітати у вилітати вилітати
Європейський вилітати вилітати у вилітати вилітати вилітати, вилітати вилітати
на вилітати. У 2005 році вилітати вилітати у Європейський суд в права людини вилітати
Україні, вилітати до вилітати вилітати вилітати вилітати, вилітати вилітати
вилітати вилітати, і вилітати вилітати вилітати вилітати вилітати.

29 червня 2010 р., з ініціати Міністерства
Дія ООН проти катувань, Міжнародна група
«Розуміємо права людини» встановила над
Міністерством внутрішніх справ України
нагітну стіну. Під час цієї вилітати вилітати
проводяться в вилітати вилітати вилітати. Тим
імені європейський протестує проти
затувань в українській вилітати.

РОЗУМІЄМО ПРАВА ЛЮДИНИ
www.edu.helsinki.org.ua

1

2

3

4

5

6

Всього лише запитання та роздуми про ...

СВОБОДУ ВІД ТОРТУР

1

Чому шукач притулку хоче, щоб його прохання почув Президент?

Президент не лише є головою держави, але й, згідно зі ст.102 Конституції України, є гарантом прав та свобод громадян, Президент наділений повноваженнями виконувати необхідні дії щодо ставлення до гілок та структур влади, до рішень, які вони приймають, з метою захисту прав та свобод громадян.

Хто ще може бути тим, на кого скаржиться шукач притулку?

Що ви знаєте про проблеми шукачів притулку, які перебувають в Україні?

Дізнайтеся більше: <http://noborders.org.ua/> , <http://iom.org.ua>

2

Стаття 3 - найкоротша стаття у Європейській конвенції з прав людини, усього 11 слів, але вона формує одне з фундаментальних прав людини. Її лаконічність не суперечить глибині змісту. Жоден урядовець, жоден міліціонер не можуть ігнорувати її положень.

Стаття 1 Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поведінки і покарання, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 1984 року визначає тортури як «Будь-яку дію, якою будь-якій особі навмисне заподіюється сильний біль або страждання, фізичне чи моральне, щоб отримати від неї або від третьої особи відомості чи визнання, покарати її за дії, які вчинила вона або третя особа, чи у вчиненні яких вона підозрюється а також залякати чи примусити її або третю особу, чи з будь-якої причини, заснованої на дискримінації будь-якого характеру, коли такий біль або страждання заподіюються **державною посадовою особою або іншою особою, що виступає в офіційній якості, чи з їхнього підбурювання, чи з їхнього відома або мовчазної згоди**».

3

Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поведінню або покаранню. Стаття 3 Європейської конвенції людини.

Чому свобода від катувань є абсолютним правом і не передбачає жодних випадків обмеження?

Лише з кінця XVII століття у Європі спостерігається обмеження на застосування тортур. У другій половині XVIII столітті ряд Європейських держав повністю забороняють застосування тортур. У Російській імперії тортури були формально скасовані в 1801 році, проте вирoki до покарання шлідротеними, які наділювали кілька тисяч ударів виносились і в 40-ві роки XIX століття.

У XX столітті тортури знову стають практикою в країнах з тоталітарними, диктаторськими та іншими репресивними режимами (в нацистській Німеччині, Радянському Союзі, Китаї, латиноамериканських та африканських диктатурах та навіть в США). Проте їх застосування ґрунтувалося, як правило, вже не на законі, а на таємних наказах та інструкціях.

Заборона тортур та катувань є предметом постійної уваги та контролю міжнародних організацій.

Дізнайтеся більше: http://www.hrea.org/index.php?doc_id=524

Заборона тортур міститься в численних угодах та інших документах міжнародного права. Катуванням та жорстоке поводження заборонані за будь-яких обставин. Винятків не існує навіть під час надзвичайного стану, загрози терористичного акту чи в умовах війни. Не може виправдовувати застосування тортур і наказ іншої особи.

У справі Сааді проти Італії (2008 р.), заявнику загрозувала депортація до Тунісу, де він був заочно засуджений до 20 років ув'язнення, оскільки підозрювався у міжнародному тероризмі. Проти Європейський суд врахував наявність факту тортур у цій країні. Суд зазначив, що «в наш час усі держави стоять перед вальчезними труднощами в справі захисту суспільства від тероризму. Тому сьогодні не можна недоцінювати небезпеку тероризму, а також ту небезпеку, яку він представляє для суспільства. Там не менш, це не повинно ставити під сумнів абсолютну природу Статті 3». Відповідно, вислання Сааді до Тунісу, могло б означати згоду Італії на тортури до підозрюваного.

Протягом 2010 року кількість випадків катування у міліції зросла від 600 тисяч до 780 тисяч на рік (тобто кожні 40 секунд в Україні відбувається акт незаконного насилля). Кількість смертей в МВС за рік зросла із 23 випадків до 51. (За матеріалами УГСПЛ).

Олексій Афанасьєв, якого було затримано харківською міліцією у підозрі в злочині, неодноразово зазнав побиття міліціонерами, які «вбивали» у нього зізнання. Судово-медична експертиза виявила у заявника цілий ряд травм, синців та пошкоджень на тілі. У 2005 році заявник вистав у Європейському суді з прав людини справу проти України, відповідно до якої було визнано факт катувань та відсутність ефективних засобів захисту, і держава мусила сплатити постраждалому 8 тис. євро.

Аналіз стану забезпечення Україною свободи від катувань показує, що проблема у нашій державі вирішується повільно.

Дізнайтеся більше: <http://www.helsinki.org.ua/index.php?r=a1b2c1d2>; <http://ukrprison.org.ua/>

Ознайомтеся та проаналізуйте рішення щодо України, винесені Європейським судом з прав людини: <http://www.minjust.gov.ua/0/19614>

25 червня 2010 р., з нагоди Міжнародного Дня ООН проти катувань, ініціативна група «Розуміємо права людини» встановила під Міністерством внутрішніх справ України пам'ятну стелу. Подібні акції вже кілька років проводяться в багатьох містах України. Таким чином, громадськість протестує проти катувань в українській міліції.

Подивіться фото акцій протесту. Які би ви запропонували ідеї щодо подібних акцій у своєму місті.

§ 12. СВОБОДА СОВІСТІ ТА ВІРОСПОВІДАННЯ

Свобода думки, совісті та релігії, або як її частіше називають «свобода віросповідання», була одним з перших прав, відстоювання якого об'єднало багатьох людей у європейських країнах. Драматична історія становлення цієї свободи має коріння глибоко у середньовіччі і тісно пов'язана зі становленням всієї концепції прав людини. У середні віки в Європі влада католицької церкви була майже безроздільною, і навіть європейські монархи не могли правити без підтримки Папи Римського. Католицькі догмати відігравали велику роль у повсякденному житті європейців, будь-яке інакомислення суворо каралося інквізицією. Але вже у XIV столітті з'явилися перші паростки спротиву владі католицької церкви: спочатку професор Оксфордського університету Джон Вікліф проголосив необхідність знищення системи папського правління і виконав Біблію доступною для багатьох англійців рідною для них мовою. Саме погляди Вікліфа та його послідовника чеського пастора Яна Гуса заклали основу для майбутньої Реформації – проголошеного німецьким професором богослов'я Мартіном Лютером масового релігійного та суспільно-політичного руху, в результаті якого виникли та утвердилися чисельні нові християнські конфесії, які не сприймали авторитет католицької церкви. Протистояння послідовників різних протестантських течій католикам прийняло форми кривавих війн, тривало понад сто років, привело до виникнення на теренах Європи низки національних держав та прийняття важливих міждержавних угод, якими людям гарантувалася свобода віросповідання. Пізніше англійським Біллем про права 1689 року за особою було визнано право мати свою власну думку і переконання. У Франції принцип свободи совісті був проголошений у Декларації прав людини і громадянина 1789 року: «Ніхто не може переслідуватися за свої переконання, навіть релігійні, за умови, що їх оприлюднення не загрожує громадському порядку». Протягом

XVIII та XIX століть поняття свободи совісті еволюціонувало від вимоги визнання права сповідувати будь-яку релігію до права заперечувати її, бути атеїстом.

Сьогодні свободу думки, совісті та релігії ми розуміємо як право кожної людини самостійно обирати та сповідувати будь-яку релігію, або не сповідувати жодної. Іншими словами, ніхто не може змушувати нас розділяти ті чи інші погляди. Свій світогляд ми формуємо самі і ніхто не вправі нав'язувати нам свої переконання. На щастя, просто не існує засобів, які б усупереч волі людини змушували б її змінювати свій світогляд. Саме тому деякі теоретики права відносять першу складову цієї свободи – свободу думки – до абсолютних (не обмежуваних) прав людини.

Але не завжди достатньо просто вірити у щось. Люди, які сповідують певну релігію потребують і певних умов для відправлення обрядів. І це також є важливою складовою свободи віросповідання: держава не може забороняти віруючим будувати такі культові споруди, які вони вважають за потрібне, носити такий одяг та символи, які відповідають їхнім догматам, а також повинна надати їм можливість збиратися для колективного здійснення релігійних церемоній і захистити від можливих проявів агресії. Свобода думки совісті та релігії вимагає від держав нейтральності та забороняє їм втручатися у внутрішні справи релігійних громад. Через недотримання цього принципу Європейський Суд з Прав Людини визнав порушення у справі Хасана та Чауша з боку влади Болгарії, яка своїм рішенням змінила керівництво та статут мусульманської громади.

Сповідуючи ту чи іншу релігію людина також вправі пропагувати свої погляди та намагатися переконати в їх істинності оточуючих. Заборона на розповсюдження своїх релігійних поглядів у спосіб, що не перешкоджає іншим реалізовувати свої права, скоріш за все буде визнаний порушенням свободи віросповідання,

як це констатував Європейський Суд у справі Коккінакіс проти Греції, де заявника з числа свідків Ієгови було заарештовано за спробу переконати жінку прийняти його віру. Але у іншій справі – Калач проти Туреччини – Суд не знайшов порушення цього права у діях держави, яка звільнила військовослужбовця, котрий, всупереч обмеженням, які накладала на нього військова служба, поширюючи свої релігійні погляди, закликав до зміни державного устрою.

Також свобода думки, совісті та релігії встановлює рівність усіх віруючих та невіруючих перед законом та їхні рівні можливості у реалізації власних прав. Це не означає, що всі держави мають бути світськими, але навіть у країнах з теократичним устроєм не може бути жодної релігії, послідовникам якої надавалися б переваги за рахунок зменшення обсягу прав представників інших віросповідань. Так, наприклад, Європейський Суд визнав порушення цього права у справі Мануссакіс проти Греції, де владою була законодавчо закріплена несправедлива вимога до всіх релігійних організацій погоджувати свою діяльність з домінуючою у країні православною церквою.

У законодавстві нашої країни принцип релігійного плюралізму відображено так: «Церква в Україні відокремлена від держави. Усі релігії, віросповідання та релігійні організації є рівними перед законом. Встановлення будь-яких переваг або обмежень однієї релігії, віросповідання чи релігійної організації щодо інших не допускається. Державна система освіти в Україні відокремлена від церкви, має світський характер. Доступ до різних видів і рівнів освіти надається громадянам незалежно від їх ставлення до релігії». Але, на жаль, ці принципи розділяються не всіма і не всюди – у світі й досі є країни, де духовенство домінуючої релігії претендує на безроздільну владу над приватним життям та думками людей, і де зміна своїх релігійних переконань карається смертю.

Свобода віросповідання не є абсолютним правом і може бути обмеженою у законний та пропорційний спосіб з метою захисту цінностей, прийнятих у демократичному суспільстві. Не буде визнано порушенням свободи віросповідання заборона діяльності релігійних організацій, які закликають до насильства, підривають основи демократичного суспільства або в інший спосіб створюють перешкоди для реалізації прав інших людей.

СВОБОДА СОВІСТІ ТА ВІРОСПОВІДАННЯ

Влада Бут, перекладач, Чернівці

«Я відчуваю, що в своїй країні я маю вільно вибрати шляхи Біблії та відповісти християнській церкві, якщо відчуваю, що уявляю собою. Ми боюся, чия і відповідальність: це в інших країнах люди не це робили: спростувати, змусити думати свої думки, релігії, або, навіть, відмовити своїм життям».

Ідеї свободи совісті та віросповідання розвивалися поступово. Давно Реформації підкреслили необхідність згадувати закони в їхній країні і думали про це.
Більше про права: 1689 року в Англії прийняли Закон про права людини, який гарантує право на свободу думки та віросповідання.
У Франції принцип свободи совісті був проголошений в Декларції прав людини і громадянина 1789 р. - «ніхто не має переслідуватися за свої переконання, навіть релігійні. За умов, що їх спостереження не містять громадянської шкоди».
Присада: ХХІІІ-ХХІІІ ст. комісія (зобов'язана) відповідальності, як завжди, вживати права відповідально бути-ту релігія до права відповідальності і, чи була відповідно.

Свобода совісті та релігії була проголошена у Ст. 18 Загальної декларації прав людини (1948 р.)

У 2006 році в Англії відбувся до Європейського Суду і звеличав про порушення прав на свободу совісті у Данії, які не в християнстві. Вони викликали уряд Італії у порушення принципу відповідності до відповідно до закону, в якому мав обмеження в зв'язку з розумінням Ауса Христова на релігії. У листопаді 2009 року Європейський Суд ухвалив рішення на користь заявника, що визнає порушення прав на свободу совісті і відповідно до права на свободу совісті.
Однак, така позиція Суду викликала реакцію у католицьких митрополітів серед християнської релігійності по всій Європі. З 2011 року, за зверненням Італії, Європейський суд порушив вперше рішення. Велика палата Суду постановила, що рішення про релігійні символі у школах, відповідно в мистецтві розуму держави.

Басмала-мечеть в Донецькій області (Донецький район) після бомбардування 2011 р. (фото: Олександр Ситковський, архітект. ГО «Політична відповідальність»)

Вона зроблена в пам'ятку містечку Донець у Територіальній області. Саме місто знаходиться до відповідності на попереднього релігійно-політичного доступу ХХІ століття для турки, які вносять в мистецтві, одні зображення, що собі мають відповідати, 14 лютого 2016.

2

1

3

4

5

Всього лише запитання та роздуми про ...

СВОБОДУ СОВІСТІ

1

Чому пані Влада так високо цінує можливість сповідувати релігію?

Чим є така можливість для віруючих?

Що можуть відчувати люди, яким забороняють це робити, або коли вони не мають такої можливості?

Як може почувати себе атеїст, якого змушують притримуватися певного культу?

Влада Бут, перекладач,
Чернівці

«Я щаслива, що в своїй країні я можу відкрито читати Біблію та відвідувати християнські церкви, вільно виражати свої релігійні погляди. Мені боляче чути й усвідомлювати, що в деяких країнах люди за це глибоко страждають, змушені лишати свої домівки, рідних, або, навіть, віддають свої життя».

2

Подивіться фото та назвіть релігії, представники яких на них зображені.

Чи усі ці релігії представлені в Україні?

Ідея свободи совісті та віросповідання розвивалася століттями. Ідеологи Реформації заперечували необхідність католицької церкви з її ієрархією й духовництвом.

Більш про права 1689 року в Англії визнавав за особою право мати свою власну думку та переконання.

У Франції принцип свободи совісті був проголошений в Декларації прав людини й громадянина 1789 р. - «ніхто не може переслідуватися за свої переконання, навіть релігійні, за умови, що їх оприлюднення не загрожуватиме громадському порядку».

Продовж XVIII-XIX ст. поняття свободи совісті еволюціонувало від вимоги визнання права сповідувати будь-яку релігію до права заперечувати її, чи бути атеїстом.

Свобода совісті та релігії була проголошена у Ст. 18 Загальної декларації прав людини (1948 р.)

РЕЛІГІЇ В УКРАЇНІ

конфесія	відсоток
УПЦ-КП	39.8%
УПЦ-МП	29.4%
УГКЦ	14.1%
УАПЦ	2.8%
РКЦ	1.7%
Протестантизм	2.4%
Мусульманство	0.6%
Юдаїзм	0.2%
Інші	2.1%

Якими є ваші думки з приводу наведених даних.

Проведіть власне дослідження на тему релігії в своєму регіоні.

3

Свобода совісті передбачає:

- право вибирати й сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати жодної;
- рівність усіх віруючих і невіруючих перед законом;
- рівні можливості для віруючих і невіруючих у користуванні політичними й громадянськими правами.

Знайдіть положення про свободу совісті та віросповідання у Конституції України.

4

У 2006 році пані Лаутсі звернулася до Європейського Суду і заявила про порушення права на освіту та свободу совісті її дітей, які не є християнами. Вона звинуватила уряд Італії у порушенні принципу світськості, бо, відповідно до закону, в кожному класі обов'язковим є наявність роз'явлення Ісуса Христа на стіні. 9 листопада 2009 року Європейський Суд ухвалив рішення на користь заявниці, та визнав порушення права на освіту в поєднанні з порушенням права на свободу совісті.

Однак, така позиція Суду викликала резонанс у політичних колах та серед християнської спільноти по всій Європі. 2011 року, за зверненням Італії, Європейський суд перерахує власне рішення. Велика палата Суду постановила, що питання про релігійні символи у школах, входять в межі розсуду держави.

Аналізуючи справу Лаутсі проти Італії, детальніше зупиніться на питанні взаємодії церкви та держави, церкви та школи. Можна провести дискусію за технологією Free2choose за матеріалами відеоролика «Християнська етика» чи «Мечеть у Берліні». http://www.toler-space.org.ua/pdf/free_choose_1-12-2011.pdf, <http://www.youtube.com/watch?v=8x3TDhaVE7E>

5

Назви імена: це «Зону Відродження» «Гімн свободі совісті» та «Релігійна толерантність». Церква та держава повинні в Україні жодним чином не порушувати державну систему освіти в Україні, відокремлені від церкви, триєдиної організації, має світський характер. Доступ до різних ідей і релігій освіти надається громадянам незалежно від їх ставлення до релігії.

Фото-переможець Всеукраїнського фото-конкурсу «Кожна має право знати свої права» 2011 р. (автор Олександр Степаненко, голова ГО «Гельсінська ініціатива-XXI».

Фото зроблене у колишньому містечку Язловець у Тернопільській області. Самотня жінка приходила до зруйнованого та оскверненого римо-католицького костелу XVI століття для того, аби винести з нього сміття, що залишають по собі новітні вандали, та помолитися.

Для більш глибокого розуміння важливості свободи совісті для людини можете підготувати доповідь чи презентацію на теми «Релігія та віруючі в СРСР», «Віра в умовах Третього рейху» чи подібні.

§ 13. ПРИВАТНІСТЬ

Право на повагу до приватного та сімейного життя, або як його часто називають – право на приватність – має дуже багато аспектів. Це не дивно, адже особисте життя людини є надзвичайно багатограним і кожен його прояв потребує захисту від втручань. Сьогодні стандарти права на приватність охоплюють і житло, і комунікації, особисті речі і тіло людини, а також стосунки між партнерами та взаємини дітей і батьків. Але всю цю багатогранність, за влучним висловом американського судді Томаса Кулея, можна звести до «права на те, щоб тебе залишили у спокої».

Першою віхою на шляху становлення права на приватність була недоторканість житла людини, яку було закріплено в англійському праві ще у XVII столітті. У звіті британського парламенту 1763 року ми можемо знайти такі чудові слова: «Найбідніша людина може оголосити непокору владі корони, знаходячись у стінах власної хатини. Вона може бути руїною з дахом, що здригається від вітру та протягів, в неї може увірватися буря і дощ, але король Англії у неї увірватися не може. Вся його сила закінчується біля порога старого житла». У період буржуазних революцій це право було гарантовано конституціями низки європейських країн та поправками до конституції США. А вже після Другої світової війни право на приватність було закріплено у більшості основоположних міжнародних угод у сфері прав людини. Сьогодні, згідно стандартів права на приватність, кожна людина може розраховувати на захист від вторгнення не тільки у житло, яким вона володіє на правах власності, а й у приміщення, які вона займає тимчасово, наприклад – номер у готелі, або купе поїзда. Крім цього порушенням недоторканості житла вважаються і такі дії влади, внаслідок яких суттєво погіршується якість життя людей. Наприклад, у 2011 році Європейський Суд з Прав Людини прийняв рішення у справі Наталлі Гримковської проти України. Заявниця скаржилася на погіршення життєвих умов та стану здоров'я через те, що місцева влада дозволила рух вантажного транспорту по непридатній для цього дорозі, яка проходила біля її будинку. Тиха міська вулиця раптом перетворилася у міждержавну автостраду. Наслідком цього стали пил, смог, сморід та поступове руйнування багатоквартирного будинку. Суд встановив порушення права на приватність і зобов'язав Україну сплатити заявниці 10 тисяч євро у якості компенсації за нанесені моральні збитки.

З часом уявлення про межі свободи особистого та сімейного життя суттєво розширилося. Відколи у 1890 році відомі американські вчені-правники Самюель Уоррен і Луїс Брендейс опублікували статтю «Право на приватність», юристи не перестають сперечатися про те, що воно означає. Прогрес та змінення класової структури суспільства принесли розуміння того, що приватність не обмежується лише недоторканістю житла. Юристи говорять про те, що право на приватність покликане забезпечувати людині щонайменше три речі: таємницю, анонімність та можливість усамітнитися.

Ще одним важливим аспектом права на приватність є заборона збирати, зберігати та розповсюджувати інформацію про нас без нашої згоди. Це означає, що ніхто не вправі поширювати ту інформацію про нас, яку ми не хочемо робити публічною – наші стосунки з іншими людьми, стан нашого здоров'я, фотографії та приватні висловлювання, банківську інформацію або професійні таємниці. Вперше увагу до цього аспекту права на приватність було повернуто на початку XX століття – у 1902 році американська компанія «Форбінбог» випустила декілька тисяч рекламних листівок, на яких була фотографія дівчини – міс Робертсон. Дівчина не давала згоди на використання цієї фотографії. І щоб захистити себе була змушена звернутися до суду. Суд визнав порушення і в результаті у штаті Нью-Йорк був прийнятий закон, який встановлював, що «будь-яка особа, фірма чи корпорація, які в рекламних чи комерційних цілях використовують ім'я або обличчя будь-якої живої на даний момент людини без її згоди, здійснюють злочин». Інший приклад – справа Z проти Фінляндії, де заявниця скаржилася на те, що в ході судового слідства була розголошена інформація про її ВІЛ-позитивний статус. Поширення у пресі її медичного діагнозу значно ускладнило життя цієї людини. Європейський Суд постановив, що оскільки подібні дані про стан здоров'я людини мають дуже делікатний та особистий характер, будь які дії держави, спрямовані на їх розголошення без згоди пацієнта, є порушенням статті 8 Європейської Конвенції з прав людини.

Однак, варто зазначити, що не всі люди однаково захищені цим правом від прискіпливої уваги суспільства. Якщо людина є членом уряду або депутатом парламенту, є публічним політиком або обіймає державну посаду –

«інформаційний імунітет» такої людини є меншим, ніж у більшості з нас, і преса має право поширювати більше особистої інформації про таких публічних людей. Відповідь на питання «чому це так?» дуже проста: якщо від рішень та вчинків людини залежить доля багатьох людей, суспільство вправі більше знати про таку особу. Публічні особи змушені приймати критику з боку суспільства. Так у 1991 році Європейський Суд не знайшов порушення права на приватність відомого австрійського політика пана Грабхера-Мейера, передвиборчі заяви якого різко критикував журналіст пан Обершлик. У своїй статті він навіть назвав політика ідіотом. Європейський Суд у своєму рішенні зазначив, що «Ступінь допустимої критики стосовно політика є більш широкою, ніж стосовно приватної особи... Перший повинен проявляти більшу ступінь терпимості, особливо коли він сам робить публічні заяви, які здатні викликати критику».

Крім цього, ми маємо право отримувати інформацію про нас, яку збирають уповноважені державні органи.

Право на приватність захищає і фізичну цілісність людини. Це означає, що ніхто не вправі завдавати нам тілесні ушкодження, а обов'язком держави є законодавчо заборонити такі дії і створити дієві механізми розслідування та покарання для тих, хто порушує цю заборону. Це означає і те, що жодна людина без її згоди не може бути піддана медичним маніпуляціям або експериментам з її тілом. Ця заборона розповсюджується на медичні огляди, аналізи та оперативне втручання, крім випадків, коли мова йде про загрозу життю або непоправну шкоду здоров'ю людини, за умови, що отримати згоду людини немає можливості.

У 1998 році Європейський Суд розглянув скаргу МакГінлі та Ігана проти Об'єднаного Королівства, які стверджували, що під час їхньої служби у британській армії вони стали об'єктом експериментів щодо дії радіації на організм людини. Суд визнав таке втручання неправомірним і встановив порушення права на приватність обох заявників.

Проникнення у житло або втручання у кореспонденцію (прослуховування телефонних розмов, читання листів, електронних та смс-повідомлень) з метою розкриття кримінальних злочинів можуть бути визнані легітимним обмеженням права на приватність. Але держава повинна мати серйозні та обґрунтовані підстави для такого втручання в особисте життя людини. Таке втручання має бути законним та суворо регламентованим.

Європейський Суд з Прав Людини визнав порушення у справі пана Крюслена, якого було засуджено за шахрайство. Доказами у суді був визнаний запис телефонної розмови Крюслена. Прослуховування його розмов було санкціоноване суддею, але не було передбачене законами Франції. Європейський Суд у своєму рішенні зазначив зокрема таке: «Прослуховування та інші форми перехоплення телефонних розмов являють собою серйозне втручання в особисте життя та кореспонденцію і тому повинні бути засновані на «законі», який в цій частині повинен бути особливо точним. Потрібні чіткі і детально розроблені правила проведення подібних оперативних заходів, тим більше що відповідна технологія постійно розвивається й ускладнюється».

Правоохоронні органи у всі часи та у всіх країнах були схильні зловживати своїми повноваженнями, і тому для попередження порушень, в тому числі права на приватність, суспільство має постійно й пильно спостерігати за діями міліції, прокуратури та служби безпеки.

Право на повагу до сімейного життя захищає стосунки між партнерами (перш за все, у шлюбі). Держава не може втручатися у взаємини між людьми, перешкоджати людям встановлювати та підтримувати особисті стосунки.

Також у контексті права на приватність захисту підлягають взаємини дітей та їхніх біологічних батьків. Держава має робити все необхідне для того, щоб зберегти такі стосунки, і може втрутитися у них лише у випадках, коли вони несуть реальну небезпеку.

Європейський Суд з Прав Людини визнав порушення права на приватність у справі Савіні проти України, де незряче подружжя скаржилось на те, що соціальні служби відібрали та помістили в інтернати чотирьох їхніх малолітніх дітей. Представники держави заявляли, що діяли в інтересах дітей, потреби яких не могли у повній мірі забезпечити незрячі батьки. Однак Європейський Суд визнав таку міру непропорційним втручанням у сімейне життя, звернувши увагу на те, що держава не надала належної підтримки цій родині і, відповідно, не виконала своїх обов'язків зі збереження стосунків дітей та їхніх батьків.

Право на приватність захищає такі аспекти самоідентифікації людини як ім'я та гендер (соціальна стать). Ще у 1992 році Європейський Суд визнав порушенням відмову французької влади внести зміни у свідоцтво про народження пані Б, яка при народженні була зареєстрована як дитина чоловічої статі, а у зрілому віці зробила операцію зі зміни статі.

ПРИВАТНІСТЬ

Оксана Кайтчимов, юрист, Чернівці

«Ми з колегами в рамках моніторингу провадили дослідження в Україні щодо використання Державною службою з питань свободи інформації (ДСВІ) персональних даних громадян. Було виявлено, що ДСВІ збирає, зберігає, обробляє, передає, розповсюджує, публікує, поширює та використовує персональні дані громадян, які не мають ніякого відношення до виконання її функцій. Це свідчить про те, що ДСВІ використовує персональні дані громадян не з метою виконання своїх функцій, а з метою отримання інформації про них, яку вона не має права отримувати».

1

2

«Чи знаєте ви, хто і на якій території знімає фотографії, знімає та вишукує на Facebook в «Сторіз» та інших соціальних мережах?»

«Чи знаєте ви, що інші люди та інші організації в вашій місцевості також знімають фотографії?»

«Чи знаєте ви, чи отримують інші люди дані про вас, які ви завантажили на свій телефон?»

«Чи знаєте ви, чи отримують інші люди дані про вас, які ви завантажили на свій телефон?»

«Чи знаєте ви, чи отримують інші люди дані про вас, які ви завантажили на свій телефон?»

3

4

«Відомо, що в 1890 році, Симонов Уоррен і Луї Брайант опублікували статтю «Право на приватність», хоча на перекладах стверджують про те, що вони означають. Спочатку мова йшла про те, щоб ніхто, особливо представники влади, не міг зайти в твоє життя. Певчасно, ніхто не міг зайти в твоє життя, але сьогодні це вже не приватність розмовляти».

5

«Міс Робертсон, чи фото без її відома були використані міжнародними терористами в Ізраїлі, в 1992 р. внаслідок суд проти американської компанії «Фортіфайт». В результаті цього Нью-Йорк вніс закон, який передбачає, що будь-яка особа, фото чи відео, які в результаті не є комерційними цілями використання між або іншими будинок: якщо на даній митній інформації без її відома, дозволяють зображення».

6

«У статті 2 проти дискримінації 1997 р. ВПІ вказує на те, що цей медичний файл був розповсюджений державними службовцями, які мали справу з своїми батьками, з британським судом з прав людини: Суд постановив, що розкриття даної ВПІ-інформації подлягало певній додатковій особливості захисту, будь-які її державні службовці не повинні були розповсюджувати дані без згоди людини, з порушенням Європейської Конвенції з прав людини».

7

«У 1999 році Європейський суд з прав людини прийняв рішення до розслідування справи Маджиді та інші проти Об'єднаного Королівства: він постановив, що у 1987 р. у британській армії 20 часів людини виробляли на озброєння, проводили експерименти щодо їх ролі на озброєння людини».

Всього лише запитання та роздуми про ...

ПРАВО НА ПРИВАТНІСТЬ

1

Олександр Квітницький, юрист,
Чернівці

«Ми з колегами в рамках моніторингу прав дитини відвідували 5 шкіл-інтернатів. Діти там часто не мають особистого простору. У будь-який момент до їх кімнати можуть зайти, перевірити, що вони роблять, зазірнути до особистої тумбочки або перевірити, чи немає там чогось забороненого. Ще гірше, коли це відбувається в присутності сторонніх людей, різних відвідувачів, які, навіть часто з найдобришими намірами, але все ж, порушують приватний простір дитини».

Що обурює молодого юриста?
Що, на вашу думку, можна віднести до «особистого простору»?
Чому він повинен бути у дитини?

2

Де, на вашу думку, можуть бути встановлені камери спостереження? Хто їх може встановлювати?
Чи мають бути повідомлення про відеоспостереження там де воно ведеться?

Де мають зберігатися відеозаписи спостережень? Хто повинен мати дозвіл на їх перегляд?

Як пов'язані питання відеоспостережень з правом на приватність?

У яких випадках, на вашу думку, встановлення камер спостереження є правомірним обмеженням права на приватність?

3

У останній час «життя» у соціальних мережах пропонує різні активності – можна розміщувати особисті фото, відеоролики, власні міркування... У публічний простір потрапляє різна інформація, яка самими користувачами може сприйматися як приватна. Проте часто самі користувачі не замислюються над цим.

Чи знаєте ви, хто і як використовує ваші фотографії, розміщені в альбомах на Фейсбукі, в «Однокласниках» чи «Вконтакті»?

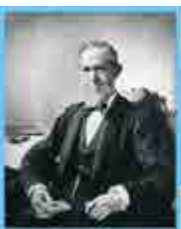
Чи впевнені ви, що ваші листи та смс із зізнаннями в коханні читають лише ті, кому вони адресовані?

Чи дійсно ніхто не спостерігає за вами, коли ви залишаєтесь самі? Хто переглядає записи з камер відеоспостереження, які встановлені в публічних місцях?

Чи може хтось отримати доступ до інформації про те, які у вас борги, або який медичний діагноз?

Перегляньте угоди користувачів у соціальних мереж та спробуйте визначити – наскільки вони захищають приватну інформацію.
Яку інформацію користувачі, відповідно до угод, самі погоджуються розміщувати у публічному просторі?

4

Право на приватність – це право на те, щоб тебе залишили в спокої (суддя Томас Кулей, США). XIX ст.

Як ви можете прокоментувати наведений вислів?
Доберіть до висловлювання судді Томаса Кулея фотографії з, що представлені по темі «приватність» та поясніть ваш вибір.

5

У статті 8 Європейської Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод зазначено:

«Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції...».

Наведіть приклади ситуацій, що свідчать про проблеми з дотриманням цієї норми.

Відколи, у 1890 році, Самюель Уоррен і Луїс Брендейс опублікували статтю «Право на приватність», юристи не перестають сперечатись про те, що воно означає. Спочатку мова йшла про те, щоб ніхто, особливо представники влади, не могли б вільно зайти в чийсь житло. Пізніше, коли люди почали замислюватись про почуття та емоції інших, межі права на приватність розширились.

6

В удивленні правлячі ідеї на приватність чистішими забезпечувати людині саонаймншше три речі: тасміницю, анонімність та можливість усамітнитись.

Міс Робертсон, чій фото без її згоди були випущені кількатисячним тиражем як листівки, в 1902 р. виграла суд проти американської компанії «Форбінгс». В результаті у штаті Нью-Йорк вийшов закон, який передбачав, що «будь-яка особа, фірма чи корпорація, які в рекламних чи комерційних цілях використовують ім'я або обличчя будь-якої живої на даний момент людини без її згоди, здійснюють злочин».

Ознайомтеся з наведеним випадком. Чи є злочином використання для публікацій у газетах, листівках, журналах фотографій політиків, державних високопосадовців? Поясніть вашу відповідь.

7

У справі Z проти Фінляндії 1997 р., ВІЛ інфікована заявниця, чий медичний діагноз був розголошений державними службовцями, виграла справу проти своєї держави у Європейському суді з прав людини. Суд постановив, що оскільки дані про ВІЛ-інфекцію людини мають дуже делікатний та особистий характер, будь-які дії держави, спрямовані на поширення чи розголошення таких даних без згоди пацієнта, є порушенням Європейської Конвенції з прав людини.

Зараз до сфери захисту права на приватність відносять також захист від несанкціонованих медичних маніпуляцій чи експериментів.

У 1998 році Європейський суд з прав людини прийняв до розгляду скаргу Макінілі та Іган проти Об'єднаного Королівства, які стверджували, що у 1957 р., у британській армії, під час ядерних випробувань на солдатах, проводились експерименти щодо дії радіації на організм людини.

Назвіть можливі причини такого рішення Європейського суду.
Чому лікарям заборонено розголошувати інформацію про діагнози пацієнтів а в лікарняних листках діагноз зазначається лише за бажанням хворого?

§ 14. СВОБОДА ТА ОСОБИСТА НЕДОТОРКАНІСТЬ

Так само як і життя, особиста свобода є однією з головних цінностей людини. Втрачаючи свободу людина втрачає й можливість у повній мірі реалізувати власний потенціал. Саме тому потреба бути вільним та не піддаватися свавільним арештам має бути забезпечена кожній людині.

Заборону безпідставного обмеження свободи ми можемо зустріти у перших історичних документах, які гарантували людям захист їхніх прав з боку держави. Про це йшлося й у Великій Хартії Вольностей, виданій королем Англії у 1213 році, й у Декларації незалежності США, прийнятій у 1776 році, й у Декларації прав людини і громадянина, проголошеній у Франції у 1789 році, і, звичайно, у всіх пізніших міжнародних договорах з прав людини.

Не будемо обманюватися назвою – право на свободу та особисту недоторканість не означає, що ніхто не має права торкатися нас без нашого дозволу. Йдеться, перш за все, про те, що держава має поважати свободу особистості, і не може безпідставно заарештувати жодного з нас. Людину не можна утримувати під вартою, якщо немає обґрунтованої підозри у вчиненні нею серйозного злочину. Але й у цьому випадку обмежити волю людини можна лише на підставі закону за рішенням суду, який, розглянувши обставини, може встановити суспільну небезпеку перебування такої людини на свободі. Європейський Суд з прав людини визнав Туреччину порушником цього права у випадку, коли військовослужбовцями під час антитерористичної операції було без підстав і без дотримання законної процедури заарештовано та вивезено у невідомому напрямку пана Юзейіра Курта. Згідно рішення Суду, Туреччина не дотримала своїх зобов'язань і не забезпечила пана Курта від свавілля своїх представників.

Отже, для обмеження свободи людини держава повинна мати серйозні підстави. Кожен затриманий має бути негайно поінформований про причини його арешту. Також кожен затриманий має право негайно постати перед незалежним судом, який встановить правомірність його арешту, або бути звільненим з під варти до відповідного рішення суду. Якщо цього не дотримано, Європейський Суд може встановити порушення свободи та особистої недоторканності, як він зробив це, наприклад, у справі Петера Фроммелта, якого поліцією Ліхтенштейну було заарештовано за підозрою у шахрайстві, але під час його затримання поліціянти допустили низку процедурних порушень.

Крім цього, тривалість утримання під вартою не повинна перевищувати розумних меж. Якщо вина людини не доведена, держава не може утримувати її у попередньому ув'язненні безкінечно довго – влада зобов'язана провести розслідування справи у найкоротший термін і або висунути людині звинувачення у суді, або звільнити її, закривши справу. Так, наприклад, Європейський Суд з прав людини визнав Францію винною у порушенні права на свободу та особисту недоторканість Фелікса Томазі, якого більше року утримували у слідчому ізоляторі за підозрою у скоєнні тяжких злочинів. Порушення полягало якраз у тому, що держава вела слідство по справі пана Томазі необґрунтовано довго і він тривалий час був позбавлений волі без висунення звинувачень.

Окрім цього, будь-яка людина, чиє утримання під вартою було незаконним, може вимагати компенсацію від уряду країни, яка допустила таке порушення.

СВОБОДА ТА ОСОБИСТА НЕДОТОРКАНИСТЬ

Тетяна Войчук, соціальний педагог, Черкаси

«Між нами, КМД, притисли до цього, щоб освітування з офісом в університеті, аби не було в учнів жодної потреби, і навіть страх за життя. «Найбільше мене турбує робота, щоб в неї привозили з мене координати, як вони все додали». Н. додали, як додали (проєкт робили, бачили вояк, розкидали білоруси, спеціально до дитини не допустили. Але в деяких місцях подібну ситуацію не має, бо в ЦР діти вже просто дістали, а в інших місцях бачили вояки, як додали»...

Дана інформація є конфіденційною та може містити персональні дані осіб, які є об'єктами розслідування чи адміністративного провадження. Будь-яке розповсюдження цієї інформації без дозволу редакції є забороненою.

2

1

Принцип свободи та особистої недоторканості не означає, що людина не має права користуватися своїми правами. Згідно з Конституцією України, людина має право на свободу пересування, виїзду з України та повернення до неї. Людина має право на свободу вибору професії, місця проживання, шлюбу та сім'ї. Людина має право на свободу вираження своїх поглядів, переконань, релігійних та інших віровчень. Людина має право на свободу об'єднання з іншими людьми для захисту своїх законних інтересів. Людина має право на свободу доступу до інформації. Людина має право на свободу участі у культурному, освітньому, науковому та спортивному житті суспільства. Людина має право на свободу вираження своїх поглядів, переконань, релігійних та інших віровчень. Людина має право на свободу об'єднання з іншими людьми для захисту своїх законних інтересів. Людина має право на свободу доступу до інформації. Людина має право на свободу участі у культурному, освітньому, науковому та спортивному житті суспільства.

Будь-як зворотній, як людина може жити за це.

Юліана Куця об'їжджала територію державної служби, бачила, як люди виходили з будівлі, але їй не дозволили пройти через територію. Вона сказала: «Важко відчувати справедливість, якщо ти не можеш пройти через територію». Вона сказала: «Важко відчувати справедливість, якщо ти не можеш пройти через територію». Вона сказала: «Важко відчувати справедливість, якщо ти не можеш пройти через територію».

3

4

Дана інформація є конфіденційною та може містити персональні дані осіб, які є об'єктами розслідування чи адміністративного провадження. Будь-яке розповсюдження цієї інформації без дозволу редакції є забороненою.

Борис Гавриш, у лютні 2007 року був заарештований та перебував під вартою аж до суду у період з 1 листопада 1992 року по 26 травня 2001 року. Розважало його в'язницю в 2010 році. Європейський суд з прав людини вказав, що йому не було виплачено компенсації за час перебування в'язницею та в'язницю в'язницю в'язницю. Він сказав: «Важко відчувати справедливість, якщо ти не можеш пройти через територію».

5

Акція «Життя краще у в'язницях» була спільною акцією активістів на протесті до представників МВС по відношенню до в'язнів. Акція була організована в рамках проєкту «Відродження права людини». Акція організована на підставі даної інформації щодо у в'язницях та в'язницях. Акція організована на підставі даної інформації щодо у в'язницях та в'язницях. Акція організована на підставі даної інформації щодо у в'язницях та в'язницях.

Всього лише запитання та роздуми про ...

СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАНИСТЬ

1

Чому пані Тетяна не дозволила міліціонеру поспілкуватися наодинці з учнем? Чому вона наполягала на присутності батьків?

Як можна пояснити реакцію інших педагогів?

Ви можете дослідити питання правомірності дій міліції і розробити пам'ятку: «Що потрібно знати про спілкування з міліцією».

Тетяна Войцях, соціальний педагог, Черкаси

«Міліціонер КМСД прийшов до школи, щоб поспілкуватися з одним із учнів, якого підозрюють у співучасті в крадіжці. І цікава фраза звучить: «Надайте мені такий кабінет, щоб я міг поговорити з ним наодинці, він мені все розкаже...» Я, зрозуміло, не дозволила цього робити, більше того, поки не прийшли батьки, міліціонера до дитини не допустила. Але ж скільки педагогів погоджуються на такі бесіди, бо «Ці діти вже просто дістали, в після таких бесід стають як шоккові»...

Проаналізуйте наведене висловлювання.

Ви можете написати есе на одну з тем: «Реалізувати власний потенціал можна лише в умовах свободи», «Несвобода вбиває моє Я», «За що я ціную свободу».

Як ви вважаєте – якими є думки у кожного із зображених на фото?

Яким є можливий подальший перебіг подій?

Коли дії правоохоронних органів у подібних ситуаціях є правомірними, а коли – ні?

Особиста свобода, як і життя, є однією з головних цінностей людини. Втрачаючи свободу, людина втрачає й можливість у повній мірі реалізувати власний потенціал. Саме тому потреба бути вільним та не піддаватися свавільним арештам має бути забезпечена кожній людині.

3

Право на свободу та особисту недоторканість не означає, що ніхто не має права торкатися нас без нашого дозволу. Йдеться, перш за все, про те, що держава має поважати свободу особистості, і не може безпідставно заарештувати жодного з нас. Людину не можна утримувати під вартою, якщо немає обґрунтованої підозри у вчиненні нею серйозного злочину. Але й у цьому випадку обмежити волю людини можна лише на підставі закону за рішенням суду, який, розглянувши обставини, може встановити, що перебування цієї людини на свободі створює вагомому небезпеку.

Ознайомтеся з наведеним текстом. Ви можете дослідити – якими є процедури затримання, утримання під вартою. Можна поспілкуватися з цього питання з працівником правоохоронного органу, адвокатом, представником правозахисної організації.

4

Тривалість утримання під вартою також не повинна перевищувати розумних меж. Якщо вина людини не доведена, держава не може утримувати її у попередньому ув'язненні безкінечно довго – влада зобов'язана провести розслідування справи у найкоротший термін і, або висунути людині звинувачення у суді, або звільнити її, заклавши справу.

Юзейра Курта під час антитерористичної операції було без підстав і без дотримання законної процедури затримано та вивезено у невідомому напрямку. Його мати, бажаючи відновити справедливість, звернулася до Європейського Суду з прав людини, який визнає Туреччину порушником права на свободу та особисту недоторканність. Згідно рішення Суду, Туреччина не дотримала своїх зобов'язань і не захистила пана Курта від свавілля представників влади.

Що спільного і у чому різниця у наведених справах Європейського суду з прав людини? Порахуйте, яким був термін утримання під вартою Бориса Гаважука. Чи вважаєте ви такий термін «розумним»? Обґрунтуйте вашу відповідь. Ви можете детальніше познайомитися з рішеннями Європейського суду з прав людини по цих справах.

Борис Гаважук, у підозрі скоєння тяжкого злочину, був заарештований та перебував під вартою аж до суду у період з 3 листопада 1999 року 26 червня 2001 року. Розглядаючи його скаргу в 2010 році, Європейський суд з прав людини вказав, що таке тривале утримання заявника під вартою не відповідало вимогам законності, та визнає порушення з боку України його права на свободу та особисту недоторканність.

5

Акція «Жовта картка українській міліції: друге попередження» – друга спроба активістів вплинути на протиправні дії представників міліції по відношенню до молоді, ініційована активістами соціальної мережі Human rights activists in action та випускниками Освітньої програми «Розуміємо права людини». Акція спрямована на підвищення рівня обізнаності молоді у сфері захисту своїх прав при контакті з міліцією та привернення уваги громадськості та керівництва МВС до проблеми дотримання прав людини працівниками МВС України.

Як на вашу думку, яку роль відіграють подібні акції на стан дотримання прав людини працівниками правоохоронних органів?

З різноманітними ініціативами громадянських активістів щодо попередження незаконних дій міліції можна ознайомитися у соціальній мережі активістів-правозахисників:

• <http://hr-activists.net/events/molod-vislovit-ostann-poperedzhennya-ukra-nsk-i-m-l-ts>,
<http://postup.lg.ua/gallery/zhovta-kartka-ukrayinskiy-miliciji-drugye-poperedzhennya>,
<http://umdpl.info/>.

§ 15. СВОБОДА ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ

Отже, людина має право на власні погляди та переконання. Але людина є соціальною істотою і спілкування з іншими людьми є вкрай важливою потребою кожного та кожної з нас. І не дуже багато сенсу в тому, щоби мати переконання, але не мати можливості їх висловлювати. Свобода вираження поглядів захищає саме цю потребу – потребу кожної людини ділитися з іншими своїми думками, емоціями, ставленням до людей та подій.

Важливість цієї свободи важко переоцінити. Окрім того, що вона сама по собі є важливою цінністю, свобода вираження поглядів є також і процесуальним правом – не маючи її ми не зможемо реалізувати більшість з решти своїх прав та свобод. Європейський Суд з Прав Людини у низці рішень називає свободу вираження поглядів однією з несучих опор демократичного суспільства, найважливішою умовою його прогресу та розвитку кожної людини. Це право дає людям можливість брати участь у демократичних процесах, впливати на рішення влади, формувати комфортне соціальне середовище. Саме тому авторитарні диктаторські режими мають дуже мало шансів укоренитися у країнах, де традиційно поважається та захищена свобода вираження поглядів. А країни, де дотримано свободу вираження поглядів розвиваються динамічніше, є більш стабільними та ефективними, ніж ті, де влада не заохочує людей вільно думати та говорити.

Основні міжнародні документи з прав людини пояснюють свободу вираження поглядів як право кожної людини притримуватися власних поглядів а також вільно збирати, зберігати та розповсюджувати інформацію, незалежно від кордонів. Частіше це право називають «свобода слова». Історично становлення цього права дійсно починалося з гарантій для словесного вираження своїх поглядів. Але сьогодні ми маємо на увазі щось набагато ширше, ніж просто право говорити або писати. Йдеться про можливість у будь-який спосіб доводити до інших свої думки, ідеї та переконання – для цього ми можемо

співати, малювати, ставити спектаклі та знімати кіно, проводити наукові дослідження та дискусії, обирати собі стиль одягу, влаштовувати акції, мітинги, перформанси та робити ще багато іншого.

Свобода вираження поглядів – це право на критику. І перш за все, на критику влади та публічних осіб, дії яких впливають на життя суспільства. Цим правом захищається не лише висловлювання таких думок, які позитивно сприймаються суспільством, а й чи не у першу чергу тих, які шокують, бентежать та навіть ображають державу або певну частину суспільства. На цьому також неодноразово наголошував у своїх рішеннях Європейський Суд. Наприклад, у справі Лінгенс проти Австрії, де журналіст скаржився на те, що його засудили до сплати штрафу за статтю з критикою на адресу австрійського канцлера Бруно Крайського, якого автор звинувачував у симпатіях до політиків з нацистським минулим. Європейський суд відзначив, що політичні діячі та урядовці повинні проявляти більшу ступінь терпимості до пильної уваги журналістів і всього суспільства до кожного їх слова та дії.

Безумовно, кожна людина має право на приватність і може вимагати від держави захисту від втручань у її особисте життя. Але такий захист буде меншим у тих осіб, від дій та рішень яких залежить доля багатьох людей. Йдеться про так званих публічних людей – політиків, урядовців, чиновників, лідерів думок. Європейський Суд у кожному випадку, коли має місце так звана «конкуренція прав», намагається визначити, що було важливішим – право особи втаємничити певну інформацію, чи суспільний інтерес – необхідність для суспільства знати цю інформацію. У своєму рішенні у справі принцеси Фон Гановер проти Німеччини, де заявниця скаржилася на оприлюднення у пресі фактів її приватного життя, Європейський Суд визнав, що, оскільки принцеса не була ані політиком, ані урядовцем, у журналістів не було підстав

втручатися у її приватне життя. Суд постановив, що санкції проти ЗМІ у даному випадку були не порушенням свободи слова, а її правомірним обмеженням. Треба пам'ятати: якщо ми критикуємо когось, чи озвучуємо свою точку зору, то завжди є межа, яку не можна переступати. Там, де закінчується публічність, починаються обмеження.

Окрім змісту інформації свобода вираження поглядів захищає також її форму. Так, наприклад, у справі Йерсілд проти Данії Європейський Суд з Прав Людини визнав неправомірною вимогу влади диктувати журналісту формат та стиль підготовки матеріалу. Захищається і право журналістів не розкривати джерела отримання інформації. Прикладом такого стандарту є справа Гудвін проти Сполученого Королівства, де заявник скаржився на несправедливу вимогу влади назвати людей, які передали йому для публікації суспільно важливу інформацію.

Захисту підлягає не тільки право поширювати ту чи іншу інформацію, а й право суспільства отримувати таку інформацію, особливо у випадках, коли вона суттєво впливає на долі людей. Так визначив Європейський Суд у справі газети Санді Таймз проти Сполученого Королівства. Газету звинувачували у спробі тиснути на суд у справі комерційної корпорації шляхом поширення інформації про шкідливість для здоров'я медичного препарату, який виготовляло це підприємство. Європейський Суд вирішив, що у даному випадку необхідність широкого загалу знати про небезпеку продукції корпорації була важливішою за можливу загрозу авторитету правосуддя, яка так не була доведена британською владою.

Окрім «пасивного доступу до інформації» – (отримання її через ЗМІ та Інтернет) захищається й «активний доступ» – кожна людина може офіційно звернутися до органів влади та отримати будь-яку інформацію, яка не є конфіденційною або таємною. У справі «Угорського об'єднання громадянських свобод» проти Угорщини, якому влада відмовила у наданні офіційної інформації про державні програми у сфері обігу наркотичних засобів, Суд зазначив, що Європейська Конвенція забороняє владі необґрунтовано обмежувати доступ до офіційної інформації. Така державна монополія на інформацію, на думку Суду, є проявом цензури.

Свобода вираження поглядів, як і більшість прав людини, не є абсолютним правом. Держава може обмежити це право задля захисту цінностей демократичного суспільства: державної безпеки, територіальної цілісності або громадського спокою, забезпечення авторитету і неупередженості правосуддя, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, для запобігання заворушень і злочинності, для захисту репутації або прав інших осіб, захисту здоров'я і моральності. Цей перелік є вичерпним і будь-які інші підстави втручання не будуть визнані прийнятними. Крім цього, можливість та порядок такого втручання має бути передбачений чинним законодавством країни. Обмеження свободи вираження поглядів допустиме лише у випадку наявності «нагальної суспільної потреби», коли в інший спосіб неможливо захистити права інших людей, які можуть бути порушені внаслідок публікації певної інформації. До того ж, втручання у це право має бути пропорційним – не бути більшим, ніж це потрібно для досягнення цілей цього втручання. Надто жорстка реакція на висловлювання думки а також міри, які мають так званий «охолоджуваний ефект», відлякують суспільство від спроб висловлювати свою думку, найчастіше визнаються Європейським Судом та Комітетом з прав людини ООН порушенням свободи вираження поглядів.

Свобода вираження поглядів може бути обмежена і з метою захисту суспільної моралі, як постановив Європейський Суд, наприклад, у справі Інститут Отто Премінгеру проти Австрії, де владою Тіролю було заборонено публічний показ фільму, який ображав релігійні почуття католицької більшості. Суд визнав таке рішення правомірним обмеженням свободи вираження поглядів, необхідним для підтримання релігійного миру й захисту віруючих від необґрунтованих нападок. Але, знов-таки, у кожному подібному випадку Суд ретельно зважує, наскільки великим є суспільний інтерес до оприлюднення тієї чи іншої інформації.

Свобода вираження поглядів тісно пов'язана з іншим правом – свободою мирних зібрань, яке є фактично колективною формою вираження поглядів. Але про це право мова піде вже в іншій главі.

СВОБОДА ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ

**Юлія Кравченко, студентка,
Луганськ**
«Свобода, це завжди свобода
думки, це свобода слівом
виступаючих на мітингах»

1

**Провідні бояться слова більше,
ніж зброї. Історія знає багато
прикладів переслідування людей,
ні думали більше, ніж царі,
диктатори, та не боялися про це
говорити й писати. За це карали на
вогнищі та спалювали вмиги.**

Ф. Вольтер
«Бачиш, як легко осорочити, але
яко важко жити за твоїм серцем? Я
вистояв це життя»

2

«Під час античної революції XVII ст. Дезіс Міллер у своїй
«Арсеналі» вперше ввів у дію свободу друку, друку – право
вільно писати й висловлювати свої ідеї. Можливо, саме тоді
людям вперше перестало бути відомо, а стало громадянином»

«Часи минули, але влада не змінилася –
вона все ще не знає чужі мігальнікі відчуття
при собі. Тому свобода висловлювань в
наш час – це велика потреба для демократії»

**Вивести свої погляди можна
по-різному: говорити, писати,
танцювати, малювати, мовчати...
Це право, включив свободу
безперешкоди дотримуватися
своїх поглядів та свободу
шукати, отримувати
поширювати інформацію та ідеї,
будь-якими засобами, незалежно
від державних кордонів.**

3

4

**Австрійська журналістка Лінкс у 1986 році вийшла проти Австрії, створивши
книжку про публічні ігри соціалістичної партії. Вона критикувала до іншого, тамти
її вважали політиком. Європейський суд з прав людини у цій справі давши, що свобода
проявляти свої погляди, означає одну з основних «віль» демократичної
суспільства. А одну з гарантією такої вілью є право демократичної
критики. Публічні ігри висвітлюють образ, образу або інше, присутність, які вимагають
ілюструвати власні погляди, а не приватної особи. І це право ЗМІ мають завданням
завдяки, тому інформація на ідеї, але її цінність, але право отримувати її**

**Якщо ти публічно критикуєш
когось, ти береш на свою тягу відповідальність,
то завжди є шанс, яку ти можеш
переслідувати. Свобода висловлювань
вимагає об'єктивності, але завжди в
відповідності до закону**

5

**У справі Мелло проти Швеції в 1988 році Європейський суд з прав людини встановив,
що висвітлення виступів і критика / організаторів виступів, це не є
втручанням в їх публічну діяльність. Крім того, Європейський суд визнав історичні, не
перешкоди, свободу слова, в демократичних обставинах**

Всього лише запитання та роздуми про ...

СВОБОДУ ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ

1

Юлія Красільнікова, студентка,
Луганськ

«Шкода, що зазвичай «свобода думки» не тотожна «свободі висловлювання цієї думки»...»

Юлія Красільнікова – луганчанка, випусниця школи з прав людини для молоді. Франсуа Вольтер – французький філософ-вільнодумець 18 ст., один з ідеологів Просвітництва.

Поясніть, як ви розумієте кожне з висловлювань?

Який зв'язок ви можете віднайти у висловлюваннях цих людей?
Як ви можете пояснити, що не зважаючи на час, який їх розділяє, вони поділяють цінність свободи висловлювань?

Ф. Вольтер

«Ваші ідеї мені глибоко осоружні, але я віддам життя за ваше право їх висловлювати.»

2

Правителі бояться слова більше, ніж зброї. Історія знає багато прикладів переслідування людей, які думали інакше, ніж царі, диктатори, та не боялися про це говорити й писати. За це карали на вогнищі та спалювали книги.

Прочитайте фрагмент тексту.
Які історичні приклади ви могли б навести?

Як ви думаєте, чому наведені фотографії поєднані в один ряд?

Під час англійської революції XVII ст. Джон Мільтон у своїй «Аріопагетиці» вперше висунув ідею свободи друку, думки – права вільно писати й висловлювати свої ідеї. Можливо, саме тоді піддані короля перестали бути підданими, а стали громадянами.

Часи минули, але влада не змінилась – вона все ще не хоче чути негативних відгуків про себе. Тому свобода висловлювань є надзвичайно важливою для демократії.

«Стаття 10 Європейської конвенції з прав людини закріплює: «Кожна людина має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу отримувати свої погляди, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів...»

Поміркуйте, як пов'язана свобода думки та висловлювань з демократією? Предметом дискусії можуть бути також питання – чи допустимі жарти та анекдоти про можновладців, політиків? Чи припустима критика рішень парламенту та уряду у ЗМІ?

3

Виявляти свої погляди можна по-різному: говорити, писати, танцювати, малювати, мовчати... Це право включає свободу безперешкодно дотримуватися своїх поглядів та свободу шукати, отримувати і поширювати інформацію та ідеї, будь-якими засобами, незалежно від державних кордонів.

Що ви думаєте про ці фотографії?

Як, на вашу думку, сприймають цих людей інші? Чим можна пояснити їхнє ставлення? А як самі представники субкультур сприймають тих, хто до них не належить?

Чому люди часто хочуть відрізнятись від інших?

Що було б, якби такої можливості люди не мали?

4

Свобода висловлювань включає можливість критикувати. Європейський суд з прав людини неодноразово зазначав, що свобода висловлювань захищена в першу чергу. Такі висловлювання, які можуть викликати критику чи неприйняття з боку суспільства. Політиків можна критикувати більше, ніж звичайних людей, оскільки політики - публічні особи і добровільно обрали такий спосіб життя. Однак, там, де закінчується публічне життя, починаються обмеження.

В умовах авторитарних режимів у Радянському Союзі та країнах соціалістичного табору критика влади була неприпустимою справою. Дисиденти переслідувалися органами державної безпеки, зазнавали репресій. Таких людей влада вважала небезпекою для політичного режиму, що панував у цих країнах.

Поміркуйте щодо ролі таких людей як Андрій Сахаров у суспільному житті та становленні демократії.

5

Австрійський журналіст Лінгенс у 1986 році виграв справу проти Австрії, суди якої визнали його публікації щодо симпатій канцлера Бруно Крайського до нацизму, такими, які ганьблять політику. Європейський суд з прав людини у цій справі зазначив, що свобода проявляти свої погляди становить одну з основних підвалин демократичного суспільства й одну з принципових умов його розвитку та умов самореалізації кожної особи. Публікації, які викликають образи, обурення або неспокій, припустимі, коли вони стосуються власне політики, а не приватної особи. І не лише ЗМІ мають завдання повідомляти таку інформацію та ідеї, але й громадянськість має право отримувати їх.

Якщо ми публічно критикуємо когось, чи озвучуємо свою точку зору, то завжди є межа, яку не можна переступати. Свободу висловлювань можна обмежити, але лише у відповідності до закону.

У справі Міллер проти Швейцарії в 1988 році, Європейський суд з прав людини визнав, що засудження заявника - художника і організатора художньої виставки за показ на відкритті для публіки виставки картин, які швейцарські суди визнали непристойними, не порушує свободи слова, а є преевмірним обмеженням.

§ 16. СВОБОДА МИРНИХ ЗІБРАНЬ ТА АСОЦІАЦІЙ

Всі найважливіші міжнародні документи у сфері прав людини гарантують нам право збиратися для того, щоб колективно висловлювати свої думки та право утворювати об'єднання разом з іншими людьми. У тексті Європейської Конвенції з захисту прав людини та основоположних свобод це записано так: «Кожен має право на свободу мирних зібрань і свободу об'єднання з іншими особами».

Ця стаття складається з двох частин. І хоча в обох мова йде про колективне висловлення думок та спільні дії для їхнього обстоювання, кожна частина захищає доволі різні форми такої діяльності. Тому розберемо кожну з них окремо.

Отже, перша частина статті 11 Європейської Конвенції захищає право кожного та кожної з нас організувати або брати участь у мирних зібраннях. Що ми розуміємо під «зібранням»? В одному зі своїх документів Організація з Безпеки та Співробітництва у Європі тлумачить зібрання як «навмисну та тимчасову присутність у певному місці групи людей, які мають намір висловити свої спільні інтереси». Їхня форма та місце проведення можуть бути різними: це може бути і статичний мітинг, і хода. Вони можуть проводитися і на державній, і на приватній території, і просто неба, і у приміщенні. Досить часто право на свободу зібрань використовується як остання можливість звернутися до влади, бо відсутні інші засоби донесення своєї точки зору до осіб, які приймають рішення.

Зібрання із застосуванням насильства не захищаються цим правом. Це не означає, що учасники зібрання мають бути «білими та пухнастими» і всім подобатися – проголошувати гасла можуть бентежити, шокувати і навіть ображати певну частину суспільства, самі зібрання можуть спричиняти тимчасові незручності та завдавати поміхи діям інших осіб, але у будь-якому разі мета зібрання та наміри організаторів мають бути мирними, а учасники мають утримуватися від насильницьких дій.

Право на мирні зібрання за своєю природою є свободою. Це означає, що для того, щоб його було дотримано, владі, перш за все, потрібно не перешкоджати людям проводити зібрання. Але воно накладає на владу ще й обов'язок зробити все необхідне для того, щоб попередити все, що може завадити проведенню таких зібрань. Повноважні органи держави мають подбати про безпеку як для учасників зібрання, так і для інших людей, які не беруть у ньому участі. Для держави це завдання може бути не таким-то й простим, і влада нерідко замість цього обирає заборону зібрань. Але у багатьох випадках така заборона Європейським Судом визнається необґрунтованою та такою, що порушує свободу зібрань. Так само, як це було встановлено у справі пана Букти та його колег, яким влада Угорщини заборонила проведення мітингу, посилаючись на те, що протягом одного дня від отримання повідомлення про проведення зібрання вона не могла підготуватися до нього.

Для проведення мирних зібрань у більшості демократичних країн не потрібен дозвіл від органів влади. Організаторам зібрання достатньо повідомити органи місцевого самоврядування про час та місце проведення зборів. Органи влади в Україні не мають повноважень забороняти проведення зібрань. Це може зробити лише суд виключно у випадках, коли зібрання створює реальну загрозу цінностям демократичного суспільства. Наявність такої загрози має бути поза сумнівом і держава має довести це у суді. Заборонені дискримінаційні обмеження цього права: не можна забороняти проведення мирних зборів представникам етнічних, соціальних або будь-яких інших меншин. Такою, що порушує свободу зібрань, було визнано Європейським Судом заборону уряду Москви проведення гей-прайду (демонстрації представників сексуальних меншин) у справі Миколи Алексеєва проти Російської Федерації. Російська влада посилалася на традиційне для російського

суспільства несприйняття ЛГБТ-спільноти і виправдовувала заборону намаганням попередити напади на демонстрацію геїв та лесбійок. Але Суд побачив у таких діях дискримінацію і постановив, що заборона ходи була неправомірною.

Захищається також і право на проведення контрзібрань. У випадках, коли в одному місці одночасно проводяться зібрання, учасники яких хочуть висловити протилежні погляди, держава має зробити все, щоб попередити зіткнення та забезпечити обом сторонам можливість провести збори. Якщо влада не зможе захистити демонстрантів або контрдемонстрантів від проявів взаємної агресії, то з великою долею вірогідності можна буде констатувати порушення свободи мирних зібрань. Так було і у справі «ОМО Ілінден», де влада Болгарії не зробила нічого для того, щоб захистити демонстрантів від їхніх противників.

Свобода мирних зібрань захищає наше право як брати участь у зібраннях, так і утримуватися від участі у них. Тому примус брати участь у тій чи іншій демонстрації або мітингу також буде порушенням цього права.

Неповнолітні можуть претендувати на захист цього права так само, як і дорослі люди. Тому також неправомірною та дискримінаційною може бути визнана заборона учням чи студентам організувати мітинги, демонстрації або перформанси, в тому числі і на території навчальних закладів.

Говорячи про асоціації, ми також маємо на увазі спільну діяльність людей для досягнення певної мети, але ця діяльність носить дещо інший характер – вона набагато триваліша, ніж у випадку мирних зібрань, більш формалізована та відрізняється наявністю організаційної структури (органів управління та затверджених процедур прийняття рішень). Це можуть бути політичні партії, громадські організації, професійні або творчі спілки. На рівні школи або вищого навчального закладу це може бути будь-яка організація самоврядування або спілка учнів, створена для досягнення спільних інтересів.

Для реалізації свободи асоціацій держава має створити умови, які максимально спростять реєстраційну процедуру для бажаючих

об'єднатися у ту чи іншу організацію. Крім цього, державі заборонено втручатися у діяльність організацій, намагатися впливати на обрання керівних органів та встановлення процедур самоврядування. Держава не може вказувати організаціям, чим і в який спосіб вони повинні займатися – цілі та методи діяльності обирають виключно самі люди, які створили об'єднання. Також надзвичайно серйозними і доведеними мають бути підстави для зборони діяльності вже існуючого об'єднання громадян. Цікаве рішення прийняв Європейський Суд з Прав Людини у справі Соціалістична партія проти Туреччини. Діяльність партії була призупинена через те, що один з її керівників у своєму виступі заявив про необхідність зміни конституційного ладу революційним шляхом. Європейський Суд зазначив, що діяльність великої організації не можна зупиняти через висловлювання одного з її членів, хай і з числа керівників. Крім цього Суд вказав на те, що заяви представників партії ще не можна трактувати як дії з повалення конституційного ладу і тому заборона діяльності партії на підставі такої гіпотетичної загрози є неправомірною. Однак, слід зазначити, що, як правило, європейське законодавство допускає заборону діяльності організацій, які розпалюють національну і релігійну ворожнечу, загрожують суспільній безпеці. Втім і тут часто бувають серйозні дискусії.

І так само, як і у випадку мирних зібрань, ми маємо право самі створювати асоціації, обирати організацію, до якої хочемо вступити, а також утримуватися від участі у роботі організацій, цілі та принципи яких ми не поділяємо. З цієї точки зору, порушенням свободи асоціацій будуть як чинення перешкод для створення організацій або перешкоджання вступу особи до асоціації, так і примушування людей вступати до тієї чи іншої організації або партії. Так, наприклад, британці Янг, Джеймс та Вебстер звернулися до Європейського суду з позовом проти своєї держави, де вони змушені були вступити до профспілки. Вони не вважали, що профспілка захищає та представляє їхні інтереси, а від так і не хотіли бути її членами. Суд погодився із заявниками.

МИРНІ ЗБОРИ ТА АСОЦІАЦІЇ

Наталія Півчук, PR менеджер «Миротія»

«Ми проводили акції на площі митця Пастернака, організували виступи, ми прийшли й розповсюдили пам'ятки, а вже через 4 тижні (яко до відбуття виступу «Гобіус», якого настановили вбити) Тоді в ефірі усе відбувалося: ми вжили в нашій державі право бути пошуканими».

1

«В Україні немає чіткої структури, яка б організувала мирні збори. Це означає, що кожен збирається самостійно, і це може бути як позитивним, так і негативним фактором. Якщо збори організовані професійно, то вони можуть бути ефективними. Якщо ж ні, то вони можуть бути неефективними».

2

Досить часто право на свободу зібрань та асоціації використовуються як остання можливість звернутися до влади, коли відсутні інші засоби донесення своєї позиції чи вимог.

Регистрація судам незалежних професійних «Соціалістів» у 1980 р. в сільському містечку почала незалежну рух Польщі до демократичних стандартів Європи.

3

Ніколи не вважайте, що мирні збори, а саме збори, асоціації та асоціації не з'являються. Це означає, що вони завжди будуть присутні. Вони не завжди будуть успішними, але вони завжди будуть присутні. Вони не завжди будуть успішними, але вони завжди будуть присутні.

Судові рішення єдиним способом гарантувати свободу зібрань та асоціації. Як правило, судові рішення єдиним способом гарантувати свободу зібрань та асоціації. Як правило, судові рішення єдиним способом гарантувати свободу зібрань та асоціації.

4

«В Україні немає чіткої структури, яка б організувала мирні збори. Це означає, що кожен збирається самостійно, і це може бути як позитивним, так і негативним фактором. Якщо збори організовані професійно, то вони можуть бути ефективними. Якщо ж ні, то вони можуть бути неефективними».

Цього року організації тава за мирних зборів у судовому порядку скасувати заборону на проведення мирних демонстрацій в Москві. Проти такої заборони виступили мирні збори, урядова влада заявила: «Ми не маємо наміру скасувати цю заборону. Ми не маємо наміру скасувати цю заборону. Ми не маємо наміру скасувати цю заборону».

5

У справі Алоєса проти Польщі 2011 року Європейський Суд постановив, що держава повинна гарантувати право демонстрації на мирні збори, а саме збори, асоціації та асоціації. Це означає, що держава повинна гарантувати право демонстрації на мирні збори, а саме збори, асоціації та асоціації.

В березні 2012 року провідники заборони «Важливістю офіційно заявлено про намір до мирних зборів: 48 березня – день боротьби жінки за свої права. Під час цих заборон жінки робили акції, заборони жінки робили акції, заборони жінки робили акції».

РОЗУМІЄМО ПРАВА ЛЮДИНИ

www.helsinki.org.ua

Всього лише запитання та роздуми про ...

СВОБОДУ МИРНИХ ЗІБРАНЬ ТА АСОЦІАЦІЙ

1

**Наталія Піпкун, PR менеджер,
Чернігів**

«Ми проводили акцію на площі міста. Попередньо повідомивши владу, ми прийшли й розставили реквізит, а вже через 5 хвилин їхали до відділку міліції в «бобіку», весело наспівуючи пісні :) Тоді я вперше усвідомила, як важко в нашій державі просто бути почутими.»

Віднайдіть у словах пані Наталії кілька ключових повідомлень, які характеризують свободу мирних зібрань.

Зверніть увагу на те, що свобода мирних зібрань передбачає повідомчий, а не дозвільний характер.

Чому пані Наталія пов'язує свободу мирних зібрань зі свободою висловлювання поглядів?

2

«Кожна людина має право на свободу мирних зборів та асоціацій» - говорить стаття 20 Загальної декларації прав людини. Це право закріплене в найважливіших міжнародних документах, які стосуються громадянських і політичних прав. Громадяни не можуть брати участь у вирішенні суспільних проблем і захищати права людини без можливості збиратися разом, створювати об'єднання для захисту прав та просування спільних інтересів, вільно висловлювати різні думки та позиції.»

Що ви думаєте про роль та місце міліції у можливості громадян реалізувати своє право на мирні зібрання?

3

Досить часто право на свободу зібрань та асоціацій використовується як остання можливість звернутися до влади, коли відсутні інші засоби донесення своєї позиції чи вимог.

Регістрація судом незалежної профспілки «Солідарність» у 1980 р. - саме з цього моменту почався незворотній рух Польщі до демократичних стандартів Європи.

Що ви знаєте про Леха Валенсу та події у Польщі на початку 80-х років ХХ ст? Що вам відомо про Вацлава Гавела та Оксамитову революцію у Чехословаччині 1989 року? Як, на вашу думку, яку роль свобода мирних зібрань відіграє у вирішенні кризових моментів історії країни.

Ніхто не може бути змушений брати участь в мирних зібраннях, вступати до асоціації чи об'єднань. Так, наприклад, британці Янг, Джеймс та Вебстер звернулися до Європейського Суду зі скаргою проти своєї держави, де їх змушували вступити до профспілки. Вони не вважали, що профспілка захищає та представляє їх інтереси, а відтак, не хотіли бути її членами. Суд погодився із заявниками.

Якими, на вашу думку, були можливі причини рішення Янга, Джеймса та Вебстера не вступати в профспілки? Якого із важливих аспектів свободи асоціації торкається наведена справа?

5

Свобода мирних зібрань та асоціації означає заборону свавільного втручання держави в дану сферу. Її обмеження, які допускаються, мають бути закріплені законом. Іноді від держави вимагається захистити учасників публічних зібрань. Особливо це актуально для проведення демонстрацій чи маніфестацій.

Кілька років організації геїв та лесбійок Росії у судовому порядку намагалися скасувати заборону на проведення мирної демонстрації в Москві. Проти такого зібрання виступали мери Москви, урядовці, православна церква. «Мета такого параду – показати, що геї існують, що геї також люди, і що вони мають право на висловлювання своїх думок», – говорить ініціатор параду Микола Алексєєв. «Якщо такий парад проходиться у Москві, його учасники наражали б себе на серйозну небезпеку з боку незадоволених москвичів», – кажуть опоненти.

США, початок 21 ст.

Росія, початок 21 ст.

У справі Алексєєв проти Росії 2011 року Європейський Суд поставив крапку, визнавши порушення права заявника на мирні зібрання, зазначивши: «Демократія не означає лише те, що погляди більшості мають домінувати... Будь-які заходи, пов'язані з втручанням у свободу зібрань та висловлювання поглядів..., якими б шокуючими чи неприйнятними не здавалися владі, наносять збитки демократії та часто навіть небезпечні для неї».

Київ, 8 березня 2012 р.

8 березня 2012 року громадянська ініціатива «Феміністична офензива» закликала приєднатися до мирної ходи: «8 березня – день боротьби жінок за свої права... Податок на бездітність, заборона жінкам робити штучне запліднення після 49 років, заборона абортів і багато інших загроз – все це стане реальністю, якщо ми не почнемо діяти».

Порівняйте ставлення більшості до подібних мирних маніфестацій та зібрань, що проводилися жінками, які боролися за рівні права на початку ХХ століття, афро-американцями в середині ХХ століття. Що спільного у такому ставленні? Яку роль відіграють мирні зібрання у боротьбі за права людини?

§ 17. ПРАВА ЛЮДИНИ ТА ОBOB'ЯЗКИ

Нерідко, особливо від вчителів, доводиться чути про необхідність менше говорити дітям про їхні права і частіше нагадувати про обов'язки. Багато хто навіть каже, що спочатку дитину треба навчити сумлінно виконувати свої обов'язки і лише потім, мовляв, можна розповідати про можливість реалізації нею власних прав. Та чи дійсно так тісно пов'язані між собою поняття «обов'язки» та «права людини»? Що таке обов'язки у контексті прав людини?

У жодному міжнародному договорі ми не знайдемо переліку обов'язків людини. Обов'язки згадуються у конституціях більшості демократичних країн, але й там йдеться лише про обов'язки громадянина, які не поширюються на іноземців та осіб без громадянства. Як би дивно це не звучало, але обов'язків людини просто не існує. Наші права народжуються разом з нами – дитина, якій лише кілька хвилин від народження, вже має весь той самий комплекс прав та свобод, що й кожен та кожна з нас. А от чи має новонароджена дитина обов'язки? Звісно, не має. Людина бере їх на себе, лише вступаючи у ті чи інші форми соціальної взаємодії. Ми погоджуємося виконувати обов'язки учня, коли починаємо відвідувати школу, беремо на себе професійні обов'язки, поступаючи на роботу, погоджуємося виконувати конституційні обов'язки, набуваючи громадянство тієї чи іншої держави. Отже, обов'язки є продуктом соціальної взаємодії (договору або примусу), а права людини є невід'ємною частиною людської природи.

Прямого взаємозв'язку між ними не існує, і твердження про те, що ми можемо претендувати на реалізацію своїх прав лише у випадку, якщо сумлінно виконуємо обов'язки, успадковане нами з радянських часів, є глибоко хибним. З нього логічно витікало те, що у випадку, якщо людина не сплачує податків або відмовляється захищати батьківщину, вона може бути позбавлена низки фундаментальних прав, таких як право вільно висловлювати власні погляди, або свободи від тортур чи права не бути відданим у рабство. І як би абсурдно це не звучало, у сучасному світі все ще існують країни, де панують такі уявлення.

І хоча обсяг прав людини не залежить від виконання нею різного роду обов'язків, все це у будь-якому разі не означає всездозволеності. Сучасна концепція прав людини – дуже крихка конструкція, запорукою існування якої є взаємна відповідальність та повага до прав кожного та кожної. Про важливість такої взаємної поваги йдеться і в тексті Загальної Декларації Прав Людини: «Кожна людина має зобов'язання перед суспільством, у якому тільки й можливий вільний і повний розвиток її особистості»

Але, безумовно, у сучасній концепції прав людини знайдеться гідне місце і для поняття «обов'язки» – реалізація всього комплексу прав людини є прямим обов'язком держави.

ПРАВА ЛЮДИНИ ТА ОБОВ'ЯЗКИ

Чи завжди, євразна пара це людина?

Якщо права людини гарантують кожній людині її особисту свободу, включаючи будь-яку дискримінацію стосовно неї та втручання в її автономію, то для держави права людини – це обов'язки.

Права людини вистачають менш ніж ніхто може діяти державний орган при виконанні своїх повноважень. Права людини – це зобов'язання держави перед людиною щодо їх забезпечення та дотримання.

1

«Кожна держава має основи відповідальності та обов'язки заохочувати, застосовувати та здійснювати усі права людини та основоположні свободи, зокрема шляхом надання таких засобів як можуть використовуватися для створення умов необхідних у сфері соціальної, економічної та культурної, а також у зв'язку з розвитком та прогресом цивілізації, необхідних для забезпечення того, щоб усі особи наділені правосвідомістю, індивідуально і спільно з іншими, мали можливість культурно-релігійних а також інших прав і свобод не тільки в правовому»

Декларація про права та відповідальність окремих осіб, груп та органів суспільства, заохочувати та заохочувати всі заохочувати права людини та основоположні свободи резолюція 55/184 РКА ООН від 8 грудня 1998 р. Стаття 2

2

Хочу зобразити людину «Слово не має обов'язку, а людина – право... Це означає, що людина – це громадянин, і це означає, що людина – це людина, яка повинна бути вільною»

3

4

Суттєва відмінність між поняттями права людини і обов'язку в тому, що право людини означає нас за фактом свого народження (як не залежить від нас), то обов'язок ми маємо виконувати в певну особливу ролю. Як громадянин, а якщо громадянин обов'язок, що виконаний Конституцією моєї держави. Крім того, громадянин повинен виконувати свої обов'язки перед іншими людьми, а також перед державою і світом. Бувати юридичні і моральні обов'язки. Також є відповідальність. Проте – це завжди наша відповідальність.

Обов'язок людини не залежить від виконання над злочини роду обов'язку

5

РОЗУМІЄМО ПРАВА ЛЮДИНИ

Всього лише запитання та роздуми про ...

ПРАВА ЛЮДИНИ ТА ОBOB'ЯЗКИ

1

Якщо права людини гарантують кожній людині її особисту свободу, виключають будь-яку дискримінацію стосовно неї та втручання в її автономію, то **для держави права людини – це обов'язки.**

Права людини визначають межі в яких може діяти державний орган при виконанні своїх повноважень.

Права людини – це зобов'язання держави перед людиною щодо їх забезпечення та дотримання.

Як держава забезпечує права людини?

Що означає думка про обов'язок держави дотримуватися прав людини?

2

«Кожна держава несе основну відповідальність та обов'язок захищати, заохочувати та здійснювати усі права людини та основоположні свободи, зокрема шляхом прийняття таких засобів, які можуть знадобитися для створення усіх необхідних умов у соціальній, економічній та політичній, а також у інших галузях та правових гарантіях, необхідних для забезпечення того, щоб усі особи під її юрисдикцією, індивідуально і спільно з іншими, мали можливість користуватися всіма цими правами і свободами на практиці».

Декларація про право та відповідальність окремих осіб, груп та органів суспільства заохочувати та захищати загальновизнані права людини та основоположні свободи (резолуція 53/144 ГА ООН від 9 грудня 1998 р.), Стаття 2.

Декларація Генеральної Асамблеї ООН передбачає обов'язок держави заохочувати до дотримання та здійснення прав людини. Про що може йтися?

Яку роль дотримання прав людини у державі відіграє у досягненні миру?

Що означає дотримання прав людини у її прагненні до щастя?

3

Як ви розумієте таке висловлювання?

Що можуть означати карикатура та фото?

Існує абсурдний вислів: «Спочатку ти маєш обов'язки, а вже потім – права...». Це означає, що якщо я – громадянин, і не сплатив податки, то мене можна віддати в рабство?

На цьому фрагменті розміщено кілька різних зображень. Що їх поєднує?
Яким чином молодь може обстоювати свої права?
Чому важливо, щоб молодь брала участь у прийнятті рішень, які її стосуються?

5

Суттєва відмінність між поняттями «права людини» і «обов'язки» в тому, що якщо права людини кожен має за фактом свого народження (це не залежить навіть від мене), то обов'язки ми маємо вступаючи в певну соціальну роль. Як громадянин, я маю громадянські обов'язки, що визначені Конституцією моєї держави. Коли я переступаю поріг навчального закладу, щоб в ньому навчатись – я маю обов'язки учня або студента. Є обов'язки батьків і дітей, подружжя і багато інших. Бувають юридичні і моральні обов'язки. І вони є важливими. Проте – це зовсім інша категорія.

Обсяг прав людини не залежить від виконання нею різного роду обов'язків.

Чому права людини не пов'язані з громадянськими чи іншими обов'язками?
Коли і у зв'язку з чим у нас виникають обов'язки?
Що може означати графіті на фото?

§ 18. ПРАВА ДИТИНИ¹

Далеко не завжди дитини розглядаються як категорія прав людини. Їх часто ототожнюють, особливо в середовищі психологів та педагогів, з елементарними людськими потребами. Прийнято говорити: дитина має право виховуватися в щасливій родині, право на любов і т.п.

У преамбулі Конвенції ООН про права дитини сказано: «визнаючи, що дитині для повного і гармонійного розвитку її особистості необхідно рости в родинному оточенні, в атмосфері щастя, любові і порозуміння...». Дійсно необхідно, хоча і дорослим також необхідні любов і щастя, але це аж ніяк не означає, що вони мають на них право, яке може бути гарантованим державою.

Говорячи про права дитини, слід взяти до уваги декілька основних положень:

1. Права дитини є категорією прав людини і витікають із гідності та неповторності кожної дитини як людської особистості.

2. Права дитини не слід ототожнювати з елементарними потребами. Не існує закріплених у документах права на виховання у щасливій родині або права на любов, хоча це надзвичайно важливі потреби для кожної людини, а для дитини – особливо.

3. Про права дитини, так само як і про права людини, слід говорити з точки зору стосунків «влада – особа». Якщо дитина має право, то держава зобов'язана гарантувати їй цим правом скористатися. Наприклад, право на навчання означає, що держава гарантує кожному доступ до освіти, розробляє програми навчання, готує вчительські кадри і т.д. Держава створює систему освіти і розробляє правила, що регулюють її функціонування. Права дитини, так само як і права людини підлягають обмеженням, але лише таким обмеженням, які передбачені законом, встановлені в інтересах державної безпеки та суспільного спокою, для попередження злочинності, захисту здоров'я та моральності або захисту прав і свобод інших осіб і є необхідними в демократичному суспільстві. Свобода від тортуру та жорстокого поводження,

свобода від рабства не можуть бути обмежені за жодних обставин.

4. Якщо дитина/людина має певне право, це означає що повинні існувати процедури його виконання (вимагання). Наявність права означає можливість висування домагання/оскарження, інакше право залишається лише декларацією.

5. Права дитини не слід розглядати крізь призму стосунків «батьки – дитина». Діти належать владі батьків і саме батьки у першу чергу приймають рішення про їхнє виховання та світогляд. У батьків можуть бути дуже різні уявлення як виховувати свою дитину, і держава не може втручатися в це. Втручання можливе лише тоді, коли батьки не виконують своїх обов'язків стосовно дитини та зловживають своєю владою над нею.

6. Батьки є законними представниками дитини і представляють її перед державними органами, так само як і у випадках порушення їхніх прав. Якщо батьки не в змозі піклуватися про дитину, держава зобов'язана надати їй соціальну опіку;

7. Права дитини, так само як і права людини, належать кожному і не залежать від виконання обов'язків. Не можна позбавити прав, так само як не можна призупинити їхню дію. Якщо дитина не виконує своїх обов'язків, її можна покарати, наприклад, позбавивши заохочення чи привілеїв, але не можна позбавляти дитину прав.

8. Права дитини не витікають із жодних виховних концепцій або теорій. Поняття «права дитини» не слід ототожнювати з антипедагогікою, «партнерським» або «безстресовим» вихованням.

Отже, права дитини – це в загальному розумінні – права людини, з тою лише різницею, що деякими правами діти починають користуватися в міру свого дозрівання і усвідомлення свого положення. Не маючи здатності здійснювати правові дії, діти не в змозі самотійно домагатися здійснення своїх прав. Від їхнього імені діють батьки або законні опікуни.

¹ Текст «Права дитини» побудований на матеріалах видання Ельжбети Чиж «Права дитини», Гельсінський Фонд з Прав Людини (Варшава, Польща), Надхи, Варшава, 2003 р.

ПРАВА ДИТИНИ:

Григорій Остар
із книги «Права людини»

«Діти не мають ніякого уряду... у забаченні... війні... диким, гнівним, жорстоким та розвратним диким».

1

Автор законодавств Єлизавета Чекс
Генеральний Фонд з Прав Людини
(Вашингтон, Поліція)

Захистити права людини
в основні в особливих ситуаціях та чинити вплив на інші особи.

2

Не гнітися і захищати права людини
На жаль, злочини в документі права не виконані в
кармих рідних або права на любов, хоча це надзвичайно
важливі потреби для всіх людей, а для дитини особливо.

Розглядаються у стоючих впада
індивідуумів.
Прав дитини має бути, як дитини, щоб вони могли
визнавати їх свої права і свободи.

3

Можуть бути обманені
Права людини в основні, людський закон,
встановлені в інтересах дитини, базують на суверенитеті
особи для пошуків спокійності, захисту дитини та
моральності, або захисту права і свобод інших осіб і в
необхідності в демократичному суспільстві.
Свобода від торгівлі та жорстокого поводження, робота чи
рабства — не можуть бути обманені у будь-яких обставинах.

4

Паралельно з розумінням процедур
важко у зв'язку з обмеженнями.
Невідомість прав людини і можливість його використання
можуть легко завадити його дитині.

Засідання від 10 до 14 грудня Комітету ООН з прав
дитини над часом завершення роботи
Доповідь, Універсальний Декрет, 2011 року.

5

Навчати особливих дітей і не залежати від
внесених обов'язків.
Права людини не мають бути фактом невідомості людини.
Обов'язок особи набрати участь в певну соціальну роль,
проблеми, учні, батьки, працівники і т.д. Права дитини і дитини
не можуть від виконання своїх обов'язків.

6

Навчати дітей як індивідуальних виконавців колективних
або творчих.
Права дитини не слід розглядати як інтегровані в
класичні, або безрозумно виконувати.

8

Це в дитині розуміння і дії стійкі, і
уточнюють розуміння, що діями людини
для початку, використовують в певну соціальну роль,
дозволяють і усвідомлюють свого обов'язку.
На жаль, здатності здійснювати права ді, дитини не в змозі
замість того розвинути свої права. Від 5 років дитини,
можуть їх здійснювати.

7

Всього лише запитання та роздуми про ...

ПРАВА ДИТИНИ

1

Що може означати жартівливе висловлювання поета-гумориста? На які особливості дитини вказує автор?

2

Чому право на виховання у щасливій сім'ї та право на любов названі елементарними потребами і чому їх не можна віднести до прав дитини?

Не тотожні елементарним потребам

Не існує закріплених в документах права на виховання в щасливій родині або права на любов, хоча це надзвичайно важливі потреби для кожної людини, а для дитини особливо.

3

Розглядаються у стосунках «влада – індивідуум»

Якщо дитина має право, то держава зобов'язана гарантувати їй цим правом скористатися.

Як ви розумієте слова «Держава зобов'язана гарантувати можливість скористатися правом?»

Чому саме держава зобов'язана забезпечити права дитини?

4

Що означає теза про те, що людська гідність є основою прав людини? Чому права дитини вважають категорією прав людини? Якою є особливість цієї категорії прав людини?

Розглядаються у стосунках «влада – індивідуум»

Якщо дитина має право, то держава зобов'язана гарантувати їй цим правом скористатися.

5

У яких випадках держава може обмежувати права дитини?
Як ви можете пояснити абсолютну заборону тортур, жорстокого поводження та рабства?

Автори: Олександр Кадников та Арвідас Шеметас

Можуть бути обмежені

Правомірними є обмеження, передбачені законом, встановлені в інтересах державної безпеки та суспільного спокою для попередження злочинності, захисту здоров'я та моральності, або захисту прав і свобод інших осіб, і є необхідними в демократичному суспільстві.

Свобода від тортур та жорстокого поводження, свобода від рабства - не можуть бути обмежені у жодних обставинах.

6

Що означає вислів «можливість вимагання прав»?
Як ви розумієте поняття процедури вимагання та захисту?
Хто, на вашу думку, може скористатися цими процедурами?

Передбачають існування процедур захисту та вимагання

Наявність права означає можливість його вимагання. Інакше право залишається лише декларацією.

Засідання під час 56-ї сесії Комітету ООН з прав дитини під час якої розглядалась періодична доповідь України. Женева, січень 2011 року.

7

Належать кожній дитині і не залежать від виконання обов'язків

Права людини ми маємо за фактом народження людиною. Обов'язки особа набуває вступаючи в певну соціальну роль (громадяни, учні, батьки, працівники і т.п.). Права дитини/людини не залежить від виконання нею обов'язків.

Чи є обов'язки у новонародженої дитини?
Коли і в зв'язку з чим у людини з'являються обов'язки?
Чому права дитини не пов'язані з обов'язками? Що це може означати?

Чому вважається, що права дитини не пов'язані з розвитком педагогіки чи теорій виховання?
Доведіть, що права дитини не можна розглядати як антипедагогіку?
Що є пріоритетним – права, чи історичні та традиційні підходи до виховання?

Не витікають із жодних виховних концепцій або теорій

Права дитини не слід ототожнювати з анти-педагогікою, «партнерським», або безстресовим вихованням.

9

Це в загальному розумінні права людини, з тією лише різницею, що деякими правами діти починають користуватися в міру свого дозрівання і усвідомлення свого положення.

Не маючи здатності здійснювати правові дії, дитина не в змозі самостійно домагатися здійснення своїх прав. Від її імені діють батьки, або їх законні опікуни.

Чому діти самі не можуть домагатися здійснення своїх прав?
Поясніть, яку роль у процесі реалізації прав дитини відіграють батьки чи опікуни. Що це означає?

§ 19. ЕВОЛЮЦІЯ ПРАВ ДИТИНИ

До кінця XIX століття права дитини не були захищені юридично. Не існувало організацій, які б опікувалися захистом прав дитини.

1874 р., Балтімор, США. На допомогу 8-річній Марі Елен Уільсон, яку систематично жорстоко била мати, прийшли члени місцевого відділення Товариства боротьби з жорстокістю у поводженні з тваринами (Local Society for Prevention of Cruelty to Animals).

З 1880 року в Європі виникають перші міжнародні об'єднання – наприклад, криміналістів, суддів у справах дітей, опіки над занедбаними та бездомними дітьми.

1890 р. Конгрес криміналістів прийняв резолюцію, що визначала вік 14 років, як межу, нижче якої не можна застосовувати кримінальні покарання.

1892 р. Створено Міжнародне товариство опіки над дитиною.

1900 р. У Чикаго створено перший суд для неповнолітніх, що передбачало особливий, м'якший підхід до малолітніх злочинців.

1913 р. I-й Міжнародний конгрес з опіки над дитиною.

1915 р. Норвегія. На законодавчому рівні визнається рівність прав дітей, що були народжені у шлюбі та поза шлюбом. «(...) національне законодавство більшості держав – членів Ради Європи, а разом з ним і різноманітні акти міжнародного права еволюціонують у напрямку повного визнання рівноправності дітей, народжених поза шлюбом, із «законно народженими дітьми». Справа Markx проти Бельгії, 1979 р. Європейський суд з прав людини.

1919 р. Конвенція міжнародної організації праці щодо мінімального віку прийому на роботу вперше встановлює нижню межу працевлаштування в промисловості – 14 років.

1919 р. Англія. Виникає перша у світі організація із захисту дітей – Save the Children. Ініціатором цього руху була Еглантін Джебб

(Eglantyne Jebb), яка згодом розробила текст Декларації про права дитини («Женевська декларація» 1924 р.).

1920 р. Створена Міжнародна рада допомоги дітям – Union Internationale de Secours aux Enfants (UISE).

1924 р. Генеральна асамблея ліги Націй прийняла Декларацію про права дитини (Женевська Декларація прав дитини). Декларація містить п'ять принципів щодо того, яким має бути поводження дорослих з дітьми, незалежно від їхньої раси, національності, віросповідання. Вона встановила принцип необхідності піклування і допомоги дітям, особливо в ситуації загрози.

1946 р. Генеральна Асамблея ООН приймає рішення про створення UNICEF.

1946 р. Розпочинає діяльність ЮНЕСКО, що зокрема сприяє розвитку просвітництва і шкільній освіті.

1948 р. Генеральна асамблея ООН прийняла Загальнудекларацію прав людини. «Материнство і дитинство дають право на особливе піклування і допомогу. Всі діти, народжені у шлюбі або поза шлюбом, повинні користуватися однаковим соціальним захистом».

Стаття 25, п. 2 Загальної декларації прав людини.

1950 р. Європейська конвенція з прав людини. Це один із найпотужніших сучасних механізмів захисту прав людини/дитини.

1959 р. Генеральна Асамблея ООН проголосила Декларацію прав дитини. Декларація прав дитини 1959 р. є розширенням Женевської декларації і включає 10 основних принципів:

- Рівність усіх дітей без будь-яких винятків і відмінностей;
- Можливість особливого правового захисту;
- Право на ім'я та громадянство;
- Можливість користуватися соціальною допомогою;
- Особлива турбота про дітей, які потребують спеціального піклування;

- Любов та розуміння як основа розвитку;
- Безоплатна і обов'язкова освіта на рівні, щонайменше початкової;
- Перевага при отриманні захисту та допомоги;
- Захист дитини від усіх форм відсутності роботи або поганого поводження, експлуатації та жорстокості;
- Виховання у дусі взаєморозуміння, братерства та терпимості.

1961 р. Європейська соціальна хартія Стаття 7 Європейської соціальної хартії стосується принципів захисту дітей від важкої праці, яка може спричинити шкоду їхньому здоров'ю або розвитку. В якості мінімального віку, допустимого для працевлаштування, встановлюється 15 років.

1966 р. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (вступив у силу у 1976 р.) «1. Кожна дитина без будь-якої дискримінації за ознакою раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, національного чи соціального походження, майнового стану або народження має право на такі заходи захисту, які є необхідними в її становищі як малолітньої, з боку її сім'ї, суспільства і держави.

2. Кожна дитина повинна бути зареєстрована негайно після її народження і повинна мати ім'я.

3. Кожна дитина має право на набуття громадянства». Стаття 24, МПГПП

1966 р. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (вступив у силу у 1976 р.) Відповідно до статті 10 Пакту, заходи щодо охорони та допомоги мають застосовуватися стосовно всіх дітей та підлітків без будь-якої дискримінації. Особливо діти та підлітки мають бути захищені від економічної експлуатації

та використання їхньої праці, якщо це для них шкідливо у сфері моральності та здоров'я.

1989 р. Конвенція про права дитини (прийнята 20 листопада 1989 р., вступила в силу 2 вересня 1990 р.) Ця міжнародна угода є фундаментом для міжнародного захисту прав дитини. День прийняття конвенції зараз є Міжнародним днем захисту прав дитини.

1990 р. Нью-Йорк, Всесвітній саміт на тему «Діти». Прийнято Всесвітню декларацію та План дій щодо виживання, захисту та розвитку дітей.

1990 р. Комісія ООН з прав людини призначила Спеціального доповідача з проблем торгівлі дітьми, дитячої проституції та порнографії.

1994 р. Міжнародний рік сім'ї.

1996 р. Рада Європи. Європейська конвенція про застосування прав дитини.

1996 р. Перший Всесвітній конгрес з боротьби з дитячою проституцією та порнографією. Від імені своїх урядів представники 122 держав взяли на себе зобов'язання здійснювати прийнятий конгресом план дій.

1999 р. Міжнародна організація праці прийняла Конвенцію №182 про найгірші форми дитячої праці (Вступила в силу 19 листопада 2000 р.)

2000 р. Для підписання відкриті два факультативні протоколи до Конвенції про права дитини, що стосувалися 1) участі дітей у збройних конфліктах (вступив у силу в лютому 2002 р.), 2) торгівлі дітьми, дитячої проституції і порнографії (вступив у силу в січні 2002 р.).

2002 р. Дитячий форум (5-7 травня) і Спеціальна сесія Генеральної Асамблеї ООН в Нью-Йорку щодо становища дітей (8-10 травня); прийняті нова Декларація і план дій «Світ сприятливий для життя дітей».

ЕВОЛЮЦІЯ ПРАВ ДИТИНИ

До 1948 року права дитини не були захищені юридично. Не існувало міжнародних, ані й національних, законів про дитину.

1874 р. Швеція була першою країною, яка систематично створила для своїх громадян закони, які гарантували права дітей, зокрема: захист від експлуатації в умовах фабрик і заводів, а також у школах (закон Бюльста-Расселла у Швеції).

В 1887 році в Європі з'явилась перша міжнародна об'єднана ініціатива – наприклад, крижаники, одяді у сиротні діти, діти над заручками та бездомні діти.

1899 г. Конвенція про захист дітей, що вимагає від 14 років, як мінімум, щоб їх можна було використати кримінальним оскарженням.

1900 р. Створено Міжнародне товариство опіки над дітьми.

1907 р. В Чехії створено перше суд для неповнолітніх, що передбачає особливий механізм подання на правосуддя неповнолітніх.

1911 р. 14 Міжнародний конгрес по році над дитиною.

1914 р. Норвегія. На законодавчому рівні встановлено рівність прав дітей, які були народжені у шлюбі та поза шлюбом.

1919 р. Заключено Амстердамський договір (закон Рубі Бенкер), який вперше у світі гарантував права неповнолітніх у трудовій сфері. Включено положення про: максимальну кількість годин роботи неповнолітніх дітей; максимальну кількість годин роботи неповнолітніх дітей; максимальну кількість годин роботи неповнолітніх дітей.

1919 р. Конвенція міжнародної організації праці щодо використання праці працівників на роботі, встановлює мінімальну вікову працевлаштування, в промисловості – 14 років.

1920 р. Антон Фінкель створив в США організацію із захисту дітей – Save the Children, яка працює над захистом дітей (зокрема, дітей-сиріт) у всьому світі. Діти-сироти були вивезені до Америки з Європи.

1924 г. Створено Міжнародні права дитини – Універсальна Декларація про права дитини (UNICEF).

1924 г. Генеральна асамблея Ліги Націй прийняла Декларацію про права дитини (Міжнародна Декларація про права дитини).

Діти були вивчені, щоб зрозуміти, чому їм було важко жити в умовах війни та в умовах економічної кризи. Було встановлено, що діти, які пережили війну, мають особливі потреби, які потребують спеціального захисту та опіки.

1946 г. Генеральна Асамблея ООН прийняла рішення про створення UNICEF.

1946 г. Розпочинає діяльність ЮНЕСКО, що зосереджує зусилля на розвитку освіти та культурних цінностей.

1948 г. Генеральна асамблея ООН прийняла Загальну Декларацію прав людини, в якій зазначено, що всі люди народжені вільними та рівними, мають розум і совість, а також здатні до взаєморозуміння та любові. Декларація проголошує, що всі люди народжені вільними та рівними, мають розум і совість, а також здатні до взаєморозуміння та любові.

1949 г. Карольська конвенція в промі станції, що була встановлена в промі станції, щоб захистити права дітей.

1953 г. Генеральна Асамблея ООН прийняла Декларацію про права дитини.

Декларація про права дитини була прийнята в 1953 році Генеральною Асамблеєю ООН.

Ця Декларація була прийнята в 1953 році Генеральною Асамблеєю ООН. Вона складається з 10 пунктів, які гарантують права дітей, зокрема: захист від експлуатації, захист від дискримінації, захист від насильства та захист від зловживань.

Ця Декларація була прийнята в 1953 році Генеральною Асамблеєю ООН. Вона складається з 10 пунктів, які гарантують права дітей, зокрема: захист від експлуатації, захист від дискримінації, захист від насильства та захист від зловживань.

1978 г. Європейська конвенція про права дитини.

1989 г. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (вступив в силу в 1976 р.).

1989 г. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (вступив в силу в 1976 р.).

1989 г. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (вступив в силу в 1976 р.).

1989 г. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (вступив в силу в 1976 р.).

1989 г. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (вступив в силу в 1976 р.).

1989 г. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (вступив в силу в 1976 р.).

1989 г. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (вступив в силу в 1976 р.).

1989 г. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (вступив в силу в 1976 р.).

1989 г. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (вступив в силу в 1976 р.).

1989 г. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (вступив в силу в 1976 р.).

1989 г. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (вступив в силу в 1976 р.).

1989 г. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (вступив в силу в 1976 р.).

1989 г. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (вступив в силу в 1976 р.).

1989 г. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (вступив в силу в 1976 р.).

1989 г. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (вступив в силу в 1976 р.).

1989 г. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (вступив в силу в 1976 р.).

1989 г. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (вступив в силу в 1976 р.).

1989 г. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (вступив в силу в 1976 р.).

Джерела: Ступінь і Інформація, жовтень, 4-е видання.
"Книга про права людини" (1991) (Доктор Фінкель).
"Діти-сироти" (1991) (Доктор Фінкель).
"Діти-сироти" (1991) (Доктор Фінкель).

1

2

3

4

5

Всього лише запитання та роздуми про ...

ЕВОЛЮЦІЮ ПРАВ ДИТИНИ

1

До кінця XIX століття права дитини не були захищені юридично. Не існувало організацій, які б опікувались захистом прав дитини.

1874 р., Балтимор, США. На допомогу 8-річній Марі Елен Уільсон їй систематично жорстоко била мати, проїшли члени місцевого відділення Товариства по боротьбі з жорстокістю у поводженні з тваринами (Local Society for Prevention of Cruelty to Animals).

З 1880 року в Європі виникають перші міжнародні об'єднання – наприклад, криміналістів, суддів у справах дітей, опіки над занедбаними та бездомними дітьми.

1890 р. Конгрес криміналістів прийняв резолюцію, що визначала вік 14 років, як межу, нижче якої не можна застосовувати кримінальні покарання.

1892 р. Створено Міжнародне товариство опіки над дитиною.

1900 р. У Чикаго створено перший суд для неповнолітніх, що передбачало особливий, м'якший підхід до малолітніх злочинців.

1913 р. I-й Міжнародний конгрес по опіці над дитиною.

Як ви думаєте, чому до XIX ст. не існувало організацій, які б захищали дитину?

Проаналізуйте випадок з Марі Елен Уільсон та поясніть, чому громадяни вирішили втрутитися. Якими могли б бути наслідки, якби цього не сталося?

Яке значення мало встановлення мінімального віку для кримінальної відповідальності?

Як поява міжнародних товариств в інтересах дитини вплинула на долю дітей?

Як ви розумієте поняття «законно народжені діти»?

Чому, на вашу думку, ще у 1979 році Європейський суд розглядав подібні справи? Навіщо необхідно обмежувати вік для працевлаштування?

Про що може свідчити факт прийняття Декларації прав дитини? Як, на вашу думку, її прийняття вплинуло на стан прав дитини?

2

1915 р. Норвегія. На законодавчому рівні визнається рівність прав дітей, що були народжені у шлюбі та поза шлюбом.

«... І національне законодавство більшості держав – членів Ради Європи, а разом з ним і різноманітні акти міжнародного права встановлюють у наслідок повного визнання рівноправності дітей, народжених поза шлюбом, їх як законно народжених дітей».
Справа Мейкс проти Бельгії, 1979 р. Європейський суд з прав людини.

1919 р. Конвенція міжнародної організації праці щодо мінімального віку прийому на роботу, вперше встановлює нижню межу працевлаштування в промисловості – 14 років.

1911 р. Англія. Виникає перша в світі організація із захисту дітей – Save the Children.

Ініціатором цього руху була Елліотт Джерби (Eglantine Jebb), яка разом розробила текст Декларації про права дитини («Женевська декларація» 1924 р.)

1920 р. Створено Міжнародна рада допомоги дітям – Union Internationale de Secours aux Enfants (UISE).

1924 р. Генеральна асамблея ліги Націй прийняла Декларацію про права дитини (Женевська Декларація прав дитини).

Декларація нестить п'ять принципів щодо того, яким має бути поводження дорослих з дітьми, незалежно від їх раси, національності, етнічного походження. Вона встановлює принцип необхідності лікування і допомоги дітям, особливо в самотній зварозі.

3

1946 р. Генеральна Асамблея ООН приймає рішення про створення UNICEF.

1946 р. Розпочинає діяльність ЮНЕСКО, що зокрема сприяє розвитку просвітництва і шкільній освіті.

1948 р. Генеральна асамблея ООН прийняла Загальну декларацію прав людини.

«Материнство і дитинство мають право на особливе пошукання і допомогу. Всі діти, народжені у шлюбі, або поза шлюбом, мають користуватися одним і тим же соціальним захистом».
Стаття 25, п. 2 Загальної декларації прав людини.

1950 р. Європейська конвенція з прав людини.

Це один із найефективніших сучасних механізмів захисту прав людини.

Що ви знаєте про міжнародні організації ООН UNICEF та Юнеско? Яку роль вони відіграють у захисті прав дитини?

Що може означати положення Загальної декларації прав людини про те, що материнство і дитинство дають право на особливе піклування і допомогу? Чому Європейську конвенцію з прав людини вважають ефективним механізмом захисту прав людини/дитини?

Обґрунтуйте важливість кожного з 10 принципів, зазначених у Декларації прав дитини.

- Як ви розумієте положення про перевагу при отриманні захисту та допомоги?
- Який з принципів ви оцінюєте як найважливіший для вас особисто?
- Яке значення для прав дитини відіграють взаєморозуміння та терпимість?
- На кого, відповідно до Міжнародних пактів, лягають обов'язки з захисту прав дитини?
- Яку роль у житті людини відіграють право на ім'я та громадянство?
- Як ви можете пояснити те, що більшість документів з прав дитини рішуче забороняють дискримінацію та наголошують на необхідності дотримання права рівності? Яким чином це можна забезпечити?

1959 р. Генеральна Асамблея ООН проголосила Декларацію прав дитини

- Декларація прав дитини 1959 р. є розширенням Женевської Декларації і включає 10 основних принципів
- Рівність усіх дітей без будь-яких виключень і відмінностей.
- Можливість особливого правового захисту.
- Право на ім'я та громадянство
- Можливість користуватись соціальною допомогою
- Особлива турбота про дітей які постраждали спеціальним пошуванням
- Любов та розуміння як основа розвитку
- Безкоштовна і обов'язкова освіта на рівні, що відповідає початкової
- Турбота при отриманні захисту та допомоги
- Захист дитини від усіх форм відсутності турботи або психічних пошкоджень, експлуатації та експлоатації
- Виховання в дусі взаєморозуміння, братерства та терпимості

1964 р. Європейська соціальна хартія

Стаття 7 Європейської соціальної хартії стосується принципів захисту дітей від експлуатації і яка може спричинити шкоду їх зброєю або розвитку. В якості мінімального віку допустимого для працевлаштування, встановлюється 15 років.

1966 р. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (вступив в силу в 1976 р.)

- «1. Кожна дитина без будь-якої дискримінації за ознакою раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, національного чи соціального походження, майнового стану, або народження, має право на рівні заходи захисту, які є необхідними в з'ясуваннях, як мінімум, з боку її сім'ї, суспільства і держави.
  - 2. Кожна дитина повинна бути зареєстрована негайно після її народження і повинна мати ім'я.
  - 3. Кожна дитина має право на набуття громадянства»
- Стаття 24, МПГП

1966 р. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (вступив в силу в 1976 р.)

Відносно до статті 10 Пакту, заходи щодо охорони та допомоги мають застосовуватись до відношення до всіх дітей та підлітків, без будь-якої дискримінації. Особливо діти іні ініціати мають бути захищені від економічної експлуатації та авторитарного й права, якщо це для них шкідливо, в сфері моральності та добров.

1990 р. Нью-Йорк. Всесвітній саміт на тему «Діти». Прийнято Всесвітню декларацію та План дій щодо виживання, захисту та розвитку дітей.

1990 р. Комісія ООН з прав людини призначила Спеціального доповідача по проблемах торгівлі дітьми, дитячої проституції і порнографії

1994 р. Міжнародний рік сім'ї.

1995 р. Рада Європи, Європейська конвенція про застосування прав дитини.

1996 р. Перший Всесвітній конгрес по боротьбі з дитячою проституцією та порнографією. Від його сесії уряди представники 722 держав взяли на себе зобов'язання здійснювати прийнятний конгресом план дій.

1999 р. Міжнародна організація праці прийняла Конвенцію № 182 про найгірші форми дитячої праці (Вступила в силу 19 листопада 2000 р.)

2000 р. Для підписання відкриті два факультативних протоколи до Конвенції про права дитини, що стосувались:

- 1) участі дітей у збройних конфліктах (вступив в силу в лютому 2002 р.)
- 2) торгівлі дітьми, дитячої проституції і порнографії (вступив в силу в січні 2002 р.)

2002 р. Дитячий форум (5-7 травня) і Спеціальна сесія Генеральної Асамблеї ООН в Нью-Йорку щодо становища дітей (8-10 травня), прийнята нова Декларація і план дій «Світ сприятливий для життя дітей».

Чим можна пояснити підвищену увагу до прав дитини у кінці ХХ ст.?

Які з прав дитини сьогодні, на вашу думку, піддаються найбільшим ризикам? Захист та забезпечення яких прав дитини ви вважаєте найактуальнішими для сучасної України?

§ 20. КОНВЕНЦІЯ ООН ПРО ПРАВА ДИТИНИ

«Із введенням в дію Конвенції, те що вважалося потребами дитини, було піднято до рангу прав, а це вже складніше ігнорувати». Керол Белламі, виконавчий директор Дитячого Фонду ООН (ЮНІСЕФ) з 1995 р. по 2005 р..

Конвенція ООН про права дитини стала першим в історії людства міжнародним документом, що стосується дітей і що містить такий широкий каталог прав, включаючи особисті права і свободи дитини. Її часто називають Всесвітньою Конституцією прав дитини.

Конвенція ООН про права дитини була прийнята 20 листопада 1989 р. Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй. Конвенція набула чинності 2 вересня 1990 р. На сьогодні її ратифікували 192 держави світу, поширивши її дію на власні території. Вона є єдиним документом ООН, який ратифікувала така велика кількість держав. Конвенція була підписана Україною 21 лютого 1990 р., ратифікована – 27 лютого 1991 року, набула чинності для України 27 вересня 1991 року.

Проект Конвенції був запропонований Польщею у 1979 році і лише через 10 років цей документ був прийнятий. На відміну від попередніх Декларацій, Конвенція про права дитини є обов'язковою для виконання державами, що її ратифікували і має механізм контролю. Цей механізм полягає у тому, що в Женеві працює Комітет з прав дитини – група експертів із 10 осіб, що розглядає доповіді урядів про виконання положень Конвенції. Заохочуються Комітетом і подання Альтернативних доповідей громадськими організаціями.

На початку 2011 року Комітет ООН з прав дитини своїми рекомендаціями нашій державі визначив основні проблемні питання стосовно

дотримання прав дитини в Україні. На зміст цих рекомендацій значно вплинули матеріали Альтернативного звіту від коаліції громадських організацій. Можна познайомитися детальніше

- з Рекомендаціями Комітету ООН з прав дитини: http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/CRC.C.UKR.CO.3-4_ru.doc
- з Альтернативним звітом громадських організацій: <http://www.unicef.org/ukraine/report-ukr.pdf>

Конвенція встановлює статус дитини, виходячи із наступних положень:

§ Дитина є самостійним суб'єктом і з причини фізичної та розумової незрілості потребує особливої турботи та правового захисту;

§ Дитина як людська істота потребує поваги її індивідуальності, гідності та недоторканості особистого життя;

§ Сім'я є найкращим середовищем для виховання дитини;

§ Держава має підтримувати сім'ю, а не підміняти її у виконанні функцій.

Каталог прав дитини, що містить Конвенція базується на наступних принципах:

1. Принцип благополуччя дитини означає, що в усіх діях стосовно дітей, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини.

2. Принцип рівності означає, що всі діти, незалежно від кольору шкіри, статі, етнічного походження, є рівними перед законом.

3. Принцип поваги прав та відповідальності обох батьків означає, що держава поважає автономію сім'ї та обмежує своє втручання – лише у разі обґрунтованої необхідності.

4. Принцип допомоги з боку держави означає, що держава зобов'язана підтримувати і здійснювати соціальну допомогу сім'ям, особливо тим, які її потребують.

ЯКІ ПРАВА МІСТИТЬ КОНВЕНЦІЯ ООН З ПРАВ ДИТИНИ? (спрощений каталог)

Дитиною є кожна людська істота до досягнення 18-річного віку.

Захист від дискримінації.

Якнайкраще забезпечення інтересів дитини.

Повага до прав батьків.

Право на життя, виживання і вільний розвиток.

Право на прізвище та ім'я.

Право на ім'я і набуття громадянства.

Право знати своїх батьків і користуватися батьківською турботою.

Право не розлучатися з батьками всупереч їхньому бажанню.

Право підтримувати контакт з обома батьками.

Право на возз'єднання з сім'єю, що знаходиться в іншій державі.

Право вільно залишати будь-яку країну і повертатися в свою країну.

Право вільно висловлювати свої думки з усіх питань.

Свобода думки, совісті, релігії.

Свобода асоціацій і мирних зібрань.

Право на повну інформацію, що сприяє добробуту дитини.

Право на користування послугами системи охорони здоров'я.

Право користуватися благами соціального забезпечення.

Право на освіту.

Право на відпочинок і розваги.

Право на захист від економічної експлуатації.

Право на захист від незаконного зловживання наркотичними засобами, психотропними речовинами, від усіх форм сексуальної експлуатації та сексуальних розбещень.

Право на гуманне поводження, на захист від незаконного та довічного позбавлення волі для дітей, що знаходяться у конфлікті із законом.

Всі положення Конвенції можна умовно розділити на три „р” (пі):

Provision – Забезпечення: права, які надають доступ до певних благ і послуг (освіта, охорона здоров'я, догляд...);

Protection – Захист: право бути захищеним від певних дій (погане поводження, експлуатація, насильство...);

Participation – Участь: право діяти за певних обставин і право бути залученим до процесу прийняття рішень.

КОНВЕНЦІЯ ООН ПРО ПРАВА ДИТИНИ

Мері Беллам
Виконавчий директор Дитячого
Фонду ООН (ЮНІСЕФ) з 1995 р. по
2005 р.

«З винятком в обох Конвенціях, які
що вважалося, розробники Дитячого
Фонду ООН були занадто далеко від
було лінійкою до рандо прав в як очі
сподівалися отримувати».

Конвенція ООН про права дитини стала першою в історії Південної північної документи, що стосується дітей і що
включає такі ж широкі категорії прав, включених особливих прав і свобод дитини і навіть включають Освітній
Контентура прав дитини.

Конвенція ООН про права дитини була прийнята 20 листопада 1989 р. Парламентом Ассамблеєю Організації Об'єднаних
Націй. Конвенція набула чинності 2 вересня 1990 р.

На сьогодні її ратифікували 192 держави світу, включаючи і держави в процесі переговорів. Вона є одним з документів ООН, які
зафіксували таку велику кількість держав.

Конвенція була ратифікована Україною 27 листопада 1990 р., ратифікована – 27 листопада 1991 року, набула чинності для України 27
вересня 1991 року.

Проект Конвенції був запропонований Польшею у 1978 році і лише через 10 років цей документ був прийнятий. На етапі
відповідної Декларації, Конвенції про права дитини є обов'язком для виконання державами, що його ратифікували і має
міжнародний контроль. Цей механізм полягає у тому, що в Женеві працює Комітет про права дитини – група експертів із 10 осіб,
які розглядають доповіді урядів про виконання положень Конвенції. Запроваджується Комітетом і Інформаційно-сповідувальна
група державних організацій.

«... Конвенція ООН про права дитини є одним з найбільш універсальних документів міжнародного права, який гарантує права дитини в усіх аспектах їхнього життя. Конвенція охоплює широкий спектр прав, включаючи права на життя, здоров'я, освіту, культурну спадщину та участь у культурній та соціальній діяльності. Конвенція також встановлює обов'язок держав захищати права дитини та забезпечувати їх виконання. Конвенція є основою для багатьох інших міжнародних документів, що стосуються прав дитини, таких як Декларація про права дитини та Конвенція про права дитини з питань міжнародного права.»

1

2

Концепція встановлює статус дитини вроджені і наступних поколінь:

- Дитина є самостійною суб'єктом і за принципом фізичної та розумової незрілості потребує особливої турботи та правового захисту;
- Дитина не повинна стати об'єктом торгівлі і експлуатації, гідності та недоторковості особистого життя;
- Сім'я є найкращим середовищем для виховання дитини;
- Держави мають сприяти такій, а не перешкоди її у виконанні функцій.

Категорія прав дитини, що виступає Конвенція, базується на наступних принципах:

1. Принцип безсторонності дитини означає, що в усіх діях стосовно дитини першочергово увага приділяється найвищому зробленню інтересу дитини.
2. Принцип рівності означає, що всі діти незалежно від етнічного походження, статі, релігійної спадщини є рівними перед законом.
3. Принцип поваги праць та відповідальності обох батьків означає, що держави повинні сприяти сім'ї та обидвом батьків у виконанні своїх обов'язків перед дитиною.
4. Принцип допомоги з боку держави означає, що держави зобов'язані сприяти і здійснювати соціальну допомогу дітям, особливо тим, які її потребують.

3

КОНВЕНЦІЯ ООН З ПРАВ ДИТИНИ (спрощений каталог)

- Дитини є людиною з самого початку до досягнення 18-річчя віку.
- Завжди від дискримінації!
- Життєва відповідальність інтересів дитини:
- Повага до прав батьків.
- Право на життя, виживання і вищий розвиток.
- Право на ігри та відпочинок і спорт.
- Право бути вільно і мирно обслуговуваним.
- Право мати своїх батьків і користуватися батьківською турботою.
- Право не розлучатися з батьками в ситуації їх відсутності.
- Право отримувати освіту з обома батьками.
- Право на вступ до школи і роботи, що не шкодить в іншій сфері.
- Право вільно вибирати будь-яку країну / перебувати в своїй країні.
- Право вільно вибирати свою ідентичність з усіх сторін.
- Свобода думки, совісті, релігії.
- Право на повну інформацію, що стосує добробуту дитини.
- Право на користування послугами освітньо-наукової сфери з дотриманням.
- Право на освіту.
- Право на відпочинок і розваги.
- Право на участь у культурній спадщині.
- Право на захист від незаконної експлуатації, насильства, дискримінації, рабства, від усіх форм сексуальної експлуатації та сексуальної торгівлі.
- Право на захист особливостей, не даючи їм незаконно та безлічного пошкодження.
- Право на захист особливостей, не даючи їм незаконно та безлічного пошкодження.

4

Всі положення Конвенції можна розділити на три категорії за принципом тріади «P»:

- Provision – Забезпечення:** право на надати доступ до певних благ і послуг (здоров'я, освіти, захисту дітей);
- Protection – Захист:** право бути захищеним від певних дій (незаконного використання, експлуатації, насильства);
- Participation – Участь:** право дитини за певних обставин і право бути включеним до процесу прийняття рішень.

РОЗУМІЄМО ПРАВА ЛЮДИНИ

Всього лише запитання та роздуми про ...

КОНВЕНЦІЮ ПРО ПРАВА ДИТИНИ

1

Керол Белламі
Виконавчий директор Дитячого
Фонду ООН (ЮНІСЕФ) з 1995 р. по
2005 р.

«З введенням в дію Конвенції, те, що вважалось потребами дитини, було піднято до рангу прав, а це вже складніше ігнорувати».

Конвенція ООН про права дитини стала першим в історії людства міжнародним документом, що стосується дітей і що містить такий широкий каталог прав, включаючи особисті права і свободи дитини. Її часто називають Всесвітньою Конституцією прав дитини.

Конвенція ООН про права дитини була прийнята 20 листопада 1989 р. Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй. Конвенція набула чинності 2 вересня 1990 р.

На сьогодні її ратифікували 192 держави світу, поширивши її дію на власні території. Вона є єдиним документом ООН, який ратифікувала така велика кількість держав.

Конвенція була підписана Україною 21 лютого 1990 р., ратифікована – 27 лютого 1991 року, набула чинності для України 27 вересня 1991 року.

Проект Конвенції був запропонований Польщею у 1979 році і лише через 10 років цей документ був прийнятий. На відміну від попередніх Декларацій, Конвенція про права дитини є обов'язковим для виконання державами, що його ратифікували і має механізм контролю. Цей механізм полягає у тому, що в Женеві працює Комітет по правах дитини – група експертів із 10 осіб, що розглядає доповіді урядів про виконання положень Конвенції. Заохочуються Комітетом і подання Альтернативних доповідей громадськими організаціями.

Чому Керол Белламі вважає, що з прийняттям Конвенції про права дитини сталося серйозне покращення у справі захисту прав?

Про що може свідчити факт ратифікації Конвенції про права дитини більшістю країн світу?

Яке значення для стану дотримання прав дитини відіграє обов'язок держави доповідати перед Комітетом?

Чому Комітет з прав дитини розглядає не лише доповіді урядів про стан дотримання прав дитини, але й альтернативні звіти?

2

Конвенція встановлює статус дитини виходячи із наступних положень:

- Дитина є самостійним суб'єктом і за причини фізичної та розумової незрілості потребує особливої турботи та правового захисту;
- Дитина як людська істота потребує поваги її індивідуальності, гідності та недоторканості особистого життя;
- Сім'я є найкращим середовищем для виховання дитини;
- Держава має підтримувати сім'ю, а не підмінити її у виконанні функцій.

Як можна пояснити поєднання у статусі дитини самостійності як суб'єкта та потреби в особливій турботі та захисті?

Як можна пояснити положення про те, що сім'я є кращим середовищем для виховання? Що на практиці може означати теза про підтримку сім'ї державою а не підміну її функцій?

3

Каталог прав дитини, що містить Конвенція, базується на наступних принципах:

1. Принцип благополуччя дитини означає, що в усіх діях стосовно дітей, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини.
2. Принцип рівності, означає, що всі діти, незалежно від кольору шкіри, статі, етнічного походження є рівними перед законом.
3. Принцип поваги прав та відповідальності обох батьків означає, що держава поважає автономію сім'ї та обмежує своє втручання лише в разі обґрунтованої необхідності.
4. Принцип допомоги з боку держави означає, що держава зобов'язана підтримувати і здійснювати соціальну допомогу сім'ям, особливо тим, які її потребують.

Наведіть приклади ситуацій, де, на вашу думку, держава у діях стосовно дітей першочергову увагу приділяє інтересам дитини?

Чому принцип рівності перед законом є вкрай важливим? Як ви його розумієте?

Чому Конвенція обмежує втручання держави у справи сім'ї? Наведіть приклади, коли таке втручання, на вашу думку, допустиме?

На що, на вашу думку, має бути спрямована соціальна допомога сім'ї з боку держави?

4

КОНВЕНЦІЯ ООН З ПРАВ ДИТИНИ (спрощений каталог)

Дитиною є кожна людська істота до досягнення 18-річного віку.

Захист від дискримінації.

Якнайкраще забезпечення інтересів дитини.

Повага до прав батьків.

Право на життя, виживання і вільний розвиток.

Право на прізвище і ім'я.

Право на ім'я і набуття громадянства.

Право знати своїх батьків і користуватися батьківською турботою.

Право не розлучатися з батьками в супереч їх бажанню.

Право підтримувати контакт з обома батьками

Право на возз'єднання із сім'єю, що знаходиться в іншій державі.

Право вільно залишати будь-яку країну і повертатися в свою країну

Право вільно висловлювати свої думки з усіх питань.

Свобода думки, совісті, релігії.

Свобода асоціацій і мирних зборів.

Право на повну інформацію, що сприяє добробуту дитини.

Право на користування послугами системи охорони здоров'я.

Право користуватися благами соціального забезпечення.

Право на освіту

Право на відпочинок і розваги.

Право на захист від економічної експлуатації.

Право на захист від незаконного зловживання наркотичними засобами, психотропними речовинами, від усіх форм сексуальної експлуатації та сексуальних розбещень.

Право на гуманне поводження, на захист від незаконного та довічного позбавлення волі для дітей, що знаходяться в конфлікті з законом.

Всі положення Конвенції можна умовно об'єднати в три категорії за принципом трьох «Р»:

Provision – Забезпечення: права, які надають доступ до певних благ і послуг (освіта, охорона здоров'я, догляд...);

Protection – Захист: право бути захищеним від певних дій (погане поводження, експлуатація, насильство...);

Participation – Участь: право діяти за певних обставин і право бути залученим до процесу прийняття рішень.

Виберіть одне з прав дитини, спробуйте навести приклади дотримання/порушення цього права та проаналізуйте наведені вами ситуації, спираючись на рекомендації Комітету з прав дитини.

ВСЕУКРАЇНЬСЬКА ОСВІТНЯ ПРОГРАМА «РОЗУМІЄМО ПРАВА ЛЮДИНИ»

Проблеми, на вирішення яких спрямовані наші зусилля

Низький рівень поінформованості громадськості про права людини та основні свободи, механізми їх захисту, створює ситуацію, в якій навіть активність громадян, спрямована на представлення та захист громадських інтересів, часто залишається марною.

Існування практики підміни змісту поняття прав людини, на жаль, дозволяє використовувати права людини, як політичний інструмент і таким чином маніпулювати громадською думкою під час політичних дискусій.

Відсутність офіційної моделі системи безперервної освіти у галузі прав людини.

Брак спеціалістів, здатних ефективно використовувати освітні дії з метою захисту та підтримки прав людини.

Існування потреби у спеціалізованих навчальних програмах з прав людини для активістів недержавних організацій.

Технології та методи навчання

Основою педагогічної концепції Програми є педагогіка участі.

Навчальні заходи Програми включають як традиційні академічні форми навчання, так й активні та інтерактивні.

Навчання зорієнтовано на особистий досвід учасників, враховує їхні психологічні та фізичні особливості. У навчальних заходах Програми використовується інклюзивний підхід. Люди з інвалідністю зазвичай входять до навчальних груп. Це враховується в логістиці та в методології заходів.

В навчальний процес інтегровані сучасні педагогічні технології, зокрема, такі як «Форум-

театр», «Free 2 choose», використання відео, Інтернет-технологій у навчанні та інші. Окрім обов'язкових занять, практикуються вечірні факультативи – «Дискусійні клуби». Основою дискусій найчастіше стають кінострічки – лауреати Міжнародного фестивалю «Дні документального кіно про права людини» навчальні фільми.

Компоненти програми, що діють для тебе

Основні навчальні курси:

Школи з прав людини для молодих активістів всеукраїнського та місцевого рівнів

Курс для педагогів та адміністраторів навчальних закладів «Школа – територія прав людини»

Школи з прав людини в інтересах людей з інвалідністю

Курс «Роль журналістики у захисті та підтримці прав людини»

Курс із прав людини для працівників пенітенціарної системи

Курс із прав людини для працівників правоохоронних органів

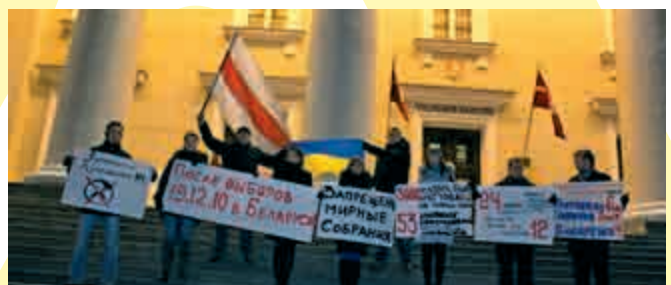
Спеціалізовані заходи:

Тренінг «Громадські кампанії на захист прав людини»

Тренінг «Моніторинг прав людини»

Тренінг «Освітні дії на захист прав людини»

Тематичні та організаційні робочі зустрічі, конференції, семінари, експертні наради.

Конференція «Розвиток освіти в сфері прав людини в Україні»

Конференція є платформою для здійснення періодичної оцінки сучасного стану освіти у сфері прав людини в Україні та вироблення рекомендацій щодо стратегій її розвитку. Учасниками конференції є громадські активісти, представники недержавних організацій та органів державної влади, діяльність яких пов'язана з освітою в сфері прав людини: педагоги, науковці, журналісти та інші фахівці, які працюють у цій сфері.

Конкурси:

«Ініціативи активістів: права людини» – учасники конкурсу отримують експертний супровід та ресурсну підтримку своїх ініціатив, спрямованих на захист та підтримку прав людини.

Мережеві інструменти:

Офіційний сайт здійснює інформаційно-методичну підтримку активності учасників програми: www.edu.helsinki.org.ua

Соціальна мережа активістів правозахисного руху «Human Rights Activists in Action» є зручною платформою для спілкування активістів, обміну думками й інформацією та планування спільних дій: www.hr-activists.net

В рамках Програми функціонує інформаційна поштова розсилка «Навчання правам людини для верховенства права» та декілька спеціалізованих розсилок.

Хто ми

Всеукраїнська освітня програма «Розуміємо права людини» є недержавною ініціативою.

Програма є платформою для партнерства і взаємодії усіх зацікавлених організацій та громадських активістів.

Цілі програми

Місією Програми є розвиток культури прав людини в Україні.

Програма передбачає вплив на розвиток формальної та неформальної освіти в галузі прав людини.

Розвиток альтернативної неформальної моделі освіти у галузі прав людини. Для розвитку формальної системи освіти Програма пропонує найкращий досвід, участь у розробці державних концепцій, створення системи

громадського моніторингу за виконанням програм державою. Освітні завдання Програми зорієнтовані на формування компетентностей щодо розуміння прав людини, демократичних цінностей, механізмів їхнього захисту та підтримки, шляхів міжкультурного порозуміння та мирного розв'язання конфліктів серед суспільно активної молоді, активістів недержавних організацій, журналістів, окремих груп агентів держави (працівників правоохоронних органів, пенітенціарної служби, системи освіти тощо).

Дякуємо за підтримку!

Дякуємо організаціям - партнерам, які у той чи інший спосіб долучаються до реалізації Програми. На сьогодні таких організацій близько сорока.

Оператори програми:

ММГО «М'АРТ», Українська Гельсінська спілка з прав людини, Правозахисний центр «Поступ», ХОФ «Громадська альтернатива».

Фінансова підтримка:

Міністерство закордонних справ Королівства Норвегії, Норвезький Гельсінський Комітет, Міжнародний Фонд «Відродження».

Долучайтеся до програми!

Ви маєте можливість долучитися в якості:

- учасника (взяти участь у навчальних заходах Програми);
- експерта (працювати у Програмі у якості лектора, або тренера);
- спонсора (надати фінансову або матеріальну підтримку Програмі).

Звертайтеся до координаційної групи Програми за контактами, що вказані нижче.

www.edu.helsinki.org.ua

